

ERDÉLYI PROTESTÁNS KÖZLÖNY.

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETILAP.

I. ÉVFOLYAM

KOLOZSVÁRT, 1871, ÁPRIL 6.

14. SZÁM.

Megjelenik minden csütörtökön egy iven. — Előfizetési ára egy évre 6 frt., félévre 3 frt., negyedévre 1 frt. 50 kr. — Szerkesztő-ségi iroda — hová a kéziratok és előfizetések bérmentve küldendők: külmagyarutca 237 sz. —

= Mai számunk első ez évnegyedben. Ezt és a következő számot még minden volt előfizetőnknek megküldjük azért, mert „Predikatori tárunk” harmadik ivét csak akkor küldhetjük meg; de aztán mindazokat, melyekről előfizetést vagy megrendelést nem veszünk, felfüggesztjük: kerülni akarván még látszatát is annak, mintha erőszakolni akarnók; vagy éppen exequalni a lapunk iránti figyelmet. Éppen ezért, szívesen kérjük az illetőket, hogy intézkedni méltóztassanak.

Egyház-szervezési tervek.

II.

Az eddig elmondottakkal még nincsenek befejezve a szervezkedési két alapterv viszontagságai.

Az 1870 június 12-kére hirdetett népes egyházfőtanácsi gyűlés kitűzött tárgyai közt, az elintézendők sorában állott, az egyházi főkormányzó testületek újraszervezése is. Megjelent összesen 33 tag; várták a történeteket.

Az új titkár és a nagy-enyedi negyedik hittanár megválasztása után azonban, a tárgyalás előzménye gyanánt felolvasnak egy Pesten, június 1-én kelt s 16 erdélyi, felekezetünkhez tartozó képviselő által aláírt kérvényt, melynek tartalma következő:

a) A szervezést véglegesen megállapító gyűlés ideje úgy választassék, hogy a főconsistorium tagjai közül mindazok, a kik e gyűlésben részt akarnak venni, abban meg is jelenhessenek.

b) Nyujtassék alkalom arra, hogy mindazon tagok, a kik az ügy iránt érdeklődnek és a szervező gyűlésben részt is akarnak venni, a tárgyalás teljesen megismerkedhessenek.

A kérvény ezután fejtegeti, hogy június 12-ike sem a földbirtokosokra, sem a tanárookra, sem az esperesekre nézve nem alkalmas megjelenési idő; továbbá, a tárgyalás alapjául szolgáló terv sem kinyomtatva, sem az illetőknek megküldve nem lévén, a főconsistorium tagjainak igen nagy száma előtt ismeretlen. A kérvény ekint végződik:

„Méltóztassék a főconsistorium szervezetének végleges megállapítását a f. évi június 12-én tartandó nagy gyűlésről elhalasztani; a consistorialis bizottság által készített javaslatnak a szük-

séges számu példányokban való kinyomtatását elrendelni; ezeket az illetőknek szétküldeni; és az ügy tárgyalása s végleges megállapítása végett oly időre tűzni ki teljes gyűlést, a midőn minél több consistorialis tag — s azok között mi is — megjelenhessünk.”

A népes gyűlés ezt a kérelmet helycsnek és méltányosnak találván, a szervezkedést elhalasztá; a zsinati tervjavaslatnak és bizottsági tervezetnek kinyomtatását határozá, s hogy ezek

„küldessenek meg az egyházmegyéknek (népességükhez képest több példányban), a püspöki egyházaknak, ezek, valamint amazok fő- és aligondnokainak, végül fő- és középtanodáinknak s ezek fő- és aligondnokainak oly meghagyással, hogy adandó véleményeiket és megjegyzéseiket f. é. nov 1-jéig felterjesszék. A felterjesztett vélemények(et) egyházfőtanácsunk tervkészítő s most újra kiküldött bizottsága leendő hivatala összeállítani s megjegyzései kíséretében jövő évi febr. 1-jéig egyh. főtanácsunk elébe terjeszteni, mely e nagyfontosságú s szükségesnek elismert reform-ügyet teljes gyűlésében fogja érdemleges tárgyalás alá venni.

Az elhalasztási kérelmet aláírt 16 követ volt: gr. Mikó Imre, id. gr. Teleki Domokos, id. gr. Bethlen János, Tisza László, Zeyk Károly, b. Kemény István, P. Szathmári Károly, Zeyk József, b. Bánffy János, b. Kemény Gábor, Barcsai Kálmán, Benkő József, Szilágyi Lajos, Kendeffy Árpád, Török Dániel, b. Wesselényi József. Szükségesnek láttam e névsor közlését, mert aláírásaikkal erkölcsi kötelezettséget vállaltak magukra, hogy a képviselőház szünetére eső időben (s ápril 16-ika éppen így van választva) a népes gyűlésen megjelennek s törvényhozói ismeretökkel a szervezés fontos munkájához hozzá járulnak.

A június 12-diki népes gyűlés határozatának végrehajtásában ismét két feledékenységi hiba történt. Egyik ez: a Magyarón, 1870 június 26-ikán kezdve tartott közssinathoz intézett 293 számu átiratban, kinyomtatás és szétküldésre szánt terv gyanánt csak a bizottsági tervezet említettik, s valóban először csak is ez nyomtatott ki. A zsinat azonban 41 számu, július 27-ikén érkezett külön feliratában felszólalt:

„Közssinatunk noha hajlandó binni, hogy tollhiba történt a leküldött értesítésben, mindazáltal szükségesnek látta atyafiságos tisztelettel felkérni a mltgós egyh. főtanácsot arra, hogy mind a közssinatnak, mind az egyházfőtanácsi bizottságnak tervjavaslatát kinyomtatni, s véleményezés végett együttesen kiküldeni méltóztassék.”

Erre a felíratra a zsinati tervjavaslatot is kinyomatták s szétküldték, bárha egyiket sem júniusban, miként a határozat szólott, hogy a véleményadóknak még 4 hónapjuk legyen munkálataik elkészítéséhez, hanem csak augusztus végén.

Nagyobb bajt eszközölt ennél a második hiba. A népes gyűlés ugyanis elrendelte, hogy miként minden fontosabb egyházi törvény hozatala, vagy változtatásakor is anyaszentegyházunk autonóm testületeinek véleményét előlegesen be szokták kérni: úgy jelenleg is az egyházmegyék, főtanodák stb. szólistassanak fel erre. Az expeditionál azonban az 1870. 282 számú rendeletet az egyházmegyék helyett az „összes egyházmegyék espereseinek” címezték. Az esperesek egy része természetesnek találta, hogy a javaslatokat egyházmegyéje által tárgyalta; de akadtak olyanok is, kik csak mint magán egyének felelték a hozzájuk intézett felszólításra. A kolozs-kalotai egyházmegye közgyűlése következő szavakkal fejezi ki a helytelen címzés felett, nem tetszését: „Nem titkolhatjuk el megütközésünket azon, hogy ily fontos ügyben az egyházmegyei közgyűlés helyett az esperes személyesen van felhíva véleményadásra.”

Nem mernők állítani, hogy csupán a jelzett végrehajtási hiba okozta, de tény az, hogy a 18 egyházmegye közül csak 7 küldött testületi véleményt; 4-ből az esperes urak személyesen véleményeztek; 7 egyházmegye véleménye pedig teljesen kimaradt.

A kitűzött határidőre, 1870 november 1-jére beérkezett vélemények száma oly feltűnőleg csekély volt, hogy egyik november elején tartott állandó egyh. főtanács gyűlés szükségesnek látta a munkálatokat újra megszürgetni és a beküldési véghatáridőt két hónappal megnyújtva, 1871 új évre szabni. Ekkorig és mostanig bejött összesen 33 vélemény: 15 a felszólított testületektől, 14 a gondnok uraktól, és esperesektől.

Véleményadásra voltak felkérve: egyházmegye 18, püspöki egyház 10, fő és középtanoda 7, együtt 35 testület; egyházmegyei és tanodai főgondnok 56, algondnok 67. A főgondnok urak közül azonban 15, az algondnokokból 8 több ízben fordulván elő az egyházmegyéknél és tanodáknál: ezek leszámításával, lehetne külön gondnoki vélemény 100. Az itt közlött statisztikai adatok szerint tehát, a felszólítottak száma 135, a beküldött véleményeké csak 33 levén: a felhívottak $\frac{3}{4}$ része kötelességének nem tett eleget.

Különösen feltűnik e helyen a testületek mulasztása: felénél több kimaradt. Mire való volt hát a múltban az a sok hangos frázis, hibáztatás a szervezkedés késedelmezéseért, ha akkor, midőn valóban

ideje lenne a szónak: a hivatottak közül csak $\frac{1}{4}$ szól? Újabb bizonyossága, hogy szónok-nemzet vagyunk: beszédre sokan, írásra kevesen!

Véleményt küldtek: az egyházmegyék közül Kolozs-Kalota, Déés, nagysajói káptalan, Maros, Erdővidék, Seps, Orbai; a püspöki egyházak közül Déés, Nagy-Enyed, Fogaras, Kolozsvár, Maros-Vásárhely; a tanodák közül: a vásárhelyi, kolozsvári, zilahi; az esperesek közül: Basa Mihály enyed egyházvidéki, Báthori Dániel széki, Benedek Ferenc küküllői és Karácson Mózes udvarhelyi esperesek; a gondnoki karból: Barcsai László, Gyárfás Domokos, Ince Mihály, Pogány György és Szacsvai Zsigmond főgondnokok, — Barcsai Ákos, Berecki György, Biró Sándor, Bod Károly, Horváth Mihály, b. Kemény Géza, Pataki Gyula, Szilágyi Pál és ifj. gr. Torockai Miklós algondnokok. Valószínűnek tartom, hogy az itt megnevezettek közül még több munkát is elkészült, vagy legalább meg volt kezdve; pl. a görgényi egyházmegyéről tudom, hogy a szervezési ügyben tanácskozott, a szilágy-szolnoki pedig nem csak tanácskozott, hanem véleményét a többi egyházmegyéknek is megküldvén, ezeket saját nézetének pártolására szólistotta fel.

Mielőtt a kezünkre jutott 33 véleményt csoportosítanám, helyén látom a zsinati és bizottsági alaptervek lényegének emlékeztetőbe idézését; eként, úgy hiszem, inkább meg leszünk kimélve az ismételésektől.

A zsinati tervjavaslatban: a törvényhozó és főigazgató testület „egyházkerületi képviselő közgyűlésnek (generalis synodus)” van nevezve. Tagjai lennének a püspök 1; az egyházkerületi (jelenleg állam-) gondnokok 5 a közjegyző és közügyigazgató 2; az igazgató tanács titkára 1; a 18 egyházmegye esperesei és jegyzői 36; 4 főtanodától 2—2 tanár, 3 középtanodától 1—1 és a theol. seminariumtól is 1, összesen 12 tanár; mindenik egyházmegyéből 2 világi képviselő, (kik közül egyik egyházmegyei gondnok kell hogy legyen); választja őket „az egyházmegyei közgyűlés, általános többséggel,” ezek száma 36. A képviselő-közgyűlés tagjai lennének e szerint 93-n, vagy, minthogy a közjegyző és közügyigazgató egyszersmind esperesek is szoktak lenni, az elnökön kívül 90.

A tervjavaslatban a végrehajtó és kormányzó testület neve, igazgató-tanács (főconsistorium), mely nagy és kis gyűléseket tart; nagy gyűléseinek tagjai volnának: az egyházkerületi gondnokok, kik közé tartozik a püspök is 6; az esperesek, vagy akadályoztatásuk esetében az illető jegyző 18; mindenik egy-

házmegyéből a hivatalában idősb főgondnok, akadályoztatás esetében az idősbiség szerint következő fő- vagy aligondnok 18; a 7 tanodától 1—1 gondnok és az igazgató tanár 14; a közjegyző és közügyigazgató 2; az igazgatótanács hivatalnokai: titkár, számvevősegi elnök, ügyvéd, pénztárnok 4. E szerint az igazgató-tanács nagy gyűlésein lenne a tagok száma 62, vagy a közjegyző és közügyigazgató mint eszperesek leszámításával 60.

Az igazgatótanács kis gyűlései, a mostani állandó egyh. főtanács ülésnek felelnek meg, és mint jelenleg, úgy jövőre is a teendők terhére hordoznák; tagjairól csak annyit van mondva, hogy „érvényes határozathozatalra az igazgatótanács rendes tagjai közül legalább h é t n e k jelenléte szükséges”; hatásköre pedig csak ily határozatlan szavakkal van körülírva a „fontosabb ügyek a nagy gyűlés elébe tartoznak”; részt vennének tehát bennök többnyire csak a Kolozsvárt helyt lakók, és intézkednének belátásuk szerint mindenről, a mi nézetünk szerint „fontosabb”.

Az ítélő hatalom, a tervjavaslat szerint, kétféle: „köz- és házassági törvényszék”. A köztörvényszék tagjai: a püspök 1; az egyházkerületi gondnokok 5; az eszperesek 18; az egyházközségi közgyűlés által tagjai sorából választott annyit világi szék-bíró, a hány eszperes van 18; (a közjegyző és közügyigazgató); összesen 42. A házassági törvényszék csak egyházi tagokból lenne összeállítva: a püspök 1; az egyházmegyei eszperesek és jegyzők 36; (a közjegyző és közügyigazgató); összesen 37.

A zsinati tervjavaslat tehát jelenlegi szervez-tünkhöz hasonlítva ebből állana: A mostani egész közzsínat, a 12 egyház-főtanács biztis híján, lenne házassági törvényszék; a közzsínat átvenne a mostani népes egyh. főtanács gyűlések tagjaiból körülbelöl ugyanannyit, s lenne zsinat és népes consistorium egy személyben 90 taggal; a mostani állandó főconsistorium állana 60 tagból, kik azonban csak a fontosabb ügyek intézésére hívatnának össze, évenként legalább egyszer a synodus előtt s ugyszólván csak ennek előkészítői lennének; s a folyó ügyeket végezné ebből a 60-ból a Kolozsvárt lakó „legalább 7 tag”. Az új köztörvényszék 40 taggal egyesítené a mostani közzsínat és főconsistorium sok részben elavult, vagy nem elég szabatosan körülírt egyházi törvények szerint gyakorolt, ítélő hatalmát.

— Az egyház-főtanács bizottság tervezetének, jelen alakjában történt létrejöttét legtisztábban kimagyarázza, azon közelebbi cikkemben már említett kísérő irat, mely mellett ez a bizottság

munkálatát az egyh. főtanácsnak benyújtotta. Álljon itt belőle, a mi történetünk felvilágosítására szükséges:

„Bizottságunk határozottan nyilvánítja, hogy akar a reformok útjára lépni, de teljességgel nem akarja elvetni a historiai alapot, mert az jogfeladás lenne; és oly intézkedést, mely jogokat vesz el: el nem ismerhet üdvösnek anyaszentegyházunkra nézve. Ugyanazért a közzsínat szervezkedési tervét el nem fogadhatja, miután ez a generalis synodus és főconsistoriumnak mostani egymáshoz való viszonyát alapján rendíti meg; a bizottság pedig, azt határozottan fentartandónak véleményezi. Íles ellentét lévén a közzsínat terve, és bizottság véleménye közt; szükségesnek látjuk előre bocsátani ama főbb elveket, melyek munkálatunkban vezettek.

„1) Még a nemzeti fejedelmek korában keletkezett hazai törvényeinkben nyomát találjuk a közzsínat és egyházfőtanács hatásköre és alkatrészei szabályozásának, ha szintén nem is ezen nevezetek alatt. Ugyanis:

„Az Appr. Const. I. rész, 1. tit., 3. art. meg van állítva, mikép: „in minoribus, és a melyek csak az egyházi rendeket illetik, magok az egyházi rendek is concludalhatnak, de azokat is közönséges generalis gyűlésekben; a hallgatókkal és külső rendekkel köz, vagy azokra is nézendő dolgokban pedig: nem különben, hanem azokkal is közértelemből; ugymint a magok religioján levő főmagistratusoknak és patronusoknak egyenlő tetszésekből.” Ugyanazon törvény értelmében az egyházi főtanács alkatrészei: „az egyházi rend, a külső fő és utána való magistratusok és patronusok”, kik a törvényhozó hatalmon kívül, a legfelsőbb ítélőbírói hatalmat is minden egyházi ügyekre nézve gyakorolja. Ebből kifolyólag állítattott meg az 1709. és 1713. években végrehajtott egyházi szervezés alkalmával, mikép „auctoritas altefati consistorii plena et indisputabilis est in omnibus ecclesiasticis et ecclesiastico-politicis difficultatibus et litigiis coram eodem assumendis, ventilandis et determinandis.”

„A két testület hatáskörét illetőleg, tehát nem lehetünk abban a nézetben, hogy a főegyháztanács hatásköre lényeges alálbb-szállítást szenvedjen.

„A mi pedig a főegyházi tanács alkatrészeinek megállítását illeti noha ez is, valamint az idézett törvényben, ugy az 1709, 1713, 1833 és 1836. években megkísérlett szervezésekben meg van állítva: a nélkül azonban, hogy a patronus nevezet határozottan körvonaloza lenne, de mivel a jogegyenlőség elve az osztálykülönbséget megszüntette, és a kir. kormányzék felosztása által, a „főmagistratusok” alatt értett hivatalok, a főegyháztanács szék-helyén Kolozsvárt megszűntek: ezen alapra fektetni az ujonnan életbe léptetendő szervezetet lehetetlenné, sőt célszerűtlenné is vált. Ugyanis

„Az alkotmányos élet főbb kellékei közé tartozik a képviseleti rendszer és a felelősség elve; az előre haladott kor igényei követelik tehát, hogy egyházi kormányzatunk szervezésében is ezen elveket vegyük alkalmazásba. Az elsőt illetőleg azon fontos okból, hogy abban közvetve, vagy közvetlenül egyházunk minden tagját részesítve, aziránt érdekeltséget és buzgalmat ébreszszünk; a másodikat illetőleg pedig, hogy megóvjuk vallásunk minden testületét vagy onának az eddigi testületi, felelősség nélkül való közelésből származott hanyatlásától.

„2) Nem lehetünk a közzsínattal egy nézetben arra nézve sem, hogy a felsőbb egyházi törvényszék oly nagy kiterjedésben

állíttassék fel; részint mivel anyaszentegyházunk az arra szükséges tetemes költséget hordozni képtelen; részint, mivel az ítélőbirák nagy száma inkább hátrányára, mint előnyére van az ügyek kitisztázásának, és kellő gyorsasággal való lejárátásának. Ennél fogva, a legfőbb egyházi törvényszék biráinak számát, a törvényszolgáltatás általánosan elfogadott elve szerint véltük megállítandónak.

„3) Az egyházi főtanács kis gyűlése (permanens consistorium) eddigi szervezetének célszerűtlenségét, valamint az általa kezelt tárgyak késedelmes elintézése, úgy az abban megjelenő tagok változása, s ügymenettel ismeretlenségek tekintetéből, de különösen a felelősségre nézve, mindennapi tapasztalás bizonyítván: ezt a tervükben felállított módon célszerűbben vélnők szerveztetni.

„Ezen elvekből kiindulva: miután véleményünk határozottan eltér a közzsínatétól, bizottság szükségesnek látta a mltgos egyh. főtanács szervezésére nézve egészen önálló tervet nyújtani be.

„Végre megjegyezni kívánjuk: hogy a mltgos főconsistorium ilyen szervezése mellett, a közzsínat szervezését nem tartjuk szükségesnek; mindamellett, ha a zsínat alakai tekintetben magát szervezni óhajtja: a kezdeményezés számára fenmarad.”

— A kíséző irat indokolása után tisztább áttekintést nyertünk a bizottsági tervezetről, mely szerint a közzsínat újraszervezését szükségfelettinek ítélvén, csak a népes és állandó főconsistorium szervezésére nézve ad tervet, s egy semmisítő törvényszék felállítását indítványozza.

A teljes egyház főtanácsi gyűlés (plenum consistorium) tagjai lennének államgondnok 5; püspök, közjegyző, közügyigazgató 3; egyházmegyék és 7 tanoda fő- és algondnokai, püspöki egyházak főgondnokai (ha a jelenlegi létszámot vesszük alapul) 100—120; minden egyházmegyéből anynyi 5 évre választott képviselő, a menynyi a népességi aránynak megfelelő, és pedig 10ezerig 1 képviselő, azonfelül kettő; 20 ezeren felül 3 és így tovább; a választás kétfoku: mindenik egyház választ 1 választót, s ezek együtt a képviselőket. Ilyen képviselőt küldene a vajda-hunyad-zarándi egyházmegye (5000 lélek) 1, gyulafejevári (3300 l.) 1, nagy-enyedi (19,000 l.) 2, kolozsvári (9000 l.) 1, kolozs-kalotai (24,000 l.) 3, szilágy-szolnoki (50,000 l.) 5, dézsi (9000 l.) 1, széki (21,400 l.) 2, nagy-sajói (2400 l.) 1, görgényi (20,000 lélek) 2, marosi (40,000 l.) 4, küküllői (18,000 l.) 2, nagy-szebeni (6000 l.) 1, udvarhelyi (34,000 l.) 4, erdővidéki (12,000 l.) 1, sepsii (21,000 l.) 2, orbai (12,600 l.) 1, és kézdi egyházmegye (9300 lélek) 1; főösszszeg 35; az esperesek és minden egyházmegye közgyűlése által választandó 1 lelkész, 36; alginnasiumoktól 1 tanár, felgimn. 2, s hol ezenfelül akadémia is van, 3; összesen (a mostani alap szerint) 13 tanár; a teljes főtanács hivatalnokai 4; 3000 lelket

számláló oly egyházak, kik iskolát alapítanak, s tartanak fenn; ilyen lehetne a mostani 10 püspöki egyházból a csekélyebb népességű Fogarast, Ilyefalvát, Szászvárost és Udvarhelyt kihagyva, s helyökbe Tordát, Zilahot és Zágont betéve, összesen 9. A bizottsági tervzet szerint a népes főconsistorium létszáma volna, kerek számmal 220.

A kis gyűlés (permanens consistorium) tagjai gyanánt vannak ajánlva az államgondnokok 6; az egyh. főtanács hivatalnokai 4; 2 világi, 2 tanári és 2 egyh. tanácsos, kiket a nagy gyűlés 5 évre választ: 6; ezen kívül a bizottság 2 új fizetéses referenst hoz indítványba a titkár mellé, 2. Ezek összes száma 18.

A semmisítő törvényszék tagjai: elnök, egyik államgondnok 1; a titkár, mint jegyző 1; a nagy gyűlésen 1 évre választott 3 világi, 3 tanári, 3 egyházi bíró 9. A tagok összes száma 11, kik közül érvényes határozat hozatalra legalább 7-nek jelenléte szükséges.

—Ugy hiszem, a közlött adatokból eléggé kitűnik a két alapterv lényege, s most már—áttérhetünk a beküldött szervezési véleményekre.

(Folytatjuk.)

Szabó Sámuel.

Viszszapillantás t. Medgyes ur cikksorozatára.

II.

Tiszt. M. úr, bevégezte prot. egyházaink enyészése sokai című cikksorozatát. A kérdés teljes megvilágítása érdekében, azonban, azt hiszem, nem felesleges, ha cikksorozatára, egy visszapillantást teszünk, s átvizsgáljuk: hogy minő adatok? minő logikai következtetéssel? s minő igazsággal fejtette fel az okokat?

Az első cikkjére némely megjegyzéseket küldöttem, most csak másik négy cikkjére reflektálok, s szorosan csak is a déézi e. megyére vonatkozólag.

E cikksorozatban, úgy látszik, azon főokok elősorolásától eltér t. M. úr, melyeket 1857 és 1863-ban fő alapul tűzött ki, hogy t. i. az esperesek, hogy a három márvás jövedelmét megtarthassák, elpusztították a déézi e. megyét; miben a volt a különös, hogy a történelem nyilvános tanuskodása ellenére, valaki képes volt ily érvel előállani; s voltak olyanok, hogy e képtelen állításnak hitelt tudtak adni!

E cikksorozatban már azt mondja: hogy a protestantismus megtörése tekintetéből, Rudolf cs. beküldi Mihály vajdát és Bástát, s azok a protestansok ellen harcot kezdenek Erdélyben. Básta 1681-ben Déézen a prot. vallásukat leöleti. Azután kiküldvén a környékre zsoldosait, azok minden protestans magyar helységet felgyújtanak, kirabolnak, s lemészárolnak korra, nemre való tekintet nélkül. Tehát a 6-ik számban elősorolt 57 (?) egyházat merőben elpusztították. Azután ismét azt mondja: hogy három év alatt Erdély magyarságát, s prot. egyházait

elpusztította, s a Szamos mentén nem csak felfelé, de lefelé is minden templomot, magyar helységet romba döntött. Na, ha így leöletett Erdély egész magyarsága, s prot. egyházaink: honnan forrhatott volna, a különben sem igen szapora magyar elem, hogy minden kiölt helységet ismét benépesítsen? Hanem, hálára kötelezne t. M. úr, ha megnevezné: hogy a Szamoson lefelé micsoda prot. templomokat rontottak le akkor? midőn a mult század közepéig egyetlen prot. egyházzal sem bírok adattal azon vidékről, s rómkoról sincs tudomásom. S a mult században alakult galgói és szelecskei egyházak is soha templomot építeni nem tudtak, s Kackon sem épül a b. e. Ujfalvi, Sámuel buzgalma nélkül.

M. úr történelmi böngészeteiből kihagyja az 1658-ki veszélyét Erdélynek, s ebben e. megyénknek; mikor ezt törökök, tatárok ismét elárasztották; a mi életet találtak, kioltani igyekeztek, s mindent leromboltak. Berkeszt illetőleg egy jegyzőkönyvben most is áll: a kannát 1658-ban a tatárok vitték el. Nem említi a Kemény Jánost üldöző butsaki tatárok dúlásait, kik Lápos, Kövár vidékein mindent feldúltak, s a magyarság életét a havasokra való futással menthette meg.

Mondja azután: hogy az elpusztult egyházak lassan-lassan felépültek, de egyet sem nevez meg.

Azt mondja azután: hogy 1791. óta főuraink, s a kisebb birtok nemesség versenyezve buzogtak, s rakták le áldozataikat a vallás és nevelés oltárán. Miért nem nevezi meg azokat, kik a nemzetiség és vallás ujja születésének alapjait rakták le e. megyénkben? vagy miért gyalázza le őket alább, hogy a papságot megalázták?

Azt mondja ismét: hogy az urak, a szolgálattevő magyar jobbágyokat kivetették, s oláhokkal cserélték fel. Déézi e. megyénkben, hol történt ez? kik által? Én adatot reá nem tudok, pedig e vidék fia vagyok. De az ellenkezőre tudok példát; t. i. midőn Válaszuton egy magyar sem lenne, Bornemisza Kata 1679-ben másonnan hozatott magyar jobbágyokat, templomot épített, can. portiot vásárolt, papi fizetést alapított.

Melyik egyházunk csökkent meg feudális viszonyok miatt? Az ellenkezőre itt is mondok példát. Gr. Teleky Ádám K.-Lonán, hogy szolgáló emberei terheit könnyítse, az egész papság s iskola tanítósság ellátását magára vállalta és pedig szépen dotálta őket; a jobbágyok csak is a papi kaszálókat köteleztettek lekaszálni.

Az mondja még: hogy a Basta és Rabutin által elpusztított magyar elem az oláhba olvadt; hogy történhetett ez, ha teljes kiirtatásokat már elismerte?

Azt állítja: hogy ha papjaink mind olyan tekintélyes jövedelemmel láttatnának el, mint a luth. szász atyafiak, nem lenne des. ekkla. — Ugyan hiszi-e, t. M. úr? Hiszi-e, hogy ha a kovácsi, vajdaházi stb. községekbe önt beállítanak, 2—3 ezer frt fizetéssel, oda már csak azért is betelepülés történne? és honnan, a pusztult helyekről? — Boldogok

a kik hisznek!! Lássá: Tordoson mindig megvolt a nagy fizetés, anyaszentegyházunk legjelesb papjai működtek benne, és a népszám most is csak 152; s él emlékezetünkben a tordosiaknak a papság kérése ügyében tett nyilatkozatuk: vo Funeras, vo Tseteras! (vagy Köteles, vagy Hegedüs).

A dézma megszűnése, a pátronusok kiprédáltatása, az adók miatt, mondja: több egyház betöltetlen maradt — desolalodott — vajjon a betöltetlen egyház a desolatio fogalmának fele-e meg? S van-e tiszta tudomása t. M. úrnak, a betöltetlenség okairól, s tudja-e az azok körül történt mozzanatok? hogy már azokat is desolátáknak nevezi.

Azt mondja utolsó cikkében: hogy azért, mert a tátongó sebre mutatott, a főconsistorium némely m. tagjai, kik egyházaink tokozatos pusztulását közönynyel nézték (?) rázudultak. — Uram! micsoda lélekkel emelhet vádat azon férfiak ellen, kik az anyaszentegyház élete, fenmaradásaért annyit munkálodtak.

Rázudultak az esperesek, kik a szaporodó desoláták jövedelmeit huzzák. Nevezze meg, kik voltak azon esperesek? A legközelebbi én lehettem volna, de én a t. úr légből kapott vádjai által sérülésemet nem érezve, sem hirlap útján, sem előljáróinknál, sem törvény útján, sem személyesen, a t. úrra nem zudultam. Nekem megadta elégtételemet az 1863-ik évi közssinat 77 sz. határozata. És nevezzen meg a t. úr egyetlen esperest is e. megyénkben, kik az őik jövedelmekül az 1740 és 1743-ik évi közssinatok által kijelelt jövedelmen kívül, bármely egyházból is oly jövedelmet huzztak volna, mely az 1754-ik évi összeírásban nincs meg? Nevezzen meg egyetlen egyházat, az ujabban megürültek közül, honnan én csak egy krt. is vettem volna.

Ellenkezőleg. A t. úr talán tudja, hogy des. egyházaink majd minden taxásai felszabadulni kívántak, s tartozásaikat megtagadták, és nekem saját költségemen kellett mindenütt a pert folytatni husz év alatt, s a desoláták taxásai pereiben csak is az idén nyerhettem ki az utolsó ítéletet, s csak is most nyílt meg már a tér ez ügyben feltenni azon kérdést: quid nunc faciendum?!

Hát azon körülményre mit mond, t. úr, hogy némely romba dőlt templomainkon a görög keleti szentek festett képei most is világosan kivehetők, mint Solyomkőn, Ketszetben? vajjon nem azt gyaníttatják-e, hogy azokon a helyeken valaha virágzó oláh ekklak lehettek? s nem csak magyar telepek voltak?

Azt mondja végül: hogy a pusztulásnak indult egyházak felélesztése, s megmentése érdekében, a gruppirozást ajánlotta, panacea gyanánt. De hát még akkor a t. úr nem tudta: hogy az ajánlott gruppirozás már 200 esztendősnél régebb rendszer ezen egyházakra nézve? Hiszen ott van legrégibb jegyzőkönyvünkben, hogy az egész Esküllő-menti egyházak, egy csoportot alakítottak, az őrd. kereszturi papság alatt; Páncélcseh, R.-Keresztur, M.-Derzse — mást; Mánya, M.-Bogáta, Törpen, Kodor harmadikat. Nem tudja-e, hogy 1850-en kezdve, a r. zsinat is, a köz sz. zsinat beleegye-

zése alapján, folytonosan gruppirozott. Így p. o. Esztény, Kend, Ketset, K.-Szilvás, Tötör, Onak egy csoportot alakítottak; Szinye, Mánya, Törpen—mást; Szelecske, Kackó, Galgó, Polyán—mást; Köblös, F.-Tőök, A.-Tőök ismét mást stb.

Látja t. úr! ha nem ovakodik közinkbe, falusi papok közé vegyülni; ha megjelenik minden r. zsinatainkon: nem csak fogalma, de tiszta tudata is lesz: hogy mi az egyházak életére folytonosan ügyelettel voltunk. Megesmeri ekkor azon nehézségeket, melyekkel küzdöttünk, s talán bölcs tanácsai után, könnyebben is oldottunk volna meg. Meggyőződik, hogy a megürült egyházak jövedelméből egy krajcárt sem használ fel az esperes, s méltatlanul nem gyanúsítja a világ előtt, s ezeknek következtetésében, correctebb közléseket lesz képes kiadni egyházaink állásáról.

A t. úr, midőn egyházaiok pusztulásának okait fel kívánta tárni; megvizsgálta-e levéltárunkat? átkutatta-e jegyzőkönyveinket? megkérdezte-e azokat, kik az átkutatott okmányok alapján a kérdéssel ismeretesek? Ha ezeket megteszi, részletezettebb s valóbb közleményekkel sa-

turálna a prot. olvasó közönséget; s ha már egyszer constatálta, hogy egyházainkat Básta, Rabutin pusztították el: nem állítaná bünyösökné a földes urakat, hogy prot. magyar jobbágyaikat elűzték; nem vádolná az espereseket, hogy magán érdekből gátolják az egyházak fejlődését, sőt ráakadna, hogy rajtuk nem mult az egyházak kifejlődhetése.

Cikkje végén, t. Medgyes úr, egy örvendetes indítványt teszen, hogy t. i. a legkisebb egyházban levő papnak is, legkevesebbet: 800 frt jövedelmet biztosítsunk. Ezt paptársaink hajlandók lesznek aláírni. Ohajtva várom erre nézve t. M. úrnak gyakorlati tervezetét, hogy ez összeget, honnan reméli fedezhetni. Perse, a desolaták jövedelmét lehetne erre fordítani, de ez egy papnak is fél illetékét nem fedezhetné. Azt ismét nem képzelem, hogy számítását államsegélyre alapítaná; midőn a budgetből látható, hogy ilyeszerű kiadás az állam által soha sem leendő fedezhető. Honnan hát?*)

Berkesz, 1871. március 14-én.

Almási Sámuel.

TÁRCA.

SALAMON JÓZSEF

sz. 1790. aug. 20-án, † 1871. márc. 19-én.

(Folytatása és vége.)

Salamoné az érdem, hogy anyaszentegyházunk két nagy fontosságu kérdését, a 30-as években felszínre hozta értjük a képviselő, s successio kérdéseit. A mi az elsőt illeti, már föntebb jelzett értekezésében fölfejté, hogy a képviselői elv alkalmazása a protestantismus elodázhatalan követelménye. E tekintetben anyaszentegyházunk igen kitűnő férfiai egy értelemben voltak vele, mint p. o. a Bethlenek, Kemények, Szász Károly, kik az egyházi főtanácsban keresztül is vitték ez elv elfogadását, minek következtében terv-javaslat készítés végett bizottság is küldetett ki, melynek munkálata az egyházi főtanács által helyben is hagyatott. A szervezkedés végrehajtása azonban meg lön akadályozva. Az aristocratiának, legfelsőbb helyen nagy befolyásu tagjai sehogy se tudtak megbarátkozni ez elvvel, s kivitték, hogy 1836-ban az egész organisatio ő felsége által érvénytelennek nyilvánított, s egyházi főtanácsunk kénytelen vala „az ujitással” fölhagyni, s megmaradt továbbra szervezetlen állapotában. E kérdésben tehát Salamon is, mint az úttörők egyike, a szabadelvű párthoz tartozott, s szóval, pennával a reformok érdekében küzdött. Máskint állt a dolog a successio kérdésében. E tekintetben, midőn annak eltörlését sürgette, éppen azokkal jött ellenkezésbe, sőt nem sokára igen heves összeütközésbe, kik a másik kérdésben vele egy sorban küzdöttek. A successio föntartására ezeket azon mindenesetre alapos aggodalom vezette, hogy annak eltörlésével az akkori, anyaszentegyházunk iránt teljességgel nem barátságos indulatu kormány alkalmat fog találni, rést törni autonomikus szabadságunkon az által, hogy a felterjesztendő három püspöki candidatus között igen könnyen találhat egyet, ki általa megerősítve, az ő intentioi szerint fogja vezetni az anyaszent-

egyház ügyeit. A successio föntartása abban az időben tehát egyházunk autonomiája, s szemben a bécsi kormánnyal, függetlensége épségben tartása érdekében palliativ eszközül szolgált. Salamon ez aggodalmat nem osztotta; a szívek és vesék vizsgálója tudja csupán, hogy e kérdésben minő indokok vezették, de anynyi tény, hogy e magatartása által a kormány előtt „kegyelt” egyénné lön, míg egyházunk legjobbjait maga ellen zudítá. E viszály még nagyobb mérveket öltött, midőn álláspontjának igazolása végett „De statu Ecclesiae evangelico reformatae in Transsylvania commentatio theologico historica” című kétségen kívül sok tekintetben nagy becsü művét közrebocsátotta, s ebben az erdélyi ref. egyház addig kevésbé s felette hiányosan ismert belső szervezetét, viszonyait, ezeknek történelmi fejlődését földelítette, s egyszersmind a successio kérdését is tüzetes tárgyalás alá vette. E műve reá nézve a legkedvezőtlenebb eredményeket idézte elő, s a többek közt egy oly episod oka lön, melyet jellemző voltáért, hallgatással nem mellőzhetünk. Az 1840-diki tordai közsszinaton Herpeci Gergely, kolozsvári lelkész, nyíltan föllépett ellene, s indítványozá, hogy műveiért vettessék közkereset alá. E miatt igen heves vitatkozás fejlődött ki, mely a közsszinatnak egy egész napját igénybe vette. Az egyház főtanácsai küldöttek nagy része az indítvány elfogadása mellett nyilatkozott, s valószínűleg az meg is történt volna, ha gróf Teleki Domokos, a deputatusok egyike, az üldözött szerzőnek pártját nem fogja, noha a successio kérdésében ő sem vala egy értelemben. E derék férfiú határozottan ellenzé, hogy bárki is véleményének a sajtó útján szabad nyilvánításáért ilyenmü büntetés alá vétessék, s kimondá,

*) Az igazság érdekében, kiadtuk e cikkeket; de őszintén ohajtjuk, hogy el ne keseredjék a küzdelem. Ez ügy — seb anyaszentegyházunk testén; mentől nyugodtabban tárgyaljuk, annál inkább remélhetjük, hogy — begyógyul.

Szerk.

hogy csak egy fegyverrel lehet méltóan küzdeni ellene: tévedéseit refutálni kell a sajtó útján. E szabadelvű véleményt, az inquisitorokkal szemben, a papság tulnyomó többsége is magáévá tette, a mi nem kis becsületére válik. Nem első, s nem is utolsó eset volt ez, hogy ref. egyházunkban az *obscurus* (!) papok képviselték szemben a világiakkal, még pedig igen nagy fontosságú kérdésekben, a szabadelvű felfogást.

Az indítvány hosszúságos vitatás után elvetetett, s akkori püspökünk Antal János megbízott, hogy a kérdéses művet sajtó útján refutálja. A püspök azonban e megbízásnak nem tett eleget, s e mű refutálva maig sincs. Ha tán egyes tévedések vannak is benne, de történelmi s tudományos becse kétségsbe vonhatatlan, s ennek tulajdonítható, hogy az még a tudós külföldön is nagy feltűnést okozott. A göttin-gai egyetem — Georgia Augusta — elismerését az által nyilvánítá, hogy alapításának százados ünnepe alkalmából, szerzőt hittudori ranggal tisztelte meg. A Marah keserű vizében egy édes csepp volt ez számára.

E viszályok s az azok következtében őt ért sokféle kellemetlenségek legkisebb mértékben sem zsidbasztották tevékeny buzgalmát. Ez években szóval-tettel sokat küzdött a népnevelés érdekében, mely abban az időben igen elhanyagolt állapotban volt, még oly központi helyen is, mint Kolozsvár. Igen lelkesen karolta fel e nagy fontosságú ügyet s a többek közt első sorban, az ő buzditása folytán, alapult meg kolozsvári egyházunknak egyik, ma is szépen virágzó vegyes népiskolája.

A forradalom viharában nyilvános tevékenysége szünetelt, de emberszerető szívének sugallatából akkor is talált elég alkalmat zajtalan, de áldásos munkálkodásra. Háza, szíve az üldözöttek, menekültek előtt mindig nyitva állott s a szűkölködők se folyamodtak hiába hozzá; kicsinyke vagyonából juttatott azoknak is.

A forradalom lezajlása után tanári munkásságát megkezdte. 1850-ben ő is egyike vala ama bizalmi férfiaknak, kiket a különböző felekezetek kebeléből a kormány Szebenbe összehívott az iskolák rendezése ügyében. Az akkori nehéz viszonyok közt eléggé nem méltányolható buzgósággal s bátorsággal kelt ref. főtanodáink s főleg a sokat gyanúsított nagy-enyedi főtanoda autonómiájának s jogainak védelmére, és sikerült is neki e tekintetben a gyűlést jobb s helyesebb felfogásra s meggyőződésre bírni. 1854-ben, midőn a romjaiból épülni kezdő nagy-enyedi tanoda hittan folyamát ideiglenesen Kolozsvárra rendezte be, Salamon is ehhez lépett át, s tanári működését egészen addig folytatta, míg 1856-ban az iskolatanácsosi intézmény életbe lépésével, ő Felsége által az erdélyi reformatus s. unitarius tanodák felügyelőjévé neveztetett ki. Ez állomást elfogadni, eleinte határozottan vonakodott, mert belátta, hogy az prot. autonómiákkal merőben ellenkező s egyházunkra nézve sérelmes. Legtekintélyesebb embereink azonban a szó teljes értelmében megostromolták, csak hogy az elfogadásra rá bírják, igen helyesen attól tartva, hogy ellenkező esetben idegen ajku, tanodáink iránt ellenséges indulatu ember fog kineveztetni, ki a különben is sérelmes intézményt tanodáinkra nézve még veszélyesebbé teheti. A sok kérdésnek végre engedett, s el kell ismerni, hogy feladatának ritka

buzgalommal, tanodáink jogai s érdekei iránti kellő tekintettel megfelelt, s nem érdemli meg azon szemrehányásokat, melyek őt később e lépése miatt érték. Nálánál alkalmasabb embert e hivatalra nem nevezhetek volna ki.

Mint iskolatanácsos sem szűnt meg egyházunk belügyei s főleg szervezkedése iránt a legmelegebb érdeklődéssel viseltetni. Midőn 1860 végén hazánk féligmeddig alkotmányos életre kezdett fölébredezni, eljöttek látta az időt, hogy régi kedvenc eszméit, a képvisélet s successio kérdésében, a nyilvánosság előtt újra felelevenítse. A prot. egyházi s iskolai lapban e tárgyban (bár névtelenül) cikksorozatot indított meg, mely 1861-ben külön lenyomatban is „Successio és képvisélet az erdélyi ev. ref. superintendentiában” cím alatt megjelent s élénk viszhangot keltett. Akkor már látható vala, hogy a képvisélet elve, melynek diadaláért a 30-as években oly buzgón küzdött s anynyi kedvetlenséget szenvedett, a közel jövőben kivívja magát, s a sokat hangoztatott „non de tempore” altató hatását elveszti. E reménye nem is csalta meg; ez elv diadalát megérte s az egyes községek s egyházmegyék szervezése képviseleti alapon végbe ment; a szervezkedés betetőzése pedig éppen most küszöbön áll.

1862-ben nyugalmaztatván, a magán életbe vonult vissza 1866-ban szülő városába Zilahra, hogy hátra levő éveit ott élje le. Távozása alkalmával gazdag könyvtárát a mindenéből kipusztult nagy-enyedi főtanodának ajándékozta, kisdied vagyonát pedig később a zilahinak, melynek tehát nem csak egyik szellemi alapítója, hanem anyagi támogatója is lön. Az egyházi főtanács ki is nevezte őt e tanoda algondnokává, s e minőségében élete késő alkonyán is ritka buzgalommal szentelé munkásságát ugyanazon iskolának, melynek kebelében nevedett föl, s kezdé meg nyilvános pályáját, míg nem a folyó év március 19-kén, éppen neve-napján, hosszúságos fáradoimai s küzdelmei után nyugalomra tért.

Tévedései, gyarlósága felett itélni, nem a mi tisztünk; az ítéletet föntartá magának, s kimondá felette az Ur, az örökkévaló. De a mi tisztünk kegyelettel örökölni meg azoknak emlékét, kik egész életüket anyaszentegyházunk javára fölszentelék, s ezek közt ott fog ragyogni örökké a Salamon József neve!

Szász Domokos.

BELFÖLD.

Alsó-Balázsfalva, ápril 2. 1871.

T. szerkesztő ur! A „Protestans Közlöny” 13-ik számában széki egyház-megye főgondnoka m. Földvári József ur, a Beszterce sz. k. városában látott kezdetleges ev. ref. templom sorsán feljajdulva, vallásos ihlettől áthatottan szót emel, illetőleg javaslatot tesz, annak miképpen felépíthetése, s azzal együtt egy Besztercen alapítandó ev. ref. ekklezsia felállítására iránt; s midőn ehhez az alólírt ev. ref. egyháznak is, a benne tett felhívás után szava lenne, tisztelettel folyamodik a t. szerkesztőséghez, alábbi nyilatkozatunk felvétele végett.

Eltekintve attól, hogy avagy már a tervbe vett templom építése előtt, nem lesz vala-e komolyabban megfontolandó, hogy egy ily költséges templom felállítását könyör-adományokra fektetni hiu képzelődés szülhette csak; és e felett tekintetbe véve azon kö-

rülményt is, hogy azon városban létezni állított felekezetünk sorsos számát, 4—5 elővárosi paraszt-gazdán kívül, nagyobb számmal a hallgatók állandó lakással nem bíró mesterlegények s cselédség, s ezeken kívül alig egy pár számra menő hivatalbeli egyéniség tevén, méltán felmerülhetett volna azon kérdés: hogy avagy enynyi contingens igényelhetett-e magának egy oly költséges templomot, mint a mely megkezdett? vagy most egyszer elégséges lett volna számára egy szerény papi lak, mellette levő imaházzal, mint ez jelenben M. Vásárhelyt létező lutheranusok részéről is látható, hol aránylag többen vannak azon hitfelekezeten levők, mint Besztercén ev. reformatusok. Azonban, miután ez kellő figyelembe nem vétetett, hanem minden számítás nélkül megkezdett, egy pár ezer forint könyör-adományokból felgyűlt pénzzel, egy oly költséges templom, melynek elkészítése még kétszerte több költséget igényel, mint a menyinyi eddig reá fordítottatott, minden könyör-adakozási kútfők felhajhászása mellett; s akkor is, ha felállítódnék, nincs fentartásáról gondoskodva, nincs a benne szolgálót tevő pap ellátásáról intézkedve; enynyi minden oldalról felmerülő nehézségek mellett, sem méltányos, sem jogosnak nem ismerhetjük a tisztelt főgondnok ur abbeli tervét, miszerint már régi idők óta létező ekkleziák papjaiktól megfosztassanak, egy képzeletileg létezendő ekkleziia fogalmáért: vonatkozva különösen Alsó-Balászfalvára, melyet a cikkező m. főgondnok ur a galaci s k. budakival együtt a Besztercén létesülő papsághoz annectálni óhajt. Igaz, hogy Alsó-Balászfalva alig számlál anynyi lelket, menyinyit cikkiró említ, de hagyományos kegyelettel viseltetvén ekkleziája iránt, miután ez jelenben is 36 hold, de a megindított tagosítás, s közlegelők, erdők elkülönzésével, még többre szaporítandó külsősége s tisztességes papi járulékkal együtt, egy nem megvetendő falusi papságot képez. Ezen papi állomást ekkleziánk bármí magasztos felhívásra feladni nem hajlandó.

Egyébiránt egyházunk is méltányolja a tisztelt főgondnok ur e részben tett vallásos buzgóság szülte felszólítását, s maga, mint ki gyakoribb tanuja e kérdésben forgó kezdetleges templom félbehagyásából felekezetünkre ható balítéletek hallásának: nagyon örvend annak, hogy e tárgyban anynyi idei hosszszas hallgatás után egy nyomatókos felszólalás történt egyházunk ügyeit vezető többséghez, s ezzel együtt valamint eddig sem vonakodott e célra vezető könyör-adományokban, valahányszor felszólítottatott, részt venni, akként attól ezutánra sem levén idegen, kész a közérdeknek ereje s tehetsége szerint, mindig megfelelni, csak hogy határozottan kifejezni kénytelen, hogy ekkleziája annectálásába beléegyezését nem fogja adni — soha.

Az alsó-balászfalvi ev. ref. egyháztagok.

KÜLÖNFÉLÉK.

— A szatmári „Népiskolai lapok“-nak március 18-ki száma megemlékezik rólunk. És pedig, eszébe jut, hogy mi januárius 26-iki számunkban említést tettünk „egyházi hírek“ rovatunkban, hogy Kolozsvárnak is lesz „szeretetháza“ és pedig püspökünk indítványa folytán; és már meg is kezdett az adományozás. Aztán, egy szép insinuatívával ránt olvassa, hogy mert ref. superintendens indítványozta; és mert „egyházi hír“ rovatban közöltük: hogy hát mi protestáns szeretet házat akarunk specialiter; és azt kérdi: hát, catholicusok nem áldozták-e filléreiket e szép célra? És tájékoztató felvilágosítást kér. — Feleletül, úgy hiszszük, elég lehetne, ha tisztelt collegánkat figyelmeztetnők,

hogy már 6-ik számunkban ama rovat címét „Különfélék“-re, változtattuk éppen azért, mert néha oly dolgokat is közlünk, melyek az „egyházi“ rovat alá nem sorolhatók. De — mert kath. lappal van bajunk — valószínűnek tartjuk, hogy e felvilágosítást nem fogja kielégítőnek találni; éppen azért, határozottan nyilváníttuk: hogy nem tartjuk tisztán kizárólagos protestáns ügynek; csak anynyiban, a menyinyiben e fogalom alá oly természetesen oda sorolható mindaz, mi humanus: mint a mily természetes, hogy a napnak fénye és melege van. Buzgolkodjunk; de ne insinualjunk; — ha lapunknak egyetlen sorából szűkkeblűséget fog valaha bebizonyíthatni: akkor dobják ránk a botránkozásnak kövét; de addig ossza meg velünk azt az örömet, melyet mi érzünk a felett, hogy superintendensünk kezdeményezése folytán egy ily felséges eszme gyökeret bocsátott, mely ha felnő, árnyéka alatt, senkitől se fogják azt kérdezni: melyik felekezethez tartozik. — Szívesen kérjük: vegye tudomásul e nyilatkozatunkat. —

— Beküldettek szerkesztőségünkhez a „Kis tükör“ szerkeszti Márki József; és „Kis lap“ szerkeszti Forgó János (Dr. Ágai Adolf) című gyermeknek számára való lapok mutatóvány-számai. Mindkettőben vannak sikerült képek és egy pár sikerült, valóban gyermeknek való cikkecske is; de van olyan is, a mi csak ismételt meggyőzőtt arról, hogy az e nemű irodalomban sikert felmutatni, a legnehezebb; mert a gyermek belső világát megközelíteni, nem csupán genialitás kell, hanem melegség, kedély, közvetlenség, naivság és oly irodalmi hang, mely mindezeket egyesíti. Mind a mellett, ha valaki megszerezni óhajtáná: anynyit mondhatunk róluk, hogy jobbak az eddigi kísérleteknél.

341—1871.

KÖRÖZTETNEK:

1. N.-Szebeni egyházmegyénkben az o.-ujfalusi másodosztályu lelkesi állomás.

Pályázati határnap május 15.

A folyamodványok n.-szebeni esperes t. t. Ágoston Mózes aa.-hoz (lakik Balászfalván) küldendők.

2. Marosi egyházmegyénkben a tompai iskolatanítói állomás; fizetése 76 frt.

Pályázati határnap április vége.

A folyamodványok t. t. Péterfi József marosi esperes aa.-hoz M.-Vásárhelyre küldendők.

3. Kolozs-kalotai egyházmegyénkben a magyarókeréki iskolatanítói állomás; fizetése 115 frt.

Pályázati határnap május 15.

A folyamodványok kolozs-kalotai esperes t. t. Szakács István aa.-hoz Szász-Lónára (u. p. Gyalu) küldendők.

4. Széki egyházmegyénkben az alsó-szováthi iskolatanítói állomás; fizetése 92 frt.

Ugyanott a m.-földvári iskolatanítói állomás; fizetése 76 forint.

Pályázati határnap mindkettőre nézve május 20-ika.

A folyamodványok t. t. Báthori Dániel széki esperes aa.-hoz (lakik Széken) küldendők.

Kolozsvárt, április 3-kán, 1871.

Nagy Péter,
erdélyi ev. ref. püspök.

98—1871.

A kolozs-kalotai egyházmegye tavaszi rendes képviselő gyűlése idejeül, kiküldött körlevelemben hibából ápril 23-dik napja helyett 24-dik van írva: miről az illetőket ezennel hivatalosan értesitem.

Sz.-Lónán, ápr. 5-kén, 1871.

Szakács István,
esperes.

Főmunkatárs: SZÁSZ DOMOKOS,

Felelős szerkesztő és kiadó: SZÁSZ GERŐ.

ERDÉLYI PROTESTÁNS KÖZLÖNY.

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETILAP.

I. ÉVFOLYAM.

KOLOZSVÁRT, 1871, ÁPRIL 13.

15. SZÁM.

Megjelenik minden csütörtökön egy iven. — Előfizetési ára egy évre 6 frt., félévre 3 frt., negyedévre 1 frt. 50 kr. — Szerkesztő-ségi iroda — hová a kéziratok és előfizetések bérmentve küldendők: külmagyarutca 237 sz. —

Hic Rhodus, hic salta!

Kolozsvár, ápril 12. 1871.

Folyó hó 16-ra van összehíva az a népes egyház-főtanácsi ülés, mely hivatta van, hogy erdélyi ref. anyaszentegyházunk történetében új korszakot nyisson meg; hogy sanctionálja az alkotmányos aerát anynyiban, a menynyiben mint egyházi kormányzatunkban egyik coordinált factor oda fogja vetni szavának súlyát a mérlegbe: s ez által vagy szerencsésen betetőzi a régóta táplált reményeket, törekvéseket; vagy ajtót nyit, melyen át még sokáig lesz hallható az elégtelenség szava, és a valódi alkotmányos elveken nyugvó népképviseletnek követelése.

Szándékosan mondtuk, hogy „coordinált“ factor, habár jól tudjuk, hogy ezt igen sokan vissza fogják útásítani. Tán, hivatkozni fognak azon jogokra, melyeket gyakoroltak kizárólagosan ilyenek a tanár-választás, fő- és algonddokok kinevezése sat., melyek mind cardinaliter folytak be anyaszentegyházunk anyagi és szellemi érdekeire; tán hivatkozni fognak azon szolgálatokra, melyeket teljesítettek a superintendencia vitalis kérdéseiben akkor, midőn tulajdonképpen egyedül képviselték; mert a pusztulás anyala lezárt minden ajkat az övéken kívül. Távolsó legyen mitőlünk, hogy mindezeket igen kevésre akarnók becsülni; nem lehetünk anynyira önfeledtek, hogy tiszteletlenséggel illessünk oly testületet, mely köszönetünket érdemli. Tán, hivatkozni fognak a hazai törvényekre is, melyekből könnyen lehete tekintetben argumentumokat előhozni, hogy bebizonyítsák, hogy az egyházi főtanács — mint olyan — semmi más testülettel nem volt oly relatióban, mely vitássá tette volna döntő s kizárólagosan független hatalmát.

És mi mégis egész őszinteséggel fejezzük ki azon meggyőződésünket, mely még rajtunk kívül igen sokaké, s melyet a tapasztalás, és a gyakorlati élet minden pillanatban megerősített: hogy csak coordinált, mert az újabb időben, és különösen a 30-as évek óta, nem volt anyaszentegyházunkban egyetlen egy törvény sem hozva, vagy módosítva, mely a főtanács

és közzsínat együttes beleegyezésétől és közös megállapodásától ne tétetett volna függővé. E föltételen nem változtatott az egyházi főtanács tagjainak hatalomát — s ha kellett, in infinitum kinyújtható — száma; s az sem, hogy a közzsínat tagjai tagjai voltak egyszersmind a főtanácsnak is; miután tudjuk, hogy ez inkább túlnyomóan világi, az túlnyomóan papi tagokból állott eddig; — s éppen ezért, a gyakorlat — hogy törvényhozási nyelven szóljunk — életbeléptette a két kamara i rendszert a nélkül, hogy valamelyik magának követelte volna a kezdeményezés jogát, de le sem mondvá arról.

Nem akarhatunk most annak vitatásába ereszkedni, van-e joga e rendszernek életet követelni a jövőtől; de hogy a múlt némi vádat emelhet ellene kormányzatunkban, azt anynyival inkább constatalhatjuk, mert most, midőn éppen segíteni akarunk, most éppen ez adott alkalmat, hogy két tervezet közül kell választanunk; s kiknek mind egy közös cél áll szemeink előtt: anyaszentegyházunk jövőjét biztosítani a képviselet egyedül jogos alapján, most két táborra oszlunk; s kiknek egyesülnünk kellene, képét tárjuk fel a meddő huzalkodásnak és egy dicstelen harcnak, mely még évekig eltolhatja azt, a melyre minden pillanatban oly szükségünk van, mint az életnek a levegőre.

S mindez miért?

Lehet-e közöttünk szó hatalomról, uralkodásról, midőn anyaszentegyházunk mindnyájunknak közös főtett kincse, s mi mindannyian benne „királyi paság, szent nép“ vagyunk; lehet-e szó hierarchiáról, a mint e szót átkozottá tették a túlsó táborban, midőn mi magunk számára nem követelünk egyebet, mint azt a tisztességet, melyet megvárhat, s tán meg is érdemel a kötelesség-teljesítés; ha józanon meggondoljuk: van-e ok arra, hogy világi és papi elemről beszéljünk akkor, midőn törekvésünk és forró vagyunk az, hogy egy oly törvényhozó és kormányzó hatalmat szervezzünk, mely mig egyfelől legközelebb áll az általánosan elfogadott alkotmányos elveken nyugvó önkormányzathoz; túlfelől, legalkalmasabb — a

benne vetett bizalom és megnyugvás által — anyaszentegyházunk minden egyes tagjában felköltetni a meleg érdekeltség, a munkálkodni akarás nemes ösztönét; szóval: törekvésük az, hogy harmóniát idézzünk elő a test és annak tagjai közt?

E tárgy sokkal fontosabb és életbe vágóbb, hogyszem nagy szavakkal akarnók csökkenteni horderejét: de nem tartozkodunk kimondani, hogy háromszáz esztendő óta nem volt egyetlen alkalom rendelkezés alatt, melyben inkább érezték volna hogy itt dönteni kell egy termékenyítő élet, vagy a lassu halál felett; hogy itt arról van szó, hogy összeforrjunk, vagy teljes dissolutionnak menjünk elébe. Egész a megbotránkozásig volt már hajtva ama nyomorult elv, hogy „*non de tempore*” és meghajta fejünket, vártunk, türtünk; de a türelem nem termett számunkra rózsákat, hanem töviseket, és a mi annál sokkal rosszabb közönyt, megdermedést és teljes elégtelenséget.

Nem mondjuk, hogy ez teljesen jogosult volt. Nehéz időket éltünk; nem tudtuk a pillanatot, melyben egy patenssel akartak boldogítani; jó volt conserválni a meglevő, biztos alapokat, mint egy archimedesi pontot, mely által légből röpíthettük a sötétségnek életünk ellen fordított törekvéseit. — De most, midőn nem csak remény többé, hanem valóság az alkotmányos kormány forma hazánkban; midőn minden jogos törekvés támogatást lel a törvény korlátaín belül; most, midőn minden nap fájdalmasan győz meg arról, hogy éppen kormányzó testületeink hiányossága miatt, lazul a benső kapocs, mely élet-erőssé kell hogy tegye a protestantismust; most midőn az alkotmányosságnak tiszta fogalma le van téve a nép-képviselőt öntudatában: még most is habozni, anynyi volna, mint lemondani az élet feltételéről; — vagy közepkori maradványokon evődni, toldozni-foldozni, anynyi volna, mint ha valaki megállítani akarná az idő kerekét. Ezt pedig nem vagyunk hajlandók feltenni azokról, kiké a dicsőség, hogy élünk.

Mi teljes reménységgel vagyunk az összeülő egyházi főtanács népes gyűlése felől. Mi hiszszük, hogy ambitioját abban fogja keresni, hogy egy jogos vágy, és követeléssel szemben, minél többeknek megelégedését eszközölje; — mi hiszszük, hogy egyházi főtanácsunk — mely kiválóan világi többségből áll — szabadelvűség tekintetében nem fogja legyőzteni magát a közzsínat által, melyről azt tartják, hogy a papi elemet képviseli.

Hic Rhodus, hic salta!

Melegen üdvözljük ez összegyűlésünket, mely századokra kell hogy megszerezze magának a dicső-

séget, hogy par excellence protestáns, s mint ilyen buzgó munkása az előhaladásnak, az új életnek.

Ugy legyen!

Szász Gerő.

Egyház-szervezési tervek.

III.

Mind a 33 szervezési vélemény, elvben: több, kevesebb határozottsággal, a képviselői rendszer és felelősség mellé nyilatkozik; kivételben jóformán eltérnek egymástól.

Hátrább téve azon véleményeket; melyek teljesen vagy némi módosítással csak a zsinati tervjavaslathoz, vagy bizottsági tervezethez csatlakoznak: legérdekesebbeknek tartom a közönségre nézve a közvetítő s részint új nézetű terveket. Lássuk hát első sorban ezeket:

1) *Szacsvai Zsigmond* államgondnok és a kolozsvári főtanoda gondnokának véleménye szerint:

„Mivel protestáns anyaszentegyházunkban szoros családi életre vagyunk utalva, melyben szigorúan körülünk kell minden legkisebb, a világi és egyházi testületek között (melyeket ily módon osztályozni, vagyis egymástól különválasztani nem is lehet) felmerülhet nem mondom versengést, de nézetkülönbségből eredhető egyenetlenséget is: én a közzsínatot és egyházi főtanácsot azon alkatrészekkel, melyek a bizottsági tervezetben a plenum consistoriumra nézve ki vannak jelölve, teljesen egybeolvasztandóknak vélem, — ezt javasolván a fennebb előhozott morális indok mellett anyagi helyzetünk is: nem bírván meg anyaszentegyházunk vagyoni állása anynyi gyűlés számos tagjainak, megjelenésükért bizonyos jutalomról gondoskodni, a mi pedig kikerülhetetlennek bizonyult be.

„Egyébiránt is mindkét testület csaknem teljesen ugyanazon alkatrészekből állván: visszasz rendszernek tekinthető. hogy ugyanazon tagok két testület tanácskozásában egyének részt, sőt némely tekintetben az egyikken hozott határozataikat a másikban bírálat alá vegyék.

„A teljes gyűlés tagjai közé óhajtanám betétni, minden választás nélkül tanodáink igazgató tanárait, kik a tanodák vagyonaik felelősség alatti kezelésével lennének megbízva; ezeknek jelenlétük a tanodák vagyonaíra nézve felmerülhetők kérdésekben multhatatlanul megkívántatik.

„Az igazságszolgáltatás teendőire három törvényszéket kívánnék felállítani:

a) A válópereknek, — addig, míg a törvényhozás ezekre nézve minket is korszerű intézkedéssel fog szerencsétlni, — és a papi s más egyházi személyek ellen indítandó fiscalis kereseteknek ellátására, a püspök elnöklete és a közjegyző actuariussága alatt: 5 világi és 4 papi bíróból alkotandó.

b) A tanárok ellen indítandó keresetek ellátására egy tanodai főgondnok elnöklete alatt: 3 tanodai gondnokból és 3 tanárból alkotandó, mely maga közül választaná jegyzőjét.

c) A bizottsági tervezetben megállított semmisítő-széket.

Eként lenne egyházunkban, az igazságszolgáltatás minden teendőire nézve, a fokozatos három ítélszék felállítva, t. i. alsó-, felső- és semmisítő törvényszék. Megjegyzi végre véleményező, hogy az egyh. főtanács bizottság tervezetéből, a 4. pont (hatáskör) b) alpontja alól, fogalmazási tévedés miatt, ez egyházi és tanári törvényszékek felállítása és szervezése kimaradt.

2) Incze Mihály, a kolozsvári egyház gondnoka véleményéből kiemeljük:

„Általánosan elfogadott elv, hogy az államokban a törvényhozó, igazgató és ítélő hatalmaknak egymástól elkülönítve kell lenniök, és ezen elv alkalmazása az egyházi államban is szükséges. El van ez ismervé a zsinati tervjavaslatban, de a tagok mindhárom testületnél csaknem ugyanazok lennének, mi sem a képviselő, sem a felelősség elvével nem egyeztethető.

„A két főbb testületet, zsinatot és egyh. főtanácsot, mivel mindkét tervezet szerint csaknem ugyanazon tagokból áll, tárgyaik is ugyanazok: egy közös nevezet alatt egybe kellene olvasztani, a bizottsági terv szerint, oly módon, hogy elnöke lenne mindenkor a hivatalban idősebb államgondnok, kik közé tartozik a püspök is.

„Az ítélő hatalmat illetőleg:

a) A zsinati tervjavaslatban ajánlt köztörvényszék a gyakorlatban alkalmatlan és költséges s nem is levén ajánlható, hogy az egyh. törvényszéknek ugyanazok legyenek bírái, kik az egyh. közgyűlés tagjai, állhatna 12 tagból: elnöke a püspök, jegyzője a közjegyző az egyházi személyek ügyeiben, más ügyekben elnök egy államgondnok, jegyző a titkár s 10 bíró, kiket (egyházat, 5 világit) a törvényhozó közgyűlés választana, a választást saját tagjain kívül másokra is kiterjesztetvén.

b) A tanárookra nézve el lehetne fogadni azon törvényszéket, mely az 1833 szervezeti javaslatban tervezve volt, s mely az ezen szervezeti javaslatot megsemmisítő királyi leiratban érintve nem levén, ma is érvényben áll“ (Lásd Dósa Elek „Egyházi jogtaná“-nak Függelékében 213 --216 lap).

3) Barcsai László, hunyad-zaránd egyházmegyei főgondnok, a nélkül, hogy a két terv közül valamelyik mellé nyilatkoznék, a háttérbe szorított tanítói kar érdekében emel szót és a dunai fejedelemségekre is kiterjeszti figyelmét, midőn eként szól:

„A törvényjavaslat legfőbb hiányát abban találom, hogy a tanítói kart, mint nem létezőt tekinti; a papi hatalom alól nem emancipálja: a népnevelés nagy hátrányára.

„Minden egyházmegyében szervezni kell a tanítói gyűléseket s ezekben a tanítói kar az egyh. kerületi közgyűlésre egyházmegyénként 2—2, a főcons. nagy gyűléseire 1—1 tagot választson maga közül.

„A Duna-fejedelemségekben levő egyházak egyetemesen 1 világi és 1 egyházi tag által legyenek képviselve, mind a zsinaton, mind a főtanács nagy gyűlésein, kiket az ottani egyházak minden évre külön választanak meg egy Bukarestben tartandó évi gyűlésen, a melyre minden egyház küldene 3—4 választót“.

4) A kolozsvári főtanoda előjárása is egy közös gyűlést kíván, mint az 1) sz. vélemény, a bizottsági tervezet alapján, de az egyházmegyei választott képviselőket két anynyira ajánlja a tanodák minden rendes tanárát és pénztárnokait a nagy gyűlésbe felvételre kívánja. A kis gyűlésbe csak 7 fizetési tagot ajánl. A vélemény szavait idézve

„Egyházfőtanácsunk: mostani, nem eléggé határozott szervezete mellett, nem bírja kifejteti azon erőt, mi anyaszentegyházunk korigényelte erélyes kormányzatához mentől előbb és mulhatatlanul szükséges; továbbá: egyházunk törvényhozó testületének erőt és tekintélyt csakis az kölesünözhet, ha abba hivatali állásuk szerint és képviselő útján mentől több világi és egyházi erő és tekintély beleolvasztatik.

„A törvényhozó és főigazgató közös nagy gyűlés tagjai lennének (a bizottsági tervezetben foglaltakon kívül) a 18 egyházmegye választott képviselői, minden 5000 lélek után 1—1; a hét tanoda rendes tanárai és pénztárnokai. (Eként 266-ra teszi a nagy gyűlés tagjai számát).

„Közgyűlés tartatik évenként egyszer, augusztus utó felében (ezt a vélemények jelentékeny része így ajánlja, a zsinati tervjavaslat szeptember első vasárnapja helyett).

„A közgyűlés titkos szavazattal 5 évre választja az igazgató-tanács titkárárt, s négy fizetési és felelős előadó tanácsost az igazgató-tanácsba (permanens cons.) az egyházi, tanodai, pénz és jogi ügyekre nézve.

„Az igazgató-tanács tagjai az államgondnokok, kik közül elnök a hivatal szerint idősebb; 4 előadó tanácsos, a titkár és pénztárnok (összesen 7 tag). Ezen belsőmelyezethez szükséges 4 fizetési őrök és 1 hivatal szolgál.

„Óhajtjuk, hogy nemcsak az egyes egyházak és tanodák, hanem a mitgos egyházi főtanács vagyoni állása is, az illetők számadoltatása útján mentől előbb tisztába hozassék, mert anyaszentegyházunk szervezése mindaddig kivihetetlen, míg vagyoni állása, különbség nélkül alant és fenn, tisztába nem hozatik és nem rendeztetik.“

5) A maros-vásárhelyi főtanoda a leg-radikálisabb képviselőt indítványozza, espereseknek, gondnokoknak s általában csaknem minden hivatalnoknak, mint ilyennek mellőzésével stb. mindemellett a nagy alapítókat is tagokul ajánlja, s a paritást következetesen szem előtt tartja. Javaslatára szerint

„A képviselő közgyűlés tagjai: az egyházkerületi gondnokok (5), a püspök; minden 10 ezer lélek után 1 világi és 1 egyházi szabadon választott képviselő (70), minek tekintetéből az egyh. kerület megfelelő választókerületekre osztatik. Az oly ecclesiák, melyek legalább 4 osztályú iskolát tartanak, külön képviselőt küldenek. Minden képviselő köteles a gyűlés tartása előtt 5 héttel tudatni: elmehet-e a gyűlésre, vagy nem? utóbbi esetben helyére más választandó.

„Továbbá a főtanodák két-két, a középtanodák egy-egy küldöttje, nem különben az akadémiai cursusok egy-egy képviselője; a közjegyző; a közügyigazgató; az igazgatótanács tisztviselői: u. m. a titkár, az ügyvéd, és a pénztárnok (ezek összesen 17); és végre mindazok, a kik egyházi és iskolai célokra

egyszerre 5000 o. é. frtot fizettek élethosszig, vagy a kik évenként ugyanezen célokra 300 o. é. frtot fizetnek, a mig ezt teszik.

(A bizonytalan számú alapítókön kívül a népes gyűlés mintegy 100 tagból állana.)

„Minden közgyűlést a püspök hív össze, akadályoztatása vagy nem léte esetében az idősb egyh. ker. gondnok. Minden külön gyűlés maga választja elnököt

„A közgyűlés egyházi adókat rón ki, de csak is az egyházmegyék meghallgatása alapján. Az egyh. ker. fizetést nem huzó tagok, a gyűlések tartamára, napi díjat és úti átalányt huznak, a választókerületek által lélekszám szerint fizetendő járulékokból alakult közpénztárból.

„Az igazgatótanács tagjai: az egyh. ker. gondnokok, a püspök, a titkár, számvevősegi elnök, az ügyvéd, a pénztárnok; a közgyűlés által kebeléből 6 évre választott 6 világi és 6 egyházi igazgatósági tanácsos és két kolozsvári főtanodai tanár, összesen 24. Határozat hozatalra 12 tag jelenléte szükséges. A 12 választott ig. tanácsos fizetésben, vagy napidijban részesül.

„A köztörvényszék tagjai: a ker. gondnokok, püspök, 9 egyh. és 9 világi törvénybíró, választva a közgyűlés által és kebeléből, minden közgyűlés tartása alkalmával; hatásköre az alszéken ellátott és felebezett. keresetek végellátására terjed; ítélete azonban csak akkor érvényes, midőn mind az egyházi, mind a világiakból egyenlő számú tagok (legalább 3—3) vannak jelen. A bírák, midőn mint ilyek működnek, napidíjat huznak.

6) A marosi egyházmegye közgyűlése

„Sajnálattal és fájdalommal veszi, hogy két egymástól eltérő terv küldetett le; a szervezés siettetését óhajtja, mely már eddig is: a vallásos élet, egyháziasság, s korunk legnagyobb horderejű és legégetőbb kérdése, a nevelés szent ügyének kárára, eléggé elnapoltatott. Hozzászól a szervezéshez azon biztos reményben és jogérzetben, hogy az egyházmegyék véleményének többsége szerint, és így az egyetemes egyház közkívánságának alapján (?) fog végrehajtani.”

„A közgyűlés tagjai a püspök, az egyh. ker. gondnokok; minden 10 ezer lélek után 1 egyházi és 1 világi képviselő; a fő- és középtanodák 1—1 küldötte; a közjegyző és melléje még 1 világi választva; a közügyigazgató (90 tag).

„Az elnökség kettős; az egyházi ügyekben elnökösködik a püspök, a politico-oeconomicumokban egy világi elnök.

„A közgyűlés tartandó a zsinati terv szerint azon helyeken, hol a tagok élmezéssel elláthatják magukat. Minden tagja díjazásban részesül, mely a választók által fizetendő.

„Törvényszékek tagjai: a püspök mint elnök, s ezenkívül 10 világi, 10 egyházi (a házassági törvényszékeken is)

7) Nagy-Enyed püspöki vizsgálat alatti egyház, kebeli tanácsa: „A két fő testület egybeolvasztását véleményezi“, s azt is be akarja bizonyítani, hogy „minden egyházi törvény, mondhatni századunk elejéig, zsinaton hozatott.“ A tagokra nézve a bizottsági tervezethez járul, azon különbséggel, hogy a tanodáknak mindenütt csak 1 fő- és 2 algonokot kíván. Továbbá:

„Tiszteleti és szavazási joggal bíró tagjai a közgyűlésnek azon kegyes alapítók, kik egyházunk erkölcsi-vallásos életfejlesztésére legalább 1000 frtnyi alapítványt bocsátanak a közgyűlés ren-

delkezésére; vagy templomot, iskolát alapítanak, tanítói állomást tartanak fenn. A tagokat díjazásban kívánja részesíteni.

„A kisgyűlés (permanens cons.) elnöke a püspök, akadályoztatása esetében a legidősb tanácsos; tagok: 3 referens (tanácsos) legalább 2000 frt évi fizetéssel, ügyvéd, pénztárnok, titkár (7 tag).

8) Maros-Vásárhely, püspöki egyház, terve némely vonásaiban, részint a vásárhelyi főtanodáéval, részint a marosi egyházmegye véleményével egyező. Törvényhozó testületül „a népképviselőt alapján újra-szervezendő zsinatot“ kívánja. Az egyh. kerületi közgyűlés tagjai ugyanazok lennének, mint az 5. sz. tervben, csak hogy meg bővítve az egyházmegyei gondnokokkal (72), összesen, a bizonytalan számú nagy alapítókön kívül, 160.

„Az elnököt a zsinat évről évre választja, szabadon, általános szavazat többséggel.

„Az igazgatótanács tagjai: püspök, gen. curatorok; közjegyző, közügyigazgató; egyházmegyék, püspöki egyházak, tanodák gondnoki, a középtanodák 1—1 küldötte, a főtanács hivataltokai, a közzsínat által szabadon választott 12 papi és 12 világi egyén; a nagy alapítók. Összesen az alapítókön kívül 163; tehát még népesebb, mint az egyh. ker. közgyűlés. Gondnokokat, tanárokat ez az ig. tanács választaná. (Kisgyűlés a bizottsági tervezet, törvényszékek a 6. sz. szerint.)

„A váloperekre nézve tervezett papiszék fennmaradását, illetőleg ezen ügyeknek papi kezekben való tartását, éppen a papi functio által igényelt tisztelet megőrzéseért továbbra korszerűnek nem tartjuk.”

9) A kolozs-kalotai egyházmegye alapul a zsinat javaslatát fogadja el, de nagyon határozottan hangsúlyozza, hogy „az egyházkerületi közgyűlés csak tisztán törvényhozó hatalommal bírjon, s ne legyen egyszersmind főigazgató is; veszélyesnek, sőt lehetetlennek tartván, hogy ugyanazon testület gyakorolhassa a törvényhozói kívül a birói és közigazgatási hatalmat is“

„A közgyűlés tárgyai közül azok, melyek fontosságuknál fogva az egész anyaszentegyházat érdeklik, az összehívó iratban a tagokkal közlendők, elkerülni óhajtván azon eshetőséget, hogy némely nevezetesebb tárgyak meglepetéssel vitessenek keresztül. A képviselők csak 3 évre választandók. A püspök akadályoztatása esetében a jelenlevő legidősb világi gondnok és a közjegyző közül a közgyűlés választja elnököt. A gyűlés egyik első teendője a választott tagok verificalása. A püspök-választáskor az elnökséget mindig a jelenlevő legidősb ker. gondnok viszi; a közgyűlés minden egyházi tagja választható levén a püspökségre, összehívhatatlannak tartjuk, hogy ezen műveletnél egyházi személy elnököljön. Továbbá, a közgyűlés választja a ker. gondnokokat, közjegyzőt, közügyigazgatót, s az igazgatótanács választás alá eső tagjait 6 évre; a megválasztott hivatalnokokat feleketi, de a képviselőket nem, mert ez a képviselői méltósággal össze nem fér. Az igazgatótanács határozatait felett a közgyűlés csak negatív határozhat, azaz: a tárgyat újabb tárgyalásra visszautasítja, nehogy a törvényhozói és közigazgatási mű-

veletek összehavartassanak. A gyűlés minden tagja díjazandó.

„Az igazgatótanács választja a gondnokokat a tanodai előjárás, vagy egyházmegyei közgyűlés kijelölése alapján, tanárokat s a kis gyűlésbe 3 egyházi, 3 világi, 3 tanári tagot. Tagjai nem részesülhetnek díjazásban; (a kis gyűlések napi-díjt kapnának).

„A házassági törvényszéknek tagjai legyenek az egyháziakon kívül: az egyházmegyei által a köztörvényszék tagjaiul megválasztott világi rendű székírák is. Miután az eddigi gyakorlat szerint az egyh. főtanács által a közzsínatra kiküldött 12 világi képviselő jogosítva volt a házassági perekben bíraskodni.

10) Kolozsvár püspöki egyház a zsinati javaslatot fogadja el alapul, következő négy módosítással:

„a) Az egyházmegyei gondnokaikat ne csak kijelöljék, hanem véglegesen magok válasszák; ezen autonómia jog őket elvitáztatatlannal megilletvén.

„b) A tanárokat az igazgatótanács válassza.

„c) A közgyűlés határozott számu (9) ülnökökből álljon, kik méltányos napidíjban részesíttessenek.

„d) Az egyházkerületi közgyűlés tagjai ne díjaztassanak, az egyházmegyei és főiskolák küldötteinek költségeit viseljék a küldő testületek.”

11) Benedek Ferenc küküllői esperes, a zsinati tervjavaslat mellett áll; a főconsistorium felülvizsgáló hatalmát sükségtelennek tartja, minthogy „eddig is a fejedelmek korától fogva minden törvényeket a közzsínatok hoztak.” Legérdekesebb egy közpénztárt illető indítványa:

„Az egyházi és tanodai vagyonok kezelésére nézve óhajtanám, hogy lenne a főcons. mellett egy számvevőszék és egy közpénztár, a hová folynának be minden tanodai és egyházi alapítványi kamatok, minden tanodák fentartására vonatkozó jövedelmek és ezek kezeltetnének egy közös pénztárnok által, ki az évi költségvetések szerint fizetné a tanodák illeteit; a közpénztárnok fizetése kitelnék a mostani vidéki pénztárnokok fizetéseiből, kikre többé nem lenne sükség, — áttételvén minden kötvények a főcons. levéltárába.”

12) A zilahi főtanoda, az egy. főtanács bizottság tervezetét fogadja el ideiglenesen, kijelentvén, hogy óhajtása szerint „az öt helyvét hitü superintendentia egyházi és világi képviselőkből alakult egyetemes képviseleti gyűlés, gyakorolná az összes helyvétitü anyaszentegyházban a törvényhozás jogát s ezzel szemben az egyes superintendentiák csak helyhatósági jogot gyakoroljanak”.

„Gener. curator csak 3 lenne, 1 fő és 2 al. A püspöki vizsgálat alatti egyházakat, külön ne képviseljék főgondnokaik, hanem kebeleztesse be az illető egyházmegyékbe. Csak legalább hat osztályos polgári iskolát tartó egyháznak legyen külön képviselője.

„Miután a bizottság tervezete szerint a közzsínat eddigi szervezete mintegy hallgatólág helybenhagyatik: véleményünk és óhajtasunk az: hogy mind a közzsínat, mind az egyházmegyei

gyék szervezete, ezen új tervezet szellemével összhangzásba hozassék, illetőleg módosíttassék”.

13) Az erdővidéki egyházmegye megjegyzései alapjául a bizottsági tervezetet választotta.

„Egyházkerületi gondnokok közül egyik lenne fő (generalis), a más négy, kiknek egyike a püspök, államgondnok, mivel minden testületnek egy főjének kell lenni.

„Bárha az egyházmegyei népessége különböző, de jogaik egyenlők; ugyanazért minden egyházmegyének egyenlő számú képviselője legyen, kiket ne az egyházak választói válasszanak új, szokatlan modorban, hanem az egyházmegyei közgyűlés, hat évre. Általában: anyaszentegyházunk körében minden című képviselői és hivatalnoki választások hat évi időtartamra szabassanak ki; nem csak azért, hogy így legalól a presbyteriumon kezdve a legfelsőbbig egyformaság legyen, hanem főleg, hogy a választottnak alkalma legyen az egyházi ügyekkel való alapos megismerkedésre és a választási kellemetlen surlódások elkerültessenek.

„A püspök választást illetőleg: óhajtanók minden egyházakra kiterjeszteni, oly formán, hogy azok a gen. főgondnok által esperesi uton szavazásra felhivatván: minden presbyterium szavazna egy személyre, és szavazatát hitelesítve küldené be az esperesi hivatalhoz, honnan bontatlanul felküldetvén az egyh. főtanácshoz, ez szedetné számba a szövegeket, és azon hat egyént küldené át a zsinatra választás végett, kik legtöbb szavazatot nyertek.

„Méltányos kívánalma egyházmegyénknak, hogy az egyházi főtanács évenként küldje meg a közzsínatra, a kezelése alatti vagyonok, úgy az iskolák vagyonainak is kimutatását”.

14) Basa Mihály, nagy-enyedi egyházmegyei esperes és közügyigazgató szerint:

„Óhajtandó lesz vala, hogy a fokozatosság elvénél fogva: előbb a közzsínat szervezése hajtatott volna végre s azután az egyházi főtanácsé.

„Elismerem, hogy a világi rend az erdélyi ref. anyaszentegyház közjogi kérdéseiben s az államhoz való viszonyában kitünő szolgálatot tett s magának a protestans világ legkeletibb részén történelmi multát alkotott s épp azért sem kül, sem belterjedelemre nézve apasztani nem szeretném, nem is javallom; de az egyházmegyei jegyzőket, kik eddigi törvény és gyakorlat szerint mindig főcons. tagok voltak, a bizottság tervezetében megnevezettek mellé, az egyházi rend számához és szaporításához adatni véleményezem. Jogkört keskenyíteni sem a méltányosság, sem az uralkodó eszmék nem engedik.

„A képviselőválasztásnak a tervezetben ajánlott módja kivihetetlen: ugyanis 550 egyháznak fele részében, a pap és mestereken kívül olvasni, írni, fogalmazni egy földi halandó sem tud (?); ki írja meg hát a fogalmazást? Továbbá: egy képviseleti megjelenés közgyűlésekre igénybe venne 3 napot; a költséget vagy az egyház hordozná, vagy a képviselő. Ha az egyház: akkor évenként az egyházi, most is elég üres pénztár apasztatnék; ha a képviselő: annak módos és áldozatkész egyének kellene lenni; ilyen pedig a legtöbb helyen ritkaság.

„Ha a püspökségre kijelölő gyűlést világi elnök vezette, a jogegyenlőség elve követeli, hogy a püspökválasztást a synodus által választott egyházi elnök vezesse”.

15) Pogány György, enyed egyházmegyei főgondnok, a bizottsági tervezetét fogadja el kiinduló-

ponttul, minthogy az „nagyobbára kilátásba helyezi az előhaladt idő szelleme által igényelt mindazon újításokat, javításokat, melyektől anyaszentegyházunk állandó felvirágzását várni lehet.“

„A semmisítő törvényszék felállítását meg kellene hogy előzze az egyházi és tanodai perrendtartás megalapításának, mennyiben tudtom szerint, ez még nem létezik.

„Azon iskoláknál, melyeknek külső vagyonuk, gazdaságuk van, a közelebbi felügyeletet nem tanárra, kinek tanulni és tanítani kell, hanem e tekintetben szabad, alkalmas más egyéniségre vélném bízandónak.

16) Szilágyi Pál, a nagy-enyedi egyházmegye aligondnoka, a tanodák vagyoni kezeléséről ugyanazt mondja, mint 15; továbbá kívánja, hogy

„az egyházak papjai szorosan kötelezendők az egyházi javak világi vezetőinek ellenőrzésére, mert a múlt szerencsétlen évek alatt a kommunizmus eszméjével saturált nép, kevés kivétellel, egyháza vagyonát sem kiméli“.

Egyebekben elfogadja a bizottsági tervezetet.

17) Gyárfás Domokos, a görgényi és udvarhelyi egyházmegyék főigondnoka a bizottsági tervezethez csatlakozik. A zsinat hatáskörét úgy ohajtja meghagyatni, miként most van, csak hogy

„az eddigi 12 konsistorialis követ helyett, minden egyházmegye küldjön a zsinatra 1 fő és 1 aligondnokot. Továbbá: a zsinat tagjai (valamint a főegyház tanácsai is) láttassanak el napidíjakkal, hogy ne legyenek az egyházmegyék az utóbbi időkben annyira dívatba jött nagy költségeknek kitéve“.

18) Fogaras püspöki egyház „a bizottsági tervezetet teljertartalmulag elfogadta“ azon bővítéssel, hogy

„a püspöki egyházaknak akkor is engedessék meg saját kérelmekre, a külön képviseltetés, ha nem számlálnak is 3000 lelket, de keblökben iskolát alapítanak és azt fentartják.“

19) Dézs püspöki vizsgálat alatti egyház, általánosságban a zsinati tervjavaslatot pártolja, minthogy a bizottsági tervezet egyoldalú, a zsinat oly szükséges szervezését nem karolja fel. Ohajtja, hogy a püspöki vizsg. al. egyházak külön képviselőt nyerjenek, s hogy a vándor zsinatok egyik helyéül Dézs is kijelöltessék, minthogy ezen gyűlések „a vallásos élet emelésére nagy horderővel bírnak.“

20) Pataki Gyula, dézsi egyh. megyei aligondnok így nyilatkozik:

„minthogy anyaszentegyházunk ügymenetének hiányai jelenleg azon körülményben rejlenek, hogy az egyh. főtanács állása a közzsinnal szemben határozott jeleggel nem bír“ tárgyalási alapul a mindkettőnek szervezését indítványba hozó zsinati javaslatot fogadja el, a nélkül, hogy részleteiben mellette nyilatkoznék.

21) Biró Sándor dézsi egyh. megyei al-

gondnok „minden pontjaiban a bizottsági tervezetet pártolja“ sőt annál tovább megy, állítván, hogy

„a szegény egyházak, papok és iskolamesterek erszéneyi rovására eddigelő oly erőszakolt fényvel megtartatott évi zsinatok a főcons. újra szervezése után szűnjenek meg, s helyökbe, állittassék püspöki szék, mely a papság egymás elleni peres ügyeivel, házassági perekkel, az ifju papok megvizsgálásával és kibocsátásával foglalkozzék.

„Az újra szervezendő egyh. főtanács védje meg főleg a közvagyonot, egyházainkat, egyes kebli gondnokok csempészkedéseitől, a kebli egyháztanácsok beivásaitól; egyházvidékeinket a visitatiók további zsarolásaitól, s a némelyek önhason vadászata által templomaik és iskoláiktól mesterségesen elejtett deserta egyházakat a haláltól mentse meg.

22) Barcsai Ákos, gyulafehérvári egyházmegye aligondnoka szerint „a modern képviseleti rendszer alapelve, hogy a törvényhozó és végrehajtó testületek teendőit külön kell választani, ezért a zsinat egységes javaslatát pártolja inkább, de a közgyűlési tagokat illetőleg a főcons. bizottság tervezete mellé nyilatkozik“, s végül kívánja, hogy „mind a gen. synodus, mind a főcons. tagjaira nézve, a mennyire lehet, a paritas elvén állittassék össze.“

23—28) A dézsi, orbai- és sepsi egyházmegyék; Karácson Mózes udvarhelyi esperes maga és paptársai nevében; Báthori Dániel széki esperes egyénileg és Berecki György, a szilágysági egyházvidék egyik aligondnoka röviden és általánosan a zsinati tervjavaslatához járulnak.

A dézsi egyh. megye a bizottsági tervezetet „nem veheti részletes tárgyalás alá azért sem, mert a közzsinnal által készített tervjavaslat az egyes egyházmegyék kihallgatásával jött létre; a tervezet pedig csakis egy bizottság munkálata, melyről nem tudatuk, hogy azt a mostani egyh. főtanács tárgyalta és magáévá tette-e?“

29—31) Ifj. gr. Torockai Miklós, enyedi, Horváth Mihály görgényi, és b. Kemény Gejza, hasonlólag enyedi egyházmegye aligondnokai egész terjedelmében a bizottsági tervezetet fogadják el.

Gr. Torockai szerint „anyaszentegyházunkra csupán csak az lehet üdvös, hogyha az egyh. főtanácsnak századokon keresztül birt hatásköre megmarad, mert ennek köszönhetjük, hogy jogaink a legváltóságosabb időkben is sértetlenül maradtak.“

Horváth szerint: „csak is így nem lesznek szent vallásunk önzetlen, buzgó világi tagjai tétlenségre kárhoztatva. A zsinati javaslat nem reform, hanem retrograd tervezet.“

B. Kemény valamenynyi vélemény közt leghatározottabban szól a tervjavaslat ellen, ily módon:

„A zsinati tervjavaslatban czélzott paritas értelmét felfogni képtelen vagyok egy status és hivatalnokai között. Avagy a világiak nem éppen a status? azon-arány-

ban, melyben anyagilag és szellemileg befolyanak annak fentartására. Ha kissé a jövő fátyolát magunk előtt föllebbenteni nem resteljük, tisztán láthatjuk magunk előtt statusunk legfőbb gyűléseire pontosan megjelenni a jól fegyverezett papságot: míg a dolog természeténél fogva, a világiak csak részben vannak jelen; tehát látjuk egyszersmind a közel jövőben magunk előtt a papi suprematiát. Nem is lenne szebb jelenség, mintha a hierarchia Rómában haldokolva, Kolozsvárt mint protestans újra születnék.

32) 33) Hátravan még Bod Károly, a nagysajói káptalan algonoka és a sajói káptalan véleménye; e kettő egészen külön rovat alá esik. Egyiket sem pártolják az alaptervek közül, hanem készítnek egy egészen újat, mely azonban inkább hajlik a bizottsági tervezethez.

„A képviselő közgyűlés $\frac{2}{3}$ -ában az egyház független híveiből s csak $\frac{1}{3}$ -ában annak hivatalnokaiból alkotandó össze. Az, hogy a híveknek a pásztorok szabjanak törvényt, arra mutat, hogy mi öntudatlan nyáj vagyunk, kiket a pásztorok tartanak össze; s valójában ez a híveknek nem igen bizelgő állapot.

„A közgyűlés elnöke a püspök, tagjai: az osztályfőnökök, gondnokok, tanári küldöttek, s a hívek közül anynyi képviselő, hogy a hivatalnokokat $\frac{2}{3}$ -ában mulja felül. A hívek képviselőire nézve megjegyzem, hogy ezek fele részben olvasni és írni tudó, buzgóságukról ismeretes, egyszerű polgárhívekből választassanak, hogy bennök és általuk az egyházi dolgok intézésére érdekelttség keltessék fel a hű nép között is.

„A közgyűlés a törvényhozó; a végrehajtást egy állandó folytonos működésben levő, egyházi felelős kormányra szeretném átruháztatni. Ezen kormánynak négy osztálya lenne, megannyi főnökökkel:

„a) Spirituális osztály, főnöke a püspök, foglalkoznék a lelkeszi, vallás-erkölcsi ügyekkel.

„b) Tanügyi osztály (felekezeti iskolák helyett a közösökro való átmenetelt ajánlja).

„c) Pénzügyi osztály; d) Igazságügyi osztály.

„Ezen osztályok a szakmájukba eső ügyeket átveszik, feldolgozzák, s az összes kormánytestület közös ülésébe terjesztik. Ez a kormánytestület áll egy elnökből, kit az egyházkerületi gyűlés 3 évre választ, a püspök mint alelnökből, ki minden kormányhatározatot ellenjegyez, az 5 évre választott négy osztályfőnökből.

„Gondolatom szerint a fönnnebbi elvek nyomán kellene az egyházmegyék igazgatását is szervezni, azon megjegyzéssel, hogy ezen igazgatóságoknak még most talán nem volna szükség állandóul együtt lenni, hanem a szükséghez képest tartaná üléseit az illető főnök felhívására.

„A tanárok kinevezését a (országos) kormányra bízám, de szükségesnek tartom, hogy a képviselők gyűlése egy tanárjelölteket vizsgáló testületet válasszon, mely előtt a jelöltek, a minden művelt embert megillető tudományokon kívül, specialis szakmájából szigorlatot tegyenek, az csak az így minősítettek bocsátassanak pályázatra.”

A sajói káptalan véleményében ez áll:

„A bizottsági szervezetet, mint a kitűzött célnak meg nem felelőt, mellőzendőnek tartjuk; a zsinati tervjavaslat alapelveiben sok van, mire építeni lehet, de ezt sem találtuk az idő kívánalmait

s a kor szelleme szerint úgy kidolgozott, hogy ily alakban alaptörvényként használni lehessen.

„Midőn a fönnnebbiek felett tanácskoznánk: Bod Károly úr, káptalanunk algonoka előterjeszté saját szervezeti munkálatát, melynek elveit és nézetét mi is elfogadva, fölkérjük a mltgos egyh. főtanácsot, hogy ennek nyomán dolgozzon egy más javaslatot, s terjeszse megvitatás és elfogadás végett a jövő közzsínat elébe, mely mostani tagjai mellé megbövíttetnék az egyházmegyék és tanodák gondnokaival, tanodák küldötteivel, s a bizottsági tervezet szerint választott képviselőkkel.”

*

*

Végére jutottam vázlatos ismertetésemnek. Tisztán a tervjavaslat mellé nyilatkoztak 11-n; a bizottsági tervezethez járultak némi módosításokkal 11-n; a zsinat és egyházfőtanács egybeolvasztását fogadták el, de a bizottsági munkálat elvei alapján: hasonlólag 11-en.

A különböző törvényszékek szervezéséhez csak 7 vélemény szolt; valamennyi a tagok számát $\frac{1}{2}$ anynyira, sőt $\frac{1}{3}$ -ra szállítja, a tervjavaslathoz képest.

— Pillantsunk vissza 40 évvel ezelőtre! elődeink éppen azon munkában fáradoznak, a miben mi most: terveznek, véleményeket gyűjtenek, vitatkoznak. Az új szervezet elkészül; 1833-ban kihirdetik; életbe lép; de „képzelt jogainak ezen szervezés által történt korlátoztatása miatt fellázadt több világi és papi tag”, az őket készséggel segítő államkormány-nál, betiltó rendeletet eszközöl ellene. Három év mulva, 1836-ban az egyh. főtanács népes gyűlése kénytelen kimondani, hogy „az akkori intézkedésről egyházi főtanácsunk mai napon lemondott, s maga tagjaira nézve teljesen az 1833-ik év előtti állásba helyeztette ezennel magát vissza”. Nem mi rajtunk, hanem az alkotmány- és szabad intézménygyűlölő Metternich kormányon és eszközein mult, hogy egyházi kormányzatunkba a képviselő és felelősség elvét — isten segédelmével! — csak most tudjuk bevezetni.

Minthogy nem is önkaratunkból szűnt meg, s emlékekben is áldott nagynevű törvényhozóink eszméit tünteti előnkbe: jogosultnak tartom, hogy az 1833-iki szervezet, kiinduló pont gyanánt, a zsinati és bizottsági alaptervek mellett, helyet foglaljon. Álljon itt, főbb vonásaiban s egészítse ki történeti képünket!

— „A ref. főconsistorium három alkotórészből áll: a) külső fő- és utánavaló magistratusok; b) patronusok; c) egyházgyűlekezet tagjai. Ezen három alkotórész tagjai, a főconsistoriumba egyarányos befolyással bírnak és így a lehetőségig egyforma számú tagokkal járuljanak hozzá: azt a felhozott törvény lelkéből folyó egyenes igazság kívánja.”

a) A külső fő és utánavaló magistratusok közül: a felekezetünkhöz tartozó országos választás alá jövő hivatalok viselői, a kir. főkormányvezék tanácsa-

sai és titoknokai, a vármegyék, vidékek és székek főtisztjei s a királyi tábla bírái kormányi kinevezés által válván tagokká, ugyszólván a kormány biztosai voltak. Az egyházmegyék, tanodák és püspöki vizsgálat alatti egyházak gondnokait, az illetők kijelölése nyomán a főcons. választotta. A gondnoki kar törvényt szabta száma az egyházmegyékben 2 fő- és 2 al- (72), a 4 főtanodában 3 fő- és 2 al-, a 3 közép-tanodában 1 fő- és 1 algondnok (26); az akkor 9, most Szászváros hozzájárultával, 10 püspöki egyház domesticus curatorai, kiket minden eklezsiái tag szabad szózatolás útján választ, (10). Magistratusok tehát, a kormányi kinevezés alatt állókon kívül 108.

b) A patronusokat, (új néven képviselők), kiknek száma eddig határozatlan volt, választják a tractusok. Az idősb gondnok, vagy ezek nem léte esetében az esperes egybehív a tractusban levő minden papokat és odaküldjön minden eklezsia egy szabad választás által kinevezett biztost vagy küldöttet; ezek válaszszák a patronusokat, még pedig 6 népesb tractus (Szilágyszolnok, Maros, Udvarhely, Szék, Kolozs-Kalota, Enyed) 7—7 személyt, — a középnépeségű 6 kerület (Görgény, Küküllő, Seps, Hunyad-Zaránd, Dézs, Szeben) 5—5, — a többi 4—4 személyt. Így lenne, mostani arány szerint a képviselők száma 96, kik mellé „a 3000 lelket számláló és keblünkben nevezetesebb iskolákat fundáló és fentartó eklezsiák” még 1—1 patronust választhattak. A tractusok sat. „akár a magok kebeleiben benbíró és lakó, akár pedig akárhol e hazában lakó magok által érdemeseknek ítelt patronust választhatnak, csak olyakat nem, kik már egyébként is a főcons. tagjai.”

c) Az egyházi gyülekezet tagjai közül: a püspök; generalis notarius, gen. director, minden tractusok esperesei, főnotariusai, (37); ezeken kívül a számosabb eklezsiákat magokban foglaló, fennebb megnevezett 12 tractus választ még 1—1 papi küldöttet; minden professorok személy szerint (a jelenlegi létszám 35—5 hely üres); a püspöki vizsgálat alatti egyházak papjai (jelenleg 18); „nem különben azon 3000 lelket számláló eklezsiák papjai is, mely eklezsiák kebelökben nagyobb iskolákat állítanak és tartanak, s ennek bebizonyítása után a főcons. gyűlésében tulajdon képviselőket nyernek.” A c) alá esők közül: lelkész mintegy 70, tanár 35, összesen 105.

d) Tagjai végre a főconsistoriumnak még mindenkor, annak maga által választott 5 tisztviselői: titoknok, számoltató, ügyvéd, pénzbevevő, és iktató.

Az 1833-iki szervezet tehát: a főconsisto-

rium teljes gyűlésein, a tagokat, kerek számmal 300-ra szabta.

— Egy jövő cikkemben talán azt mondhatom el: milyen anyaszentegyházunk főtestületének legújabb szervezete?! Adja isten!

Szabó Sámuel.

KÜLÖNFÉLÉK.

— Mai számunkkal veszik volt negyedéves előfizetőink a harmadik kedvezmény-ívet „Prédikátori tárunkból”, melylyel eleget tevének kötelezettségünknek, ha megrendelés nem történik, lapunk küldését számukra megszüntetjük. Egyszersmind, hogy minden lehető gyanúsításnak elejét vegyük, kijelentjük: hogy a szerkesztők csupán azért jelentek meg szerény dolgozatukkal, mindjárt a vállalat elején, mert munkatársaink megígért támogatása — elkészett az elmúlt negyedévre. Miután magunkra nézve óvatosak akarunk lenni; szívesen kérjük hivataltársainkat: nyújtsanak alkalmat, hogy azok lehessünk és legyenek meggyőződve, hogy nem a magunk igénytelen prédikációi számára alapítottuk e vállalatot. E nyilatkozattal tartoztunk önmagunknak és a vállalat hitelének.

— A n.-enyedi ref. egyházmegyében köztörvénytörvény-széki ülés tartatván F. Vincen, május 2-án; — és egyházmegyei képviselő testületi közgyűlés N.-Enyeden, május 9-én — mindkettőre az illetőket tisztelettel meghívja Basa Mihály, n.-enyedi e. megyei esperes.

— Ó. Moos István első éves jogász, hosszúság szenvedés után, március 22-kén, ölte 20-dik évében Maros-Vásárhelyt elhunyt. A szép tehetségű ifjuban nem teljesülhettek boldogult édes atyja, országos bíró ügyvéd és melegkeblű hazafi: Moos Istvánnak reményei, ki megnyugvással bizta volt végrendeletében, árván maradt fiát a maros-vásárhelyi ref. főtanoda és Soos József ügyvéd, mint gyámnok gondjaira. — A leghivebb örökösök gondoskodás sem tudta az elhunyt ifjat a halál karjaiból kiragadni — Az édes apa 1000 darab arany alapítvánnyal örökölté nevét, ezen összeget az alapító még életében a vásárhelyi ref. főtanodának adta át, oly célból, hogy a kamatokkal folytonosan szaporítandó tőke, nyugalomba lépett vásárhelyi ref. tanárok nyugdíjával szolgáljon. Áldás legyen az igazak emlékére!

— Beküldetett szerkesztőségünkhez „A dunán túli ágost. hitvall. evang. egyházkerület névtára” Az elég ügyesen és részletesen kiállított füzetből örömmel közöljük a következő adatokat. Van összesen 160 anya egyház; 154 saját iskolával bíró leány-gyülekezet; a teljes létszám: 198,071; melyből 26,262 a tanulók száma. Rendes lelkész van 165; segéd-lelkész 20; — és a mi igen szép: van 351 rendes tanítói állomás; és 26 segéd-tanító. — Csak egyet jegyzünk meg, hogy a végén felsorolja a „helv. hitv. egyházkerületek főnökei” s onnan minket teljesen kielejtettek; pedig superintendenciánk nem csak él, hanem egyszersmind érzi is a solidaritást a király-hágon túli testvér- superintendenciákkal szemben s ezt fenn ohatja tartani. — Egyébiránt, ára 50 kr. s ha valakinek szüksége van rá, megszerezheti Scheffer Károly tanár és ker. pénztárnoknál — Sopronban.

ERDÉLYI PROTESTÁNS KÖZLÖNY.

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETILAP.

I. ÉVFOLYAM.

KOLOZSVÁRT, 1871, ÁPRIL 20.

16. SZÁM.

Megjelenik minden csütörtökre egy iven. — Előfizetési ára egy évre 6 frt., félévre 3 frt., negyedévre 1 frt. 50 kr. — Szerkesztő-ségi iroda — hová a kéziratok és előfizetések bérmentve küldendők: kúlmagyarutca 237 sz. —

In medias res!

Kolozsvárt, ápril 19. 1871.

Legközelebbi tájékozó cikkünk végsoraiban jeleztük ama reménységet és forró óhajtatást, melyet, mondhatnám, erdélyi ref. anyaszentegyházunk nagy többsége kötött az éppen most folyamatban levő népes egyház-főtanács üléséhez, mely nem lehetett egyéb, mint a józan haladás az által, hogy harmóniát hoz be a törvényhozó, végrehajtó, és ítélő hatalom között.

Jól tudjuk, hogy erdélyi superintendentiánk szervezete a magyar protestantismusban eddig is ha nem is irigyelt, de minden esetre olyan volt, mely tiszteletet érdemelt, s nem egyszer óhajtottá tette a Királyhágón túl levő testvéreink előtt; mert volt benne valami olyan, mely magán hordozta a historiai fejlődés jogosultságát; megvolt benne az a zamat, mely nem az elméletek labirintusában kereste tökélyét, hanem a gyakorlati élet útján inkább a családias, a patriarchalis erények karján volt vezetve a cél felé. Azonban, éppen az, a mi erénye volt a múltban; a mi forrásául szolgált a vallásos élet iránti érdekeltségnek, nem egyszer az áldozatra kész buzgóságnak: éppen az szolgált eszközéül az újabb korban a degenerationnak; annak a lazultságnak, mely évtizedeken keresztül követelte, hogy hallgassák meg a kor követelését; segítsenek azon a bajon, mely most orvosolható a nélkül, hogy veszélyes nyomokat hagyjon maga után.

Távol van tőlünk még a szándék is, hogy áldástalan recriminatio kba elegyedjünk. De nem tehetjük, hogy föl ne említsük azt a véghetetlen inconsequentiat, mely anyaszentegyházunk kormányzatára szegyenítő bélyeget nyomott.

Anyaszentegyházunk — mint olyan — egyetlen egy testület volt a globuson, mely a maga egységében két törvényhozó hatalommal dicsekedhetett, a melyek közül mindenik magának tartotta az elsőséget! A generalis synodus tán azért, mert tagjainak száma — nem csak az „in spiritualibus“ teljesített köteleességek öntudatáért — hanem azért is, mert

jó szolgálatain kívül, érezte, hogy tulnyomóan papi tagokból állván: a szabad választás kifolyása. Az egyházi főtanács hasonlóképpen magának követelte az elsőséget, részint mert törvénykönyveinkből könnyen lehetett holmi kopott argumentumokat használni; részint, mert a hagyomány és multjának valóban fényes szolgálatai erre feljogosították; s végre, mert de facto bizonyos helyhez kötött voltánál fogva közvetítő közeg volt az állammal szemben. Hálás elismerés illeti azt a bölcsességet, mely e rivalisálást soha sem vitte a szakadásig. De áldástalansága meglátszott mindannyiszor, valahányszor egy fontos kérdés jött felszínre, és a melyet valamelyik testületnek tetszett elodáznai, mert a köztük levő harc a két-kamarai rendszeren békülvén ki: addig küldözték egymáshoz, míg nem a legbuzgóbb jóakarat is megbénult, s felhagyva a siker reményével, feladta a harcot.

A másik árnyoldal volt az, hogy míg a közzsínatot csak papi congregationak tartották, bár a főconsistorium küldöttei mindig részes tagjai voltak: addig ez utóbbi testületet méltán érte a vád, hogy tagjainak számát halandó ember meghatározni nem tudta; mert a hagyományos „patronus“ szép név köpenye alatt befért oda mindenki, s hogy összegyűlések ké nem nötte ki magát az egyházi főtanács, nem az volt az oka, mert törvényes korlátai voltak, hanem mert az egyházi téren szorgalmatoskodni, nem járt semmi oly fénynyel, kitüntetéssel, vagy jutalommal, mely előlegezni hajlandóvá tette volna az aspiransokat áldozat-tételre, avagy csak fáradságra is. És mégis, e tömérdek nagy számban nem volt egyetlen egy, kiről elmondható lett volna, hogy a nép küldötte; hogy az kifolyása egy választásra képes gyülekezetnek; annál kevésbé az egész anyaszentegyház egyetemességének. Innen volt, hogy jogot formált ugyan magának mindenki, de köteleességet csak azok ismertek el, kik elmondhaták: „est Deus in nobis“; kiket a benső szükség hajtott, hogy buzgolkodásuknak e téren is tiszteletet szerezzenek. Ha tanárt kellett választani; vagy ilyszerű

fontos dologban végezni: népesnek lehetett nevezni az ülést, mert az érdekeltek megtisztelték jelenlétükkel; de a folyó ügyek elintézésénél olyan éptelenek voltak, mint mindazon helyek, hol oly kötelességeket végeznek, melyeknek honorariuma az — öntudat.

Ebből természetesen következett a harmadik nagy hiány, hogy felelősségre senki se volt kötelezve. Őrizzen meg a mindenható, mintha ez által vádat akarnánk emelni; s minden legkisebb ilyenmű föltevés ellen határozottan tiltakozunk. De azt mindenki el fogja ismerni, hogy egy végre-hajtó testületnél, melynek oly kötelességei vannak: mint a törvény exequálása; vagyonok feletti őrökösés az egyes egyházakra és a közre nézve; az ügyeknek olynemű elintézése, hogy a mulasztás által sem anyagi, sem erkölcsi veszteség ne essék stb. oly feltétel, mely ha hiányzik, akkor nincs meg a bizalom, a megnyugvás, a szükséges tekintély, a tartozó tisztelet; s ezek nélkül nincs elevenség, mozgás, élet.

Ha mindezekhez hozzá vesszük azokat az eszközöket, melyeket korunk mohó vágygyal nem csak felhasznál, hanem teljesen assimilál; azt a gyorsaságot, mely rövid tíz év alatt egy fél századot halad; azt a jótékony akaratot, mely minden valamire való elmében termékeny talajt lel; s tán hozzá vehetjük — a jobbak részéről — azt a féltő gondot, mely reszkett, hogy anyaszentegyházunk megdermedtségében nem csak helytt áll, de vissza lesz lökve a józan haladás útjáról; ha hozzá vesszük azokat az apróbb kezelési fogyatkozásokat, melyek csak consequentiajokban mutatták meg, minő használhatatlanná, majdnem élehetetlenné vált a mostani organismus működése: senki sem fogja indokolatlannak találni, hogy egészen rávetettük magunkat arra, hogy valahára segítve legyen e nyomorúságon. Nem; semmi esetre sem az új után való kapkodás; nem vizketegség volt az, mely azt követelte: hanem az élni-akarás; a fájdalom, és a szégyen-érzet, hogy nem élünk,

Voltak azonban olyanok is, kik ezt hinni nem akarták: mert távul állottak; s mint ilyenek, abban a boldog hitben, hogy még ellehetünk azzal, a mi elég volt századokon keresztül; vagy ne gyökeres javításon törjük fejünket: felfogni nem akarták azt a fermentatiót, mely betöltte a kedélyeket; azt a vehementiát, melylyel a jóakarát és nemes szándék megtoldotta sürgető követelését.

Innen magyarázható meg az a szó-ár, mely tanácskozásunkból két napot gyümölcstelenné tett; ama kérlelhetetlen védelmezése oly álláspontoknak, melyek-

ről kitűnt, hogy nem lényegesek; hogy a részletekben kisebb-nagyobb mértékben eltérhetünk; de a valóságban tulajdonképpen egy akarat nyilvánul; és ekkor a vihar, mely egy csepp vízben dühöngött (!), elsimult: s ma örömmel írhatjuk, hogy eredményt mutathatunk fel.

Midőn e sorokat írjuk, még „in medias res“ pontján vagyunk: a részletek felett foly a tanácskozás, melynek végeredményét — az életbe léptetendő egész tervezetet — csak jövő számunkban közölhetjük; de a főelvekre nézve már jelezhetjük, hogy teljes megállapodás jött létre, melyet ezekben foglalhatunk össze: **egy törvényhozó hatalom; részben képvisleti alap; és a végrehajtó-hatalomnál — felelősség.**

Lehet, hogy lesz benne olyan, mit nem akartunk; lesz olyan, mit máskint akartunk volna; s olyan is, mi positive máskint lehetett vala, ha volna bátorsága minden embernek, hogy cukros-víz helyett úgy gyógyítsa azt, a mi fáj: hogy egyszerre bevágjon a sebnek méjjéig; de minden esetre sok használható lesz benne: egészséges összeműködés; és oly alap, melyre építeni lehet; oly alkatrészek, melyek fejthetők. — S ez jó.

Szász Gerő.

A ref. egyházi főtanács népes gyűlése

1871, ápril 16—20.

Azon örvendetes hírrel üdvözölhetjük olvasóinkat, hogy az erdélyi ref. anyaszentegyház főtestületének újra szervezése ügyében — valahára elhatározó lépés történt! A közelebbi napok erre vonatkozó eseményeiről kívánok részletes tudósítással szolgálni.

Jelen soraimat „egyház-szervezési tervek“ című ismertetésem folytatásának tekintvén, ott fogom föl a fonalat, hol közelebbiről kezeimből kibocsátottam.

— Azon 18 tagu bizottság, mely a tervezetet készíté (lásd „Prot. Közlöny“ 14. szám, 106. lap) a nagy gyűlést megelőzőleg 2 nappal, ápril 14. 15. napjaira egybehivatott, a begyűlt munkálatok rendezése végett. Az idézett helyen megnevezett bizottsági tagok közül Kolozsvári S. és Dósa M. jogtanárok időközben más állomásra lépvn: helyökre a kolozsvári főtanoda részéről e sorok írója, a marosvásárhelyi főtanodától Mentovich Ferenc vétetett föl a bizottságba. Megjelentek Szacsvai Zsigmond államgondnok elnökléte alatt 10 régibb tag (az esperesek, tanárok, Ince Mihály és gr. Torockai Miklós), a 2 új tag, s az egyház főtanács titkár: összesen 14-n.

Az egyenkint tárgyalás alá került 33 véleményből kiszemelte a bizottság a fontosabbnak tartott nézeteket, s a tervezet kiegészítése gyanánt, könyomati uton sokszorozva, nyújtotta be a népes gyűléshez. Ezen kiegészítő nézetek főleg a tagok számára és a törvényszékek szervezésére vonatkoznak; például: elfogadá a bizottság a képviselők megkrétszerezését (5000 lélekre 1), az egyházmc-

gyei jegyzők és rendes tanárok fölvételét; a törvényszékekre nézve pedig, költség kimelésből csak kettőt hozott ajánlatba, a felsőre bízván a semmisítési panaszok ellátása is.

Kötelességemnek tartom fölemlíteni, hogy az utolsó órákban beérkezett a görgényi egyházmegye véleménye is, melynek létezése a II. cikkben (114. lap) jelezve volt. A kezelési pontosságáról dicséretesen ismert egyházmegyei előjáróság, a közlött kimutatásból értesülvén, hogy még múlt év december 4-ikén postára adott munkálata, hol eltevédt, ápril 14-ikéről keelve, még egyszer megküldé jegyzőkönyve illető pontjának másolatát, „hogy szavazata e fontos ügynél ne hiányozzék.” A dolog érdemét illetőleg; a görgényi egyházmegye is egy főtestületet ohajt; a tagokra nézve a tervezet alapjára áll; világi elnökséget ajánl az államgondnokok közül, de későbbre ohajtja, hogy „a közgyűlés tagjai közt semmi különbség ne téessék, hanem az elnököt, állapotára való tekintet nélkül, a gyűlés minden egyes esetre szabadon választsa.”

Az előkészítő bizottságban ápril 15-ikén délután szünyegre kerültek a beérkezett vagyoni kimutatások is. Itt láttuk, a másfél évtized óta homályba burkolva tartott egyházfőtanács pénztárnak rég sürgetett első részletes kimutatását; továbbá a tanodák vagyoni állásáról készült jelentéseket. Az egyházmegyéktől nem jött még, mondhatni semmi. A részletesebb adatokat későbbre halasztva: elég legyen azon egyetlen sajnós körülmény fölemlítése, hogy csupán a főtanács és tanodák kamat-hátralékainak összege 50 ezer ft-ot felülhalad. Ez az évek során felgyűlt nyomoruság, halaszthatatlan sürgős intézkedést igényel főtestületünk részéről. — Indítványba hozta a bizottság egy közpénztár fölállítást, a szegényebb sorsú nép mellőzésével: csak a középbirtoku és vagyonos osztályra vetendő egyházi rovatul utján; ezt a központi igazgatás megszaparadó költségei és népiskoláink jobb karba helyezésének szükségessége kívánja. A módoszatok megállapítása az újra szervezendő főhatóság teendője lesz, addig is az állandó igazgatótanács költségeinek fedezésére az államsegélyből ily célra készletben hagyott 4000 ft. ajánlatott — Végre, a kilátásban levő átalakulás előtt is az állandó igazgatótanács (permanens consistorium) ideiglenes szervezése, határozott számu díjazott tagokkal, szükségesnek nyilvánított.

— Egy kissé setéten látó barátunk szavai szerint „a részvétlenség és halogatás öl meg minket!” A nagy gyűlés napjának délelőttjén majd minden lépten feltűnt távoli ismerősök, jó barátok bizonyíták, hogy részvét-hiánytól még nincs miért tartanunk, csak elég közérdekű legyen a fenforgó tárgy Délelőtt 10 órakor idősb gr. Teleki Domokos házában verődtek össze 23-n s a barátságos beszélgetésből előleges értekezlet támadt, mely azonban csak délután 5 órától 9-ig, tagjaiban tetemesen megszaporodva, indult igazi medrébe. Míg azonban erről szólnánk: kísérjük a ref. főtanoda bölcsésztertermébe szökni.

— Délelőtt 11 órakor nyílt meg a gyűlés; elnök b. Kemény Ferenc röviden üdvözlé „a fontos tárgyak vitatására szép számmal összegyűlteket” s mindennek előtt a

kitűzött három tanár-választást hajtá végre. Mialatt a kijelölt leveleket bontják, s a szavazó cédulákat írják és szedik, vegyük számba a megjelenteket; talán nem leszek unalmárra olvasóimnak, ha a teljes névsort közlöm:

Államgondnokok: b. Kemény Ferenc elnök, Szacsvai Zsigmond és Nagy Péter, püspök; (3).

Egyházmegyei és tanodai gondnokok: b. Bánfi Albert, b. Bánfi Dani, Ince Mihály, b. Kemény Gejza, Lészai Ferenc, Lészai Lajos, Pogány György, Szentiványi Ferenc, id. gr. Teleki Domokos, Tisza László, ifj. gr. Torockai Miklós, és b. Wesselényi Ferenc, (12).

Volt kormányzói főhivatalnokok, kisebb-nagyobb mértékben patronusok sat. Barabás Ferenc, gr. Bethlen Géza, ifj. gróf Bethlen János, id. Fekete Mihály, Gyarmati Miklós, b. Györfi Lajos, Incédi Sámuel honvéd-ezredes, ifj. b. Kemény Domokos, b. Kemény Gábor, Kerekes József tanfelügyelő, Kovásznai József, Makoldi Sámuel, Rucska János, Sándor Elek, közép gr. Teleki Domokos, Tolvaly Ferenc, Zeyk Gábor, Zeyk József, b. Wesselényi Miklós, b. Wesselényi József, (20).

Esperesek, lelkészek: Elekes Károly közjegyző, Basa Mihály közügyigazgató; Baló Sándor, Dáné István, Hegedüs Lajos, Lőrinci János, Nagy László, Rákosi Lajos, Szakács István, Szász Domokos, Szász Gerő, Szász János, Szilágyi Farkas, Vályi Elek, Vályi Pál, (15).

Tanárok: Garda József, Hegedüs János, Kasza Dániel, Kovács Ödön, Makkai Domokos; Fekete Mihály, Kócsi Károly, Nagy Ferenc, Sági László, Sárkány Ferenc, Szabó Sámuel, Jancsó Lajos; Bihari Sándor, ifj. Elekes Károly, Mentovich Ferenc, Jenei Viktor; Bacó Gábor; Szabó Károly, Szász Béla, Kolozsvári Sándor, Császár Károly, (21).

Egyházfőtanács hivatalnokok: Horváth Mózes titkár, Földesi Sándor titkári segéd, Bányai Vitális pénztárnok, Szabó Ádám számvevő, Csulak Dániel ügyvéd, (5).

A végbement szavazás következő eredményt mutat: a kolozsvári neveléstani és természettudományi tanszékre a tanodai gondnokok és tanárok kijelölték Jancsó Lajost 35, Nagy Lajost 14, Vitus Lajost 13 szavazattal, a népes gyűlésen jelen voltak összesen 69 szavazata Jancsó Lajosra esett, ki a kolozsvári főtanoda mellett több év óta folytatott buzgó, lélekismeretes, szakértő működése, s kivált a 4-ik elemosztálynak nagy önmegtadadással való vezetése által, a közbizalmat méltán kiérdemelte.

A székelyudvarhelyi philologiai tanszékre kijelölést nyertek: Szakács Mózes 42, Székely Ferenc 31, Tolvaly Zsigmond 20 szóval. A 67 szavazóból 51-n Szakács Mózes-t választák meg (Tolvaly 14, Székely 2 ellenében); Szakács jelenleg a pesti ref. főtanoda egyik nagyrabecsült, hasznos tanára, kit szíve régóta vonz az édes otthon szolgálatára; ismeretes tevékenységének tágas tér nyílik az udvarhelyi tanoda mellett.

A szászvárosi középtanoda múlt évben érzékeny veszteségeket szenvedett; alighogy nyár elején Szarvadi Adolf a természettan és vegytan tanára, egy évi működés után, egészségi okokból a tanári pályától visszaszalépett, már augusztusban vettük a gyászhirot, Szabó György igazgatótanár kimúltáról. A fenjelzett okok és a tanoda korlátozott anyagi viszonyai miatt a 7-ik és 8-ik gymn. osztályt, az egyházi főtanács szászvárosi tanodánknál ideiglenesen meg-

szüntette; az igazgatást Dáné István esperesre, a tanvezetőséget Dózsa Dénes segédtanárra bízta. Ezuttal az igazgatással egybekötött klasszikai nyelvek tanszéke volt betöltésre kitűzve; kijelöltettek Dózsa Dénes 42, Székely Ferenc 34, Kone József 14 szavazattal; 61 szavazatból 59-el megválasztott Dózsa Dénes.

A szavazatok begyűjtése, összeszámlálása az idő nagy részét igénybe vevén, alig maradt egy rövid félóra a szervezés alapjául szolgáló zsinati tervjavaslat, bizottsági tervezet és az előkészítő bizottság kiegészítő véleményének fölolvására, s ezzel a nyilvános gyűlés mára félbeszakadt.

Most jött el azonban ideje a szétágazó vélemények előleges egyeztetésének; ezt kísérlette meg a délutáni órákban tartott értekezlet.

Az értekezők sorát b. Kemény Gábor nyitotta meg; „anynyi eltérést talált — mondá — nemcsak a nagyobb kérdések, hanem főleg kicsinységek körül, hogy ezek előleges kiegyeztetése nélkül a főtanácskozástól eredményt várni nem lehet.”

Kasza Dániel, mint a bizottsági tervezet egyik részese felhivatván a tervezetben követett vezérelveknek kifejtésére, elmondja, hogy: „a mostani főconsistorium iránt mutatkozó ellenszenvet főleg a tagok határozatlansága és felelőtlensége okozta; továbbá, mert nem lévén képviseleti alapon nyugvó, nem tekinthette magát a közvélemény tiszta kinyomatának. Jelenleg egyik főcél, hogy az új szervezés-kor egy tag se legyen a népes gyűlésben, ki többek által választva ne jutott volna oda. Továbbá, szem előtt tartotta a bizottság, hogy tervezetében oly szervezkedést ajánljon, melynek keretébe a zsinat akármikor beilleszkedhessék annyira, hogy ha az illetők arra hajlandók, a teljes egyesülés most is megtörténhessék.”

Hegedűs János, kivált a bizottság pótvéleményében foglaltak után a mostani zsinat testületileg fel lévén véve az új népes gyűlésbe, nem lát semmi oly lényeges eltérést, mely miatt a főhatóságok egyesítése meg ne történhessék.

Szász Domokos: „annak, hogy a zsinat legyen a status legfőbb törvényhozó testülete, sem a múltban, sem a jelenben nincs alapja, s ő a főconsistoriumot akarja jövőre is ilyennek. A zsinati javaslat egyik előnye, hogy egészet szervez; a tervezet csak félmunka; másik előnye, hogy a törvényhozó, kormányzó és ítélő hatalmat teljesen elválasztja; ezen főbb elvek keretébe a szervezet részletei jól beillenek. Ezzel aztán a zsinat, mint külön testület, meg is szűnhetik; a protestáns statusban nincs is értelme külön papi gyűlésnek.”

B. Kemény Gábor: hogy egy törvényhozó hatalom legyen, s ebben az egyházi elem csak kiegészítő, de nem tulnyomólag kormányzó, miként a zsinati tervjavaslat szerint lenne: végcélnak ő is szívesen elfogadja. Valódi parlamentaris eljárás azonban az, ha a jelen mindig csak a legégetőbbet igazítja, s a kérdés halasztható részét későbbre hagyja; a mostani zsinat oly szervezett egész volt, melynek újra alakítása nem mutatkozott égető napi szükségnek, míg a főconsistoriumot sürgetőleg más alapokra kellett fektetni; ezért járult ő nézetével azokhoz, kik első

sorban csak a főcons. szervezésére szorítkoztak. A zsinattal való viszonyaink együttes rendezését oly nehéznek tartja, hogy jobbnak látná most csak a könnyebben elintézhető részlet napirendre tűzését. A törvényhozó, kormányzó és ítélő hatalom különválasztása, mint parlamentaris elv, 150 év óta van az alkotmányos államokban célul tűzve; de az abszolút elkülönítés majdnem lehetetlen, s például a mi képviselőházunk a miniszterekhez intézett interpellatioi által minduntalan beleszól az executívába; annál nehezebbnek látja a szigorúan keresztülvitt különválasztást egyházi téren. A zsinat eddig a vallás tanaiban, dogmaticus kérdésekben, szorosan vett egyházi ügyekben volt intéző; a főcons. a világi hatósággal szemben képviselte a statust, s volt egyszersmind felülvizsgáló hatalom, mely tulajdonképp csak igazgató tanács gyanánt tartotta meg, s használta az ügyek egy részére nézve a zsinatot.

Szász Béla, antiprotestáns elvnek tartja a viszonyainkba becsuszott kettős kormányzatot, melyet politikai viszonyok, s más körülmények fejlesztettek oda, hol most áll. A papi és világi rend közt e miatt bizonyos feszültség, versengés fejtett ki, mely a zsinat és főconsistorium közti benső egyetértést zavarta; ezt az ellentétet kell jelen intézkedéseinkkel eltörölni. Midőn erre törekszünk, valjuk meg őszintén: a hierarchiától félünk, s ennek útját akarjuk jövőre is egészen bevágni. Az egyház egy testület lévén, ennek kettős feje nem lehet; nem elég a dolgot csak kerülni, hanem ténylegesen bele kell bocsátkozni a kérdés szétszedésébe. Nekünk mostani helyes szervezkedésünkért tájékozva kell lennünk a zsinat jövő állása felől is, s a jelen rendezést a zsinat nélkül keresztül vihetőnek nem tartja.

Id. gr. Teleki Domokos, egy oly főconsistoriumot, mely a mindnyájunkat magába ölelő egész anyaszentegyház minden ügyei, egyházi és világi élete felett ellenőrző hatalmat gyakoroljon, ezutánra is nélkülözhetlennek tart, bárminő névvel nevezzük is azt. A mostani patriarchalis rendezetlenségben fekszik bizonyos részben erőnk; a rendezés bizonyára tetemesen megapaszt, s buzgó tagoktól fosztja meg gyűléseinket. A rendezés mindamellett szükséges, csak a legfontosabb kérdés: mi módon? erre azt feleli: szervezzük képviseleti alapon és úgy, hogy mindig azt tegye, a mi az erdélyi anyaszentegyházra nézve legjobb. Van külformájára nézve elég helyesen rendezett gyűlés, s a gyakorlatban még sem jó; ilyennek létrehozatalától őrizkedjünk. Világért sem mondja, hogy a pénz minden, de jelen esetben még is a buzgalom mellé csak 10—15 ezer forint kellene, s ekkor képesek lennénk egyetlen, kitűnő legfelsőbb testületet szervezni. Egy bizottságot kívánna kineveztetni, mely az általa ohajtott új alapon készítene egy megfelelő tervet, mert az eddigiekben a tárgy legfontosabb részéről, a díjazásról nincs kellőleg gondoskodva, s aztán míg részleteiben is alaposan meg nem vitatjuk az új szervezetet: véglegesen el nem fogadhatjuk. Nem hiszi, a jelen állapotot, mely válságos, viharos körülmények közt a próbát kiállotta, annyira romlottnak, hogy még pár évig is veszedelem nélkül meg ne tarthatnók. Attól tart, hogy míg a mostani szervezet bonum male positum, a leendő, kellő ovatosság nélkül, malum bene positum lehet.

— Eddig tartott a vasárnap délelőtti társalgás, s ed-

dig tart a vezérfonal: tudósító magán jegyzetei az értekezletről. Délután 5 órakor újra kezdetét vette ugyan, de egyetlen közép-nagy szoba, sok ember a szürkület homályában, földig-érő pipafüst fellegek közt: nem alkalmas körülmények a cikkiró számára; megbocsátanak hát olvasóim, ha az esti 9 óráig folyt szóáradatból csak azt a néhány főbb vonást jegyzem föl, néhány kiválóbb szónok eszméit idézem, melyeket egyes töredezzve felírt mondatok alapján emlékeztetem hiven megőrzött:

b. Kemény Gábor: fejtegetvén a zsinati tervjavaslat és bizottsági tervezet lényegét, kiemeli az utobbinak előnyeit, s főként célszerűségi szempontból ajánlja a holnapi gyűlésre tárgyalási alapul való elfogadását.

Benkő János: egy kis félreértésből, s egy kis kezelési hibából akar surlódás támadni a két munkálat készítői és pártolói közt. Szerencsétlenül választottnak látta a neveket a zsinati javaslatban; a generalis synodus névleg elfoglalta a főconsistorium helyét, utóbbi alászállított igazgatósági polcra: ez szülte az ő egyházmegyéjében is a legnagyobb megbotránkozást. Történetesen eszébe jutott az egyházkerületi közgyűlés-név a közös főtestület számára, s mindjárt szent volt a békesség. A fokozatos szervezés már 1866-ban ki volt mondva, s már tovább halasztani nem lehet.

Id. gr. Teleki Domokos, mikor a zsinat és főconsistorium közti féltékenységet emlegeti valaki: úgy tesz neki, mintha két együtt megvénült házaspár kezdene egymásra féltékeny lenni, kik már másnak nem kellene, s legfőnnebb egymásnak kellhetnek. Ő egy idő óta innen távol élve, ha az ügyekkel ismerősebbek a szervezést annyira sürgősnek tartják egységes alapon, szívesen mellőlők áll.

Szász Gerő erős vonásokkal vázolja a mostani

kormányzat hiányait, s fejtegeti az új szervezés sürgős voltát.

Tiszta László: a zsinati munkálat nem az egyesítés, hanem a beolvasztás elvéből indult ki, a bizottsági a különállás mellé nyilatkozott, ezért neki egyik sem kell. Nem eléggé tiszta képviseleti alapon áll egyik sem. Felfogása szerint, az új vélemények beérkezése után nem a régi tervezet-készítő bizottságnak, hanem egy újnak kellett volna azokat megbirálás végett kiadni, mely belőlük egy harmadikat készítsen. A kettő közül, mint helyesebbet, a bizottsági munkálatot fogadja el alapul.

Szász Domokos: már főnnebbi beszédében részletezett okokból most csak a főbb elvek megállitását tartaná szükségesnek, s aztán egy új tervkészítő bizottság kinevezését, mely a megadott alapon dolgozzék.

Többen fejtegetik az ekint származó elhalasztás kárait, s feltűntetik, hogy a bizottsági tervezet, kivált az újabb pótvélemény után legkevésbé sem ellenkezik az egyetemes főtestület elvével; a mi belőle hiányzik: egy pár mondat odatoldása után könnyen pótolható stb. s ezért fogadtassék tárgyalási alapul.

Nagy Péter propter bonum pacis! hát fogadjuk el.

Az értekezlet elvégre megállapodik, hogy a holnapi nyilvános ülés kezdetén mondassék ki elvül: a két főtestület egyesítése, s aztán fogadtassék el alapul a bizottsági tervezet. Megjegyzem még, hogy a korelnökséget id. gróf Torockai Miklós vezette.

— És most, mielőtt a nyilvános ülések folyamán evezni kezdenénk: tartsunk egy kis pihenőt!

(Folytatjuk.)

Szabó Sámuel.

TÁRCA.

Bethlen János erdélyi cancellarius levele Apafi Mihály fejedelemhez a hazai iskolaügy, s különösen a n.-enyedi főiskola ügyében.

Kutyfalva, 1674. június 14.

Kegyelmes Uram!

Alázatosan keleték ez írásommal Nagyságodat búsitanom, melyre mind az által, minek előtte léptem volna, meg kell vallanom, nem kevés tusakodásim és szomorú gondolkodásim voltak, mivel hogy ügyekeztem volna egyfelől örömet azon, hogy Nagyságod búsitását távoztassam, de azonban másfelől lelkem ismereti előmben rakta mind keresztény Reformata religiómhoz, Ecclesiámhoz, hazámhoz való kötelességemet, s mind ezek felett az Istennek az magyar nemzetben mindenütt veszedelmeskedő dicsőségét ha azért valamint Nagyságodnak terhére talál írásom lenni, arról alázatosan bocsánatot kérek, és kérem egyszersmind Nagyságodat, hitesse el Nagyságoddal ha nem egyéb avagy csak az én mostani, emberi mód szerint szólva engem halálomhoz közelgettető, gyógyithatatlan nyavalyám, mondom ez koporsómhoz és Istenem eleiben nagy számadásra készülő állapotom hitesse el Nagyságoddal, úgy másokkal is,

ha kik írásomat látják, hogy nem valami hijában való világi haszon vagy fűsthöz hasonló hívságos dicséret, hanem ecclesiámhoz való szorgalmatoskodás késztetett ez írásra.

Jó darab ideje azért Kegyelmes Uram, hogy igen szomorúvan szemlélem Istennek az mű nemzetünkön való nagy lelki ostorát, mely noha sok rendbeli, de alig nagyon annak az lelki csapásnak egy nagyobb példája, mint az váradi, pataki, kassai és több apróbb szerű szép scholáknak (mellyek is hogy műnne magunk miatt romlának annál keservebb), csudálatos szélvészben való hanyattatása; mert ha igaz az, mint hogy nyilván igaz is, scholae sunt seminaria politiae et ecclesiae, mit várhat az haza mind lelki testi állapotjára nézve, az melly azoktól megfosztaték *). Melly közel legyen pedig Erdély ahoz az gonoszhoz, Nagyságod maga bölcsen megítélheti, mert Nagyságod maga mint érkezhették és mennyire sok költsége miatt az scholák építésére, azt Nagyságod nálamnál jobban tudja. Hogy ennek az hazának három része más valláson vagyon, és az reformatusok csak igen kevesecskén maradunk, azt is tudja Nagyságod, mind értéktelenségünköt s mind alamizsnálkodásban való hidegségünköt tudja Nagyságod; azt is tudhatja Nagyságod, ez három nevezetesh scho-

lák, ugymint az kolosvári, enyedi, fejevári, mely gyenge fundamentumon állanak, mert az kolosvári két vagy három méltóságos személy kedves alamisnájából áll, az enyediné az gyökere Debreczen, melynek tövére az sátán mindenfelől óh mely igen oda tötte az fejszét, félek is én, bár magunk el ügyekezünk is távoztatni fel fordítását, az gyökere oda lévén, el szárad magától; az fejevárinak is maga Nagyságod eléggé tudja sok akadályt. Illyen tekintetekre nézve kegyelmes uram syncere irom Nagyságodnak, majd nyavalyámot öregbítő szomorúsággal vagyok az enyedi collegiumnak régtől fogván való és talán most végső romlásához közelítő háborúján, melynek csendesítésében hogy sok böcsületes mind külső, mind belső emberek, sőt maga Nagyságod is hogy sokat fáradott, és hogy még is a kívánt czélt el nem értük, Istennek nyilvánosságos ostorának ismerhetem, és egyszersmind (noha absit imprecatio) nem mondhatok jót annak vagy azoknak, ha kik közzülünk szerzői vagy örülői az illyen háborúknak: mind az által nem vádlok írással senkit is, olyan szándékom nincs, hanem csak szintén alázatosan akarom Nagyságodnak remonstrálni, hogy micsoda útat javallottam eddig is, és most is mit javallanék annak csendesítésében.

Jó emlékezetiben lehet Nagyságodnak, ez előtt úgy tetszik négy esztendővel, mikor amaz discursus forga fenn, hol legyen Erdélyben az derekasabb collegium, Kolosvárat? Enyeden? Fejevárat? nem lévén még akkor készek, az mely házban most Nagyságod lakik, amaz kűs cserepes házban be gyűjtette vala Nagyságod az vallásunkon való minden böcsületes patronusokat, és akkori püspök Kovásznai Péter urammal együtt egynéhány számú tudós praedicatorokat is, akkor azoknak meg egyezésekből concludalték sok nagy okokra nézve, hogy az collegium Enyeden stabilizálódjék; annak utánna is hol egy hol más dolgai fordulván elő az collegiumnak, úgy tetszik harmad údon az bokályos házban jelen lévén mind az vallásunkon lévő patronusok és számos tudós praedicatorok, szaporították meg az collegium Curatorinak számok, és Bethlen Farkas, Rédei Ferencz uramék, mások, az praedicatori rendekből is egynéhányan adjungáltatának a végre, hogy ha mi olly igazítás occurrál az collegiumban, ha mindnyájan reá nem érkeznének is, de nagyobb része conflualjon és igazítsák el; hogy így Nagyságod ne búsuljon miatta, nem lévén abban is mód, hogy az patronusok mindenkör mindnyájan convocáltassanak, azonban botrányozással teljes dolog lévén az is, hogy akármi kűs dolog mindenkör ollyan nagy strepitussal és kiváltképpen Nagyságod előtt igazodjék. Melyre nézve tavaly is ad 27. Septembris Fejevárra rendelt igazítás Enyedre az curatorok eleiben rejiciáltaték: mert arra Nagyságod el hiszem jól emlékezik, tavaly az fogarasi, radnóthi igazításokban és az előtt is valamelyekben Nagyságod non tamquam Princeps aut Magistratus, sed tamquam unum Ecclesiae Reformatae membrum et privatus Patronus forog az dologban, innet is volt az, hogy Nagyságod, kiért

Istentől áldást is várhat, semmi olly violentiát vagy quale quale dominiumot az ollyan dolgokban nem exerceált; ugyanis kegyelmes Uram, kinek illik inkább az ollyan dolgot eltávoztatni, mint Nagyságodnak; mert ha mostan Isten keresztyén Reformatus magistratussal áldotta meg ez hazát, ki tudja, idegen vallásával is látogathatja jövőendőben, és az rosz példa megmarad.

Mostan is azért kegyelmes uram, hogy Nagyságod sokkal ne terheljem, alázatosan csak erre kérem, meg is lehet, talán ez leszen legutolsó instantiám ez életben Nagyságodhoz az enyedi collegium dolgában, adhibeálja Nagyságod azt a kegyes moderatiót, ne láttassék Nagyságod maga is Principem magis quam Patronum agere, ne labefactáltassék a curatorok kicsin authoritása, ne jöjjön az a rosz példa be, mert szomorúvan értettem kegyelmes Uram, hogy Nagyságod az Nadányi Uram dolgában az mostan oda gyűlt Curatorok és egyéb adjungált praedicatorok decisiójával contentus nem volna, és megbántodását ismerné abban Nagyságod, mint ha Nadányi Uram azért persecuáltatnék, hogy Nagyságodtól collocáltatott abban az hivatalban, és hogy Nagyságod ujjobban akarná Fejevárat igazíttatni.

Én ugyan kegyelmes Uram betegségem miatt ott nem lehettem, de az mennyi számú böcsületes tudós embert tudom hogy ott volt, és az micsodás deliberatiót tőtenek, úgy tetszik senki avval contentusabb nem lehet, mint Nadányi Uram, mert ő kegyelmének szép tudománya megismertetett, és az ő kegyelme ellen való insolentiáért egyéb iránt igen jó indulatu, jó erkölcsű három ifjú ideig való eliminatióval castigáltatott, ki-kí hogy ő kegyelmét exprecálják imponáltatott; úgy tetszik, az ő kegyelme böcsületinek elég restitutiója; hogy penig valaki Nagyságod injuriáltatására igyekeznék ebben az materiában, igen csudálnám, bolond is volna, ha ki Ura ellen ollyanul álmodoznék.

Még is azért Nagyságodnak alázatosan könyörgök, elméjét csendesitse, mert Nagyságod egy haragjának híre az szép Seminariumot dissipálhatja; Ira Regis mortis nuncius, Salamon mondja. Mennyi ezerekben áll penig eddig is az, Nagyságod végére mehet. Hiszem ha az után való tumultuálásban valami még büntetetlen vagyon, suo tempore suo loco arra is gondot viselhetnek. Az medicusok is in paroxismo, dum in corpore humores susque deque vagantur, nem adnak minden orvosságokat egy más háttára, biznak üdöre, biznak az természetre benne. Volt az pataki scholának, volt az debreczeninek is illyen sőt még nagyobb tumultusa, de ugyan megcsendesedett; patris cum patre res est; Kegyelmes Uram vessző kell ilyen helyre, nem bot. Nagyságodat hosszú és bátor írással alázatosan követem, és kívánom, hogy Isten Nagyságodat az maga dicsőségére, Anyaszentegyháza építésére sokáig boldogul országoltassa.

Kutyfalva 13. Juny 1674.

Nagyságod alázatos hive
Bethlen János. m. p.

Kivül: Az Erdélyi Méltóságos Fejedelemnek ő Nagyságának etc. Nekem kegyelmes Uramnak alázatosan íram.

Eredetije az erd. Muzeum kéziratárában (Gróf Ke-

*) A váradi virágzó ref. főiskola Váradnak a törökök kezébe jutásakor 1660-ban enyészett el, mikor a tanárok és tanulók onnan Debreczenbe húzódtak. A pataki főiskola II. Rákóczi György özvegye, Báthori Zsófia s a jézsuiták üldözése következtében 1671-ben széledt el; ekkorra tehető a kassai kisebbszeri iskola elpusztulása is.

mény József, Erdély történeti eredeti levelekben XIX. köt.)

Ezen levél eleven színekben tünteti föl Erdély akkori egyik legnagyobb államférfiának s jeles történetirójának Bethlen Jánosnak az iskolák ügye iránti buzgóságát. Ha nem tudnók is, hogy az ő tanácsa s befolyása következtében támasztotta Enyeden új életre Apafi fejedelem 1662-ben a Bethlen Gábor által alapított gyula-fehérvári collegiumot, melyet 1658-ban a török-tatár csordák földultak; ha nem tudnók is, hogy ő mily buzgó és tevékeny főgondnoka volt ezen főiskolának; ha nem ismernők is áldozatkészségét, melylyel a nevelés ügyét támogatta, az enyedi iskolának 1000, a maros-vásárhelyinek 3000 ft alapítványt tevén, s 4000 ft alapítványával 1674-ben megvetvén a sz.-udvarhelyi collegium alapját: magából ez egy levélből meggyőződhetnénk, hogy korábban Erdély főurai közt bizonyosan egy sem volt, a ki oly méjjen belátta volna a nevelésügy állásának hatását az állam és nemzet életére, s oly szívvel lélekkel csüngött volna ez ügyen, mint ő.

De tanulságosnak fogjuk e levélben találni a tapasztalt államférfi bölcs tanácsát is, melyben inti a fejedelmet, ki az enyedi iskolai zavarok ügyében Nadányi János tanár, a fejedelemasszony rokona érdekében, mint látszik, hajlandó volt fejedelmi tekintélyét és hatalmát közbe vetni, hogy a lépéstől, mely az egyház és iskolaügy szabadságára jövőre veszedelmes következt vonhatna maga után, tartózkodjék, s bizza az iskola törvényes kormányára, a világi és egyházi főgondnokok tanácsára, az enyedi iskolában a tanuló ifjuság által Nadányi tanár ellen támasztott zavarok lecsendesítését, mely cél elérésére igen helyesen atyai szelid eljárást tart követendőnek.

Közli Szabó Károly.

LAPSZEMLE.

* Döllinger, müncheni hirneves prepost, nyilatkozata a csalhatatlanság ügyében az ultramontan táborban roppant sensationt idézett elő. Még a múlt hó 29-én nyílt levelet intézett a freisingi érsekhez, melyben álláspontját a vaticani zsinat legközelebbi határozataival szemben kimerítően indokolja. Nézete szerint, a régi egyházi írók munkáinak szorosabb megvizsgálásából kiderül, hogy „a pápai csalhatatlanság elmélete csak a költemények és hamisítások hosszúláncolata által csempésztetett az egyházba, s azután erőszak, a régi tan elnyomása, s az uralkodók rendelkezésére álló eszközök sokasága által terjesztetett tartatott fenn.” Ennél fogva kijelenti, hogy e tant nem fogadhatja el, mint keresztény, mert össze nem egyeztethető az evangéliom szellemével, Krisztus, s az apostolok nyilatkozataival,—mint theológ, mert az egyház összes valódi traditioival kiengesztelhetetlenül ellenkezik,—mint történetirő, mert a világuralom ez elméletének megvalósítása az emberiség aspiratioival szemben kivihetetlen, s végül mint polgár, mert az állam és egyház, a világiak és papok közti végtelen veszélyes viszálnak alapját veti meg. Az érsek e nyilatkozatra adott válaszában kijelenti, hogy a csalhatatlanság dogmája nem is képezheti vita tárgyát, miután ezt az egyház mondta ki, a mely pedig csak isteni igazságot hirdet, hivatkozván Máté 18. 17-re; különben is az egyház fölötté áll a historiai kutatásnak, azon rágalom ellen pedig határozottan tiltakozik,

hogy e dogma conflictusokra szolgáltatna alkalmat. Végül fölhívja Döllingert, hogy ítélje meg ő maga, ha vajjon e nyilatkozata által nincsen-e ő ipso facto exkommunikálva? E válaszában ő érseksége még nagyobb súlyt adandó, az egyetemi ifjuságnak betiltotta az eretnek tanár előadásainak hallgatását. A tanárikar tulnyomó többsége azonban határozottan Döllinger-párti, s nyilatkozatot is adott közre, sőt a kisebbség is kijelenté, hogy habár e nyilatkozatot nem irta alá, a többiekkel egyetért. Az „Allgemeine Zeitung“ legközelebbi száma fordít egyet a dolgon, s azt a kérdést intézi az érsekhez, hogy ítélje meg ő maga, ha nincsen-e ipso facto exkommunikálva, miután ő is rá szavazott Bajorország bekeblőzésére egy eretnek császár védnöksége alatt, s ez által 4-dik Pál pápának cum ex apostolorum officio bullájával ellenkezésbe jött, mely exkommunikálja mindazokat, kik eretneket támogatnak. Megjegyezzük végre, hogy Bajorország legkitűnőbb férfiai, s még a király is Döllinger pártján van, s így valószínű, hogy ez ügy oly mozgalommá nőheti ki magát, melyet az ultramontanok igen megkeserülhetnek.

* Az olasz kormány hivatalosan értesíté Antonelli bibornokot, hogy az olasz parlament f. évi július 1-én fogja áttenni székhelyét Rómába, mint Olaszország fővárosába.

* A kath congressus működését bevégezte. Elkészíté a kath. önkormányzat szervezését megállapító szabályzatot s bizottságot küldé ki azon útasítással, hogy annak ő Felsége által való szentesítését s lehető gyors végrehajtását eszközölje. E munkálattal legjobban illusztrálja a Ghyci Kálmán nagy fontosságú interpellatioja, melyet apr. 3-án a vallás és közoktatásügy-ministerhez intézett. Ez interpellatio főbb pontjai a következők: A congressus által készített szervezet a törvényekbe ütköző s végrehajthatása csupán ezeknek megváltoztatásával lehetséges; sérti az országot, király s korona jogait s ellentétben áll 1848-diki alaptörvényeinkkel. A congressusnak már alakulása sem volt törvényes; mert nem volt a törvényhozás előleges engedélye kikérve, mint a többi felekezeteknél. Törvénybe ütköző a 3 §, mely a magyar királynak Romában való képviselétét jövőre a congressussal egyetértőleg határozza kinevezendőnek s ez által az egész állam képviselétét egy felekezettől teszi függővé; továbbá a 4 §, mely az összes ugy nevezett egyházi javakat a kath. felekezet kizárólagos birtokának vindikálja s tehát célzatosan ignorálja a képviselőház azon határozatát, mely a tanulmányi s vallási alapok megvizsgálását egy bizottságra bízta; e javaknak nagy része királyi, tehát állami adomány s törvényeink értelmében, mint ingatlan birtok, nem lehet „holt kéz“ tulajdona,—a felekezet annak a kitűzött célra fordítása mellett csupán „kezelője“ volt. Az intercalaris jövedelmekre vonatkozó határozat is törvényellenes s az állam pénztárát rövidíti; a nevelési sat. adókiivetési határozatai pedig az 1864-ik 38. t. c. 11. §-ával éles ellentétben állanak. Különben is a katolikusok oly autonomiát, mint a többi felekezet, nem vehetnek igénybe, mert nincs meg az erre szükséges viszonyosság s egyenlőség mindaddig, míg a kath. felekezet a többi kizárásával, birtokában marad a legnagyobb részt királyi, tehát álladalmi javadalmaknak, míg a katolikusok feje külföldön lesz, kit az ország törvényei nem köteleznek, míg a püspökök kiváló állást foglalnak el. Csupán ezeknek megszüntetésével mondhat le az állam jogairól az egyház irányában s bocsáthatja ki kezeiből az alapok s alapítványok feletti felügyeletet. Meggyőződése szerint tehát, a törvényhozás hozzájárulása nélkül e szervezet nem kötelező s végre nem hajtható; kérdést intéz ennél fogva a miniszterhez: ha szándéka-e a végrehajtás előtt e nagyfontosságú kérdést a tör-

vényhozó testület elébe terjeszteni? A miniszter válaszáat kíváncsian várjuk s jelezni fogjuk.

KÜLÖNFÉLÉK.

* Kolozsvári egyházunk belső-farkas-utcai templomában egy új orgona állítását határozván el, miután az építési alap a tőke megtámadtatása nélkül távolról sem képes a mintegy 6000 frtra menő költséget fedezni; felhívást bocsátott közre, abban a reményben, hogy „a hivek fényesen meg fogják cáfolni azon vádat, mely a mai kort a hideg részvétlenség, a vallás iránti közönyösség nevével sújtja.” Az egyház pecsétjével, s főgondnoki aláírással ellátott felhívás egy példánya szerkesztőségünkönél is le van téve, s kegyes adományokat e szent célra készséggel fogadunk, s „Arany-könyv”-ünkbe megörökítjük.

* „A magyar prot. egyházi s iskolai figyelmező” legújabb — áprilisi — füzetét vettük. Tartalma: C. H. Spurgeon jellemrajza, I-ső közlemény, Könyves Tóth Kálmántól (lapunkban már régebben, t. munkatársunk, Filó Lajos irt róla); közli egy szersmind a nagy hirti szónoknak azt a beszédét is, melyet 1861-ben azon templom megnyitása alkalmával mondott, melyet hivei közadakozás útján számára építettek, s mely ma már London egyik kiváló disze. Továbbá, a derék Eötvös Lajos közöl adatokat dunántúli superintendens Pathai István életéhez, ki a reformatio századában a magyar prot. egyháznak egyik kiváló férfja volt. A tárca, egyházi s iskolai krónika, valamint a különfélek rovatok szokott változatossággal s gazdag tartalommal van öszzeszerelve.

* Nagy-Szebeni egyházunk közelmúltjából igen érdekes adatokat tartalmaz azon melléklet, melyet fölhívás folytán mai számunkhoz mellékelve küldünk szét. Kitérnek belőle, hogy legelső sorban Kis Károly országos ügyvéd, s egyházi főgondnok ur kiváló buzgalma ez egyházunknak főként pénzügyi viszonyait szép rendbe hozta, s anyagi erejét tetemesen gyarapította. Ajánljuk olvasóink figyelmébe.

— (Meghívás.) A Rikán belőli papi-tanítói, özvegy-árvai gyámintézet évi egyetemes nagygyűlése, május 1-én Kovásznán leendő. Tisztelettel felkérem ezen nemes intézet minden részvényes tagját, szíveskedjék megjelenni ezen gyűlésen, nehogy az eddig tapasztalt részvétlenség és közöny miatt, maga az ügy szenvedjen. Kézdi-Vásárhelyt, április 4-én, 1871. Székely János, s. k. gyámintézeti elnök.

— Beküldetett szerkesztőségünkhez: „Gyászima, báró Eötvös József emlékére” Deészen, febr. 6-kán, irta és elmondotta Medgyes Lajos. Népoktatási célokra, ára 20 kr. Azután, „Halotti ima, és emlék beszéd” báró Eötvös József emlékére, Sz. Udvarhely, irták és elmondották Zajzon Ferenc és Sylveszter Domokos, ára 25 kr. az udvarhelyi ref. leány-nővelde gyarapítására. — Mindkettőt ajánljuk úgy a cél nemessége, mint az illető lelkeszek reputatioja érdekében. Ez imákban és beszédekben nem csupán az alkalmiság van felhasználva, hanem vallásos egyszerűség és meleg közvetlenség nyilatkozik, mely megérdemli a figyelmet. —

— (Halálhíradás.) Szilágyi Károly mocsolyai ev. rep. pap nincs többé! Nagypénteken még az ur halálát hirdette, s ahhoz egy hétre, ápr. 12-én, már örök nyugalomba költözött. Egyházának buzgó pásztora, az egyházmegyének lelkes tagja s a való törvényszéknél törvényben jártas ügyvéd volt. S im most, az élte delén elhunyt férfit üresen hagyta mind e működési tért s kipótolhatlan

Főmunkatárs: SZÁSZ DOMOKOS,

veszteség sulya alatt lerokadva nejét s négy nevetlen gyermekét. Béke poraira!

„ARANY-KÖNYV.”

Gerend, márc. 21-én, 1871.

Mai nap vizsgáltuk meg gerendi ref. egyházunkat, hol örömmel tapasztaltuk, hogy az egykori joltévóktól öröklött vallásos szellem ma is él a nemes keblű utodokban. Méltóságos gr. Kun Josefa ő nagysága, néhai gróf Klebersberg Vilmos özvegye, egy nagy becsű urasztali terítőt ajándékozott az egyháznak, s most, midőn sürgető építésnek kell a lelkeszi telken történni, viszont 14, tizen négy tölgyfa gerendát rendelt közelebbi erdejéből adadni, melynek becse a jelen faszűkben igen nagy. A nyilvánosság terén fogadja a kegyes grófné az egyház nevében legforróbb köszönetünket. Ezen vidéknek egykor disze, árváknak és szegényeknek kegyes ápolója volt a tisztelt özvegy grófné nagyanyja, idvezült iktári gróf Bethlen Kata, néhai gr. id. Kemény Sámuel özvegye, kinek sírját ma is a hálás emlékezet őrzi. A nemes szívet, a tiszta vallásos érzületet a grófné ettől öröklötte, s buzgó óhajátunk: hogy Isten az emberiség javára sokáig éltesse. Basa Mihály, n.-enyedi egyházmegyei ref. esperes.

376—1871.

KÖRÖZTETNEK:

a) Marosi egyházmegyénkben:

1. a m.-paniti iskolatanító állomás; fizetése 352 frt o. é.
2. a berei lévitai és iskolatanítói állomás; fizetése 106 forint o. é.

Pályázati határnap mindkettőre nézt június 15.

A folyamodványok marosi esperes t. t. Péterfi József aa.-hoz (lakik M.-Vásárhelyt) küldendők.

b) Sepsii egyházmegyénkben:

A zaláni leánytanítói állomás: fizetése 100 frtra tehető.

Pályázati határnap május vége.

A folyamodványok sepsii esperes t. t. Csiszér Gábor aa.-hoz (lakik Egerpatakon, u. p. N-Borosnyó) küldendők.

Kolozsvárt, ápril 12-kén, 1871.

Nagy Péter,
erdélyi ev. ref. püspök.

NYILTPOSTA.

30) Zágonyba. D. S. Csak türelmet kértünk; feleletünk semmi esetre sem marad el.

31) Gerendre. H. L. Alkalomszerűleg felhasználjuk.

32) Dézsre. A szervezés kérdéseivel és a nagygyűléssel anynyira tudunk halmozni, hogy csak egy pár hét múlva ígérhetjük közlését.

Csaholyba. Tiszt. Rózsa Károly urnak. Legyen meggyőződve, hogy nem az expeditióban van a hiba. Kiadó-hivatalunk oly lelkiismeretes pontossággal teljesíti kötelességét, hogy vád nem érheti. Nagyon sajnáljuk a rendetlenséget a magunk érdekében is; de miután ez a postai kezelésen felel, rajta segíteni, a legjobb akarattal sem áll hatalmunkban. Nem tehetünk egyebet, mint kérni ügybarátainkat, hogy legyenek elnézéssel irántunk, mert minden reclamatiót kész szívvvel teljesítünk, ha a maga idejében történik. Most is intézkedtünk. A reclamatio után duplum má vált példányok visszaküldését kérjük.

Dézsre. Szentesi Áron urnak. Az előfizetés megjött. De hát melyik szám van tulajdonképpen reclamálva; mert nem vagyunk tisztába?

Szilágy-Nagyfalu. Egy névtelen reclamatiót kaptunk, és így nem tudjuk: kinek felelni. Egyébiránt, merjük mondani, hogy előfizetés nem történt.

Kiadó-hivatal.

Felelős szerkesztő és kiadó: SZÁSZ GERŐ.

A román. kath. lyceum nyomdája Kolozsvárt.

Mai számunkhoz 1 iv melléklet van csatolva.

Kivonat.

a nagyszebeni ev. ref. hitközség presbyteriumának 1871-ik év mártius hó 4-én tartott üléséről vezetett jegyzőkönyvéből.

8.) Egerpataki Kis Károly főgondnokunk aa. az egyház tőke vagyonállása, számbavétele és történet rendezésére vonatkozólag előterjeszti, mint következők:

Mindenek előtt óhajtja előrebocsátani, miszerént előadása folyamában csakis az egyház tanácskozási jegyzőkönyve, pénztári számadásai és tőke pénzei állásáról vezetett évenkénti kimutatásokból meritett és időrend szerént felsorolandó adatokra fektetett száraz tények és számeredményekkel kíván szolgálni. —

Az egyházi ügyek vezetését ezelőtti algondnoki minőségében 1868-ki február 2-án vette át (1868 választott jk. 1. sz.) még ugyan ezen év december 13-án mint megválasztott, illetőleg a választás alapján mlgs. egyház főtanács által kinevezett főgondnok (1868. dec. 13-án j. k. 27 sz.) lépett egyházunk kormányzata élére. —

E megtisztelő minőségében egyházunk viszonyait, körülményeit és ügyeit komolyan és békátalan tanulmányozván, legelőbb is főfigyelmét arra kelle irányoznia, hogy a meglevő kebli igazgató testületek helyébe anyaszentegyházunk által 1861-ben életbe léptetett alapszabályok értelmében s a jelenkor kívánalmainak megfelelő modern alakú presbyterium szervezetessen és ennek segélyével a 1823. 162 sz. a. kibocsátott jelenben is érvényes egyházfőtanács normatívum szigorú követése mellett szabályos vagyon és pénztári kezelés állitassék elő.

Ez irány szemmel tartásával az érintett alapszabályok szerént meghívott egyházi közgyűlés 1870 február 6-án megalakulván, 14. presbyter választatott s azután fel is eskettetett (1870. j. k. 5. és 14. sz.)

Ugyanezen gyűlésben főgondnok aa. által egybeállította 1868. és 1869. beli egyházunk költségvetése, valamint szintén 5 folyamban levő per alatti és 2 kétes az örökösök eddigi ki nem puhatolhatása miatt be nem peresített adósságos követelésekről jelentése jegyzőkönyvbe békítettatték (1870. j. k. 7. sz.)

Előterjesztette költségvetésből kitűnt, hogy az egyháznak tőkevagyonállása volt:

I. 1868. január 1-én.

a) adósságos kötlevelben	8,410 frt 56 ⁵ / ₁₀ kr.
b) úrb. kötelezvényben	1350
pfrt. avagy	1,417 frt 50 — kr.
Összesen	9,828 frt 6 ⁵ / ₁₀ kr.

1868 augusztus 11-én a 1866. befizetett Csuzi Regina féle 197 frt és 1867-ben befizetett Harró Mihály féle 154. frt 49 kr. adósság-tőkével úgy 11 frt 26 kr. pénztári pótlással összesen 362 frt 75 krral névértékű obligatio vásároltatott. 500 pfrt.

1868. december 12-én vásároltatott

Máli József befizetett	1,050 frt.
adósságtőke és 42 frt 98 kr. pénztári pótlással összesen	1092 frt 98 krral 1,500 pfrt.
Összesen	2,000 pfrt.

II. 1869. január 1-én.

a) adósságos kötlevelben	7,009 frt 7 ¹ / ₁₀ kr.
b) úrbéri kötvényben	3,350
pfrt avagy	3,517 frt 50 kr.
Összesen	10,526 frt 57 ¹ / ₁₀ kr.

1869 január 31-én vásároltatott Donáth Sándor féle befizetett tőke 262 frt 50 kr. és kamathátraléka 39 frt 12 krral összesen 301 frt 62 krral úrbéri kötvény

400 pfrt.

1869. febr. 3-án vásároltatott öz. Galli Jánosné féle befizetett 315 forintból 301 frt 62 krral úrbéri kötvény

400 pfrt.

september 1-én vásároltatott, Kraft Vilmos féle befizetett 420 frt tőkéből 404 frt 20 krral. úrbéri kötvény

500 pfrt.

Összesen 1,300 pfrt.

III. 1870. január 1-én.

a) adósságos kötlevelekben	6,011 frt 57 ¹ / ₁₀ kr.
b) úrbéri kötvényekben	4,650 pfrt. 4,882 frt 50 kr.
Összesen	10,894 frt 7 ¹ / ₁₀ kr.

1870. február 12-én vásároltatott n. Szalánczi László féle befizetett 105 frt tőke 8 frt 40 kr. kamat és 2 frt. 40 kr. pénztári pótlással összesen 116 frttal úrbéri kötvény

150 pfrt.

1870. september 7-én vásároltatott öz. Galli Jánosné féle befizetett 300 frt tőke és 7 frt 60 kr. pénztári pótlással összesen 307 frt 60 krral úrbéri kötvény

400 pfrt.

1870. november 10-én n. Szalánczi László 105 frt és n. Szalánczi István 210 frt tőké helyébe 36 frt 49 kr. pénztárbólí visszatérítés úgy 37 frt betudásával együttesen befizetett úrbéri kötvény

500 pfrt.

1870. november 30-án vásároltatott öz. Galli Jánosné féle befizetett 209 frt 69 ⁵/₁₀ kr. tőke és 42 frt 30 ⁵/₁₀ kr. pénztári pótlással összesen 352 frttal úrbéri kötvény

300 pfrt.

Összesen 1,350 pfrt.

IV. 1870. szeptember 21-én történt új bérendezéssel:

a) adósságos kötelevekben	5,492 frt 57 ¹ / ₁₀ kr.
b) úrbéri kötvényben	6,100 frt
avagy	6,405 frt — „
Összesen	11,897 57 ¹ / ₁₀ kr.

Évi kamatjövedelem befolyt:

1867. 1) Maga idejében rendesen	6460 frt 50 kr.
tőke után	377 frt 73 kr.
2) Szerfeletti késede- lemmel 6 adóstól többnyire több évek múlva	2,661 f. 68 ¹ / ₁₀ kr.
tőke után.	150 frt 44
3) Számlig, minthogy több tizedektől fogva 3 adós által semmi sem fi- zetetett bé	705 f. 88 kr.
tőke után	42 frt 36 ⁹ / ₁₀ „
Összesen	9,828 f. 6 ¹ / ₁₀ kr.
tőke után	570 frt 53 ⁹ / ₁₀ kr.

1870. 1) Maga idejében rendesen:

4,800 frt obligatio után	
egy évre	234 frt 36 kr.
1,200 frt obligatio után	
fél évre	29 28
3,976 frt után 3 adóstól	238 56 502 frt 20
2) több adós által késede- elmesen	44 20
3) Számlig minthogy több tizedektől fogva 3 adós mit sem fizetett	85 „ 19 ³ / ₁₀ „
Összesen	631 frt 59 ³ / ₁₀ kr.

E kamat összeg 4,667 frt 88 kr. készpénz és 7,300 frt úrbéri kötvény után járult. —

E szerint átjött tőke vagyonállás tett:

V. 1871. január 1-én.

a) adósságos kötelevekben	4,667 frt 88 kr.
b) úrbéri kötvényben	7,300
pfrtot avagy	7,665 „ — „
Összesen	12,332 frt 88 kr.

Ehez hozzáadva:

1871. február 21-én bejött n. Kiss József féle adósságból törlesztés 640 pfrt A. betűs és 350 frt szelvényes összesen 990 frt úrbéri kötvény kamata és más járulékaiból 613 frt 61 kr. és 2 frt 5 kr. pénztári pótlékkal 615 frt 66 kr. krral vásárolt úrbéri 1871 január 1-től 5%-ot ka-

matózó kötvényt 800 frtot.

1871 július hó elején 1870 decem-
ber 31-én kisorsolt Ivánits Bartha
Thereséféle alapítványi 1,000 pfrtos
12,428 számú kötvényért nyerendő
1,050 frttal 1,400 pfrt újabb úrbéri
kötvényből többletet 1871 július
1-től 5% kamatozandó úrbéri köt-
vényt 400 frtot.

egybevéve tesz 1,200 „ vagy 1260 frt.

Folyó 1871 július havában tőkevagyonállásunk:

a) adósságos kötelevekben:	4,667 frt 88 kr.
b) úrbéri kötvényben	8,500 f. 8,925 „
Összesen	13,592 f. 88 kr.

Ezen tőke évi kamatbevétele következő:

a) Pénztárban lévő 8,190 frt úrbéri obligationak 5% kamata a 7%-os jövedelmi kamat levonás után	399 f. 88 kr.
és a hasonlólag 3 adóstól 3,976 frt tőke után	244 f. 56 „
tehát pontosan befolyandó	644 f. 44 kr.
b) Rendetlenül befizetendő 400 frt tőke után	24 f. —
c) Számlig, minthogy több ti- zedek alatt semmi kamat sem fizet- teték 591 frt 88 kr. 3 rendbéli tő- ke után	31 f. 21 ³ / ₁₀ kr.

folyó 1871-re eső kamatösszeg
tehát 699 f. 65³/₁₀ kr.

Ha fennebbi összegek 1868
jan. 1-től július haváig mérlegeltet-
nek és

a) az 1871-ik évi tőkeösszegekből	13,592 frt. 88 — kr.
az 1868-ik évi tőkeösszeg	9,828 „ 6 ⁵ / ₁₀ „
levonatik, a tőkeva- gyonállás növekedés	3,764 frt 81 ⁵ / ₁₀ kr.

b) az 1871-ik évi kamatjövedelemből	699 frt 65 ³ / ₁₀ kr.
az 1868-ik évi kamatjö- vedelem	570 „ 53 ⁷ / ₁₀ „
levonatik, a kamatjöve- lem növekedés	129 frt 11 ³ / ₁₀ kr.

Jegyzőkönyvbe igtatott 1868 és 1869-ki költségvetés-
hez (1870. j. k. 7. sz.) az 1870 és 1871-ki költségvetés
hozzá jön egymásból folyólag sorolva, hogy minden egy-
háztág az egyháztőkevagyonnak 1868 — 1871-ki időszaka
alatt mikénti kezeléséről teljes egyképet és vagyon —
mérleget nyerjen. —

Az irt időszak alatti vagyon mérlegelés számokkal
csalhatlanul bizonyítja azon igen öröndetes eredményt, mi-

szerént az egyháztőke vagyona három és fél év alatt 3,764 frt 81⁵/₁₀ kr. tőkével s évi jövedelme 129. frt 11⁴/₁₀ kr. emelkedett; — melynek indokoló felvilágosításul szolgáljon tisztelt közgyűlésünk ez iránybani intézkedése, illetőleg ennek folytán történt eljárásról:

Jelentés

1870. február 6-án tartott közgyűlésből (1870 j. k. 9. sz.) főgondnok elnöklete alatt bizottság küldetett ki Baráth Sigmund algondnok, Győrbíró Samu, Noëh Imre presbyter és Jecs Mihály egyházi aai, személyükben tiszteletes lelkész aa. is a jelenléltre felkérve, miszerint:

a) az egyházi vagyont vagyis pénztárt Gáál Ferenc pénztárnok aá-nak átadja;

b) az egyházi vagyronról leltárt vegyen fel és

c) az egyházi levéltárt rendezze —

Ezen bizottság mult év mártius elején egybegyűlvén elnökül főgondnok, jegyzőül pedig Győrbíró Samu aait megválasztván alakult s miután legelső teendőül az egyházi levéltár rendezését, ennek alapján azután az alapok kitisztázását és úgy a vagyonfelvételi leltár elkészítését tűzte ki; kebléből az utóbb nevezettek és Gáál Ferenc pénztárnok aából álló albizottságot küldött ki irt teendők foganatosítása végett, egyúttal t. lelkész aát is, minthogy addig a levelek közvetlen gondozása alatt állottak, szükséges felvilágosítás adásra kérve fel, mit menyinyibe teheti, szíves is volt megigérni.

Az albizottság ezután feladatához hiven, munkához láta. — Miután azonban az egyházi levéltár és alapok a megtalált adatok szerint utóljára, még 1825 mártius hó közepén szedettek volt rendbe akkori főgondnok b. e. Br. Radák István akkori egyházi jegyző és pénztárnok tek. nagybacsoni Incze József úr (jelenleg Kolozsvárt nyug. cs. kir. adótárnok) és akkori lelkész b. e. egerpataki Kis Sigmund, főgondnokunk aa. édes atyja által, mely munkájuk két egész hetet vett volt szakadatlanul igénybe, s mely által utódaik kegyeletes hálájukat érdemelték ki, — és miután irt idő óta 48 év alatt teménytelen levéllel szaporodott, melyek lehető legnagyobb rendtelenségben összehalmozva találtattak; albizottsági elnök s főgondnok és bizottsági jegyző aa, ki mult évben újabb állomására innen eltávoza, s kinek előbbi kitartó fáradságos buzgalmaért e helyen meleg köszönetet nyilvánítani igen kedves kötelemének tekinti, az egyházi leveleket egyenként 1785-től egyházunk alapításán kezdve a jelenig, időrendszerént sorozván, és szerfölött gondosan átkutatván, főbizottságtól nyert útasítás nyomán a sok haszonvehetlent megsemmisítve osztályozta s külön nyalábokba megfelelő címlapokkal ellátta. — Az így rendbeszedett levelek nyomán azután az alapokat tisztázta ki, szemelött tartván 1823. 162 számú egyházfőtanácsi normativumát, melynek III. R. 1. pontja szerint minden alapítvány az alapító célja szerint kezelendő, s ennél fogva, — miután utóbbi időben az évenkénti tőke kimutatásokban nem az alapítványozók, hanem az időnként változó adósok nevei jelöltettek ki, s az alapok ez által idővel részint összeolvasztattak, részint össze-

szeviszsza cseréltettek, e kezelés által pedig egyházunk felvirágzását szíveken hordott legtöbb nagykegyű alapítók a feledékenység tengerébe merültek, — az eredeti alapítvány levelek és ezek útján az azután jelen ideig vezetett évi egyházi számadások, ugy lejárt perekből gondosan, lelkiismeretesen kipuhatolta egyházunkat megalapító főtételt, ugy a kegyes alapítványozók neveit, alapítványok egyes összegeit, célját, s megállította jelenben tényleg meglévő számlagos tételeit hová fordítási céljával! Albizottsági elnök és jegyző aainak e nehéz ernyedetlen munkájukra szakadatlanul csak nem négy egész héti napontai 3 — 4 óra igényelteték. —

A levelek megtötrént rendezése és az alapok kitisztázása után tiszt. lelkész aa. albizottságnak egyházunk minden eredeti adósságos leveleit és az egyházi számadások szerénti hitelpapirokat illetőleg földtehermentesítési kötvényeket minden legkisebb hiány nélkül kézbesítvén; ezek is, mint a többi egyházi levelek, alapok szerént besosztattak, s mindenik külön címszallaggal, melyre az alapító neve, tőkeösszeg, elnevezése és az alapítvány célja feljegyezvék, láttatott el, és az egyház e célra szolgáló kettős kulcsos záru ládjába helyezettvén el, pénztárnok aa. felelős számadására és tiszt. lelkész aának hivatalából kifolyó s magában érthetőleg ellenőrzése alá bizattak. —

Minthogy az egyház levéltárát — jegyzőkönyveit s néhány a lelkészi működéshez folytonosan igényelt darabokat kivéve, — ezúttal megis becsültetett clenodiumai és értékpapirai ugyanazon ládjában őriztetnek, a leltár és tőkevagyonállásnak ugyanazon egy okmányba kelletvén felvételniök, s így készíté meg albizottság az átadási okiratot, mely terjedelmes műnek ugy hozzá tartozó szabályos és jelen idő kívánalmainak is, megfelelő pénztárnoki útastításnak három példánybani kiállításuk megint huzamosb időt szükségelt, ugy hogy albizottság azt főbizottságnak csakis 1870 évi szeptember hó 21-én terjesztheté elő. — Ez alkalommal főbizottság albizottság eljárását mindenben és egészben helyeselvén, az ez alaponi átadást pénztárnok aának még az nap eszközölte, az egyházláda egyik kulcsa pénztárnok aa. másika tiszteletes lelkész aa. kezében maradt; az átadási okirat jelen volt bizottsági tagok által aláíratott és az egyház pecsétjével ellátatott, — mi által kiküldött bizottság áldásteljes feladatát bevégezte. —

Az egyházi tőkevagyon gyarapodása indokakép felemlíti még főgondnok aa. miszerént az érintettek felül arra még hathatóan befolyt:

a) 1868-ki február 2-án kelt és előbbi közgyűlési határozat (1868 j. k. 9. sz.) hogy a befizetendő adósságok földtehermentesítési kötvényekbe fektessenek, s számos későbbi azon határozatai, hogy a késedelmes kamatfizetőknel és néhol veszélyben lévő tőkék felmondassanak, de sőt per útján is mielőbb felhajtassanak. Ennek következtében a fennebbiekből láthatólag 1868 elejétől fogva barátságos úton két adóstól 1,470 frt és per útján öt adóstól 2,846 frt 69 ¹/₂ kr. együttesen 4,316 frt 69 ¹/₂ kr. tőkeösszeg hajtattott fel; még pedig oly intézkedéssel, hogy ez idő alatt egyházi pénztárunkat egy fillér perkölt-

ség kiadás sem terhelte; mert főgondnokunk, mint ügyvéd is, perbeli kiadásokat sajátjából előlegezvé, a némelyikben bíróságiilag megítélt költségek részleges fedezésével megelégedett. — Cselekedte ezt egyházunk érdekében, ha mindjárt igaz szigorú eljárásáért több makacs adóssal szemben sok méltatlan személyes megtámadásoknak is volt kitéve, mi fájt azért, hogy ezen egyesegyedül egyházunk javát célzó eljárásban kötelesség hű erélyes fellépése félre magyaráztatván, zsibasztatni szándékoltaték; de fátyolt vett, mert az eredmény tekintve azt, hogy irt idő alatt, fájdalom senki adománynya nem nevelé az alapot, annál kedvezőbb; — tekintve továbbá azt, hogy egyházunknak minden átvett perét eredményesen bevégzé, mi által az egyház folyó tőke kamatai helybe öszpontosítva szedethetnek bé, a számadási és pénztári kezelés végzetlenül egyszerűsítették és biztosították s ebből kifolyólag tekintve azt, hogy a már 1868 elejétől követett eljárás fényes helyeslését szentesíti 1870-ki magyarói közzsinati 51 pont alatti rendelet, illetőleg egyházi törvényünk, mely mai ülésben az elébb lón kihirdetve, s mely az egyházak tőke vagyonát csupán közpénztárba avagy értékpapirokba fektetni rendeli. —

b) Azon szerencse, hogy egy úrbéri kötvény, mint említették, kisorsoltatván; tőkevagyon állásunk 420 frt tőke összeggel gyarapodik. —

Felemlíti még főgondnok aa. végül, hogy előterjesztette átadási okiratban, melynek első példányja az egyház ládájába helyezteték el, második pénztárnok aának adaték ki, előterjesztette, harmadika pedig a mlgs egyházfőtanácsnak felküldendő, az egyháznak minden névvel nevezhető fekvő — ingó és tőke vagyona rendszeresen és részletesen körül irottan felvétetett, és miután az alapítványok tőke összegei nevedtek, önkényt érthetőleg a lelkeszi, rectori és hárangozói fizetések is aránylag nevedvén, az átadási okiratban ezek aránylagos fizetésük nevedéséről szolló kimutatások is felvétetvék. —

Mínthogy azonban főleg a n. Kiss József féle adósságból befolyt 990 frt tőke és 615 frt 66 kr. kamathátralékkal még nagyobbra nevedett a tőkevagyon, az egyházalapítók céljának megfelelő fizetés nevelési javaslatát önálló indítványkép kívánja még mai ülésen tárgyalás alá bocsátani. —

Végül főgondnok aa. a közgyűlésileg kirendelt rendező és átadó bizottság nevében atyafiságosan felkéri a presbyteriumot, hogy a bizottság előadta eljárását jegyzőkönyvileg is tudomásul véve, és helyeselve, a következő közgyűlés általi elfogadásra felajánlását határozatilag kimondani szives legyen. —

Határozat: Ezen jelentést a presbyterium köztetszés és közmegelégedéssel egészben helyeselve magáévá teszi, egész terjedelmében jegyzőkönyvbe igtatása mellett az előterjesztett átadási okirat és pénztárnoki útastással közelebbi egyházi közgyűlés helyeslésébe legmelegebben ajánlja s a szükséges további intézkedésre atyafiságosan felkéri. — Szalánci Kristóf presbyter aa. indítványozása folytán egyúttal kiküldött bizottságnak sikeres

közreműködéséért; főként pedig ennek elnöke főgondnoka Kis Károly aának egyházunk ügyében több rendbeli páratlan önfeláldozással egybekötött működéséért, úgy vallásos buzgalmaért, levéltár és pénztár-rendbehozataláért, valamint szintén minden peresügyeinek költséges, erélyes és fényes nagy eredményü és eddigelő a pénztár terhelése nélküli befejezéséért, nem különben ezen jelentésnek valóságos szakavatottság és kitartó fáradtsággal történt és sok időbe került öszszerkesztéséért, a presbyterium részéről jegyzőkönyvileg legbensőbb hálás elismerés nyilvánítottatik. —

9) Főgondnok aa. elébb érintett belső személyeink fizetése rendezésére vonatkozó javaslatát írásban adja bé, mely következőleg hangzik:

Fizetési javaslat.

Miután tisztelt presbyterium 1870 február 6-án közgyűlésileg kirendelt bizottság mai napon tett jelentéséből egyházunk vagyona jeleni állásáról részletesen és biztosan lón értesülve és tájékozva; e fizetési javaslati indokolásomban belső személyeink fizetésük lényegeseb történelmi mozzanatait óhajtom lehető legrövidebbre szorítva előrebocsátani. —

Mint imént tiszteltem bizottságnak is elnöki minőségemben egyik szerény munkássá sokszerü más rendes hivatalos foglalatosságaimtól szabad időmet és semmi fáradtságot nem kimélve, figyelmemet egyszersmind arra is kiterjesztém, hogy egyházunk 1785-ben történt alakulása óta maig biztos adatokat szolgáltatassak tisztelt presbyteriumnak belső személyei fizetését illetőleg, s úgy találtam

Hogy említettem időben helytt székelő kir. Gubernium számos egyházfőtanácsunk főúri, úgy más rendü egyházunk tagjai által alapított hitközségünknek egyedül egyházfőtanácsi főpátronusi jogból kifolyólag és azután egyházi közjogunk szerént is egész erdélyi anyaszentegyházunkban kivételesen mlgs egyház főtanácsunk által kinevezett világi főgondnok az elnöke.

Ez intézménynek, engemet illetőleg pedig főleg az önkényt hozzám fordult egyházunk közbizalmának, — melyet soha eléggé meg nem hálálható egyik legboldogítottabb polgári jutalmamnak tekintek, — köszönhetem szives felajánlása nyománi ez egyház főgondnokjává történt kineveztetésem. — Ez állásban legnagyobb készséggel átvállaltam e részbeni kötelmemnek is, csekély erőm, úgy szerény szellemi és anyagi tehetségemtől kitelhetőleg hiven teljesítése által mi eredményesebben megfelelni, mint eddig úgy ezután is nem csak tántoríthatlan akaratom, de kitűzött szent czéлом! Erre azonban gyenge vállaim nem valának képcsek, ha keblü igazgató testületek öszintén és önzetlenül nem támogatának, és a mindnyájunk érdekében kedves terhek hordozásában nem osztozának! — E helyzet, mely fényes főúri és polgári rendü dicső elődeink magasztos művét folytatni örökösödési osztályrészünkbe juttat, tevé lehetővé, hogy magunkat fennálló újabb egyházi törvé-

nyeink szerint szervezhetők, s így belügyeinket lehető legkedvezőbb eredménnyel rendezhetvén is, egyházi vagyónunk alapját akként gyarapítók, hogy belső személyeinknek az alapító buzgó elődök és hagyományozók immár tisztába hozott örökből a mindenható segedelmével céljának és jelenkorunk kívánalmainak megfelelő biztosított fizetéseket nyújthatunk.

E helyen, azonban legyen szabad, mert tájékozás szempontjából felvéve, ezzel nem vélek szerényletséget elkövetni, felemlitenem, miszerént befolyt alapító- és hagyománytörtek, úgy kamathátralékuknak megrendelt céljukra fordítását egyháztagjaink bőkezű áldozatkészsége nagyban előmozdítja! — Szolgáljanak buzdító bizonyíték és követendő példaul alábbi hiteles adatok; adakoztak ugyanis:

1.) 1857. jkvi. 9. és 23. sz. papfizetés javítás s minthogy akkor mlts Dr. Salamon József úr volt első pap, jeleni lelkész aa. számára szállásbér-kárpótlás és jelen állomásra való utazása költségeinek megtérítésére összesen 583 frt 90 kr.

2.) 1858. jkvi 24. sz. ev. ref. főtanodáink számára 33 60

1858. jkvi 33. sz. Baráth Sigmond akkori pénztárnok aa. befolyt Dimény György féle 2,002 frt 94 kr. hagyományt mai kerek 2,200 frtra kiegészítvén, mint teljes biztosítékot nyújtott hitelező utóbbi összegtől az óta az évi 6%-ot pontosan fizeti; s így adott 197 6

3.) 1859. jkvi 39. sz. az új orgona megszerzésére 975 frt 96 kr. ugy a papi lak és templom közt épült kőfalra pedig 110 frt 75 kr. Előbbihez az időbeli főgondnokunk mlts Barcsay László ur 50 frttal, mlgs dr. Salamon József ur 50 frttal és b. e. n. Barcsay Sigmond presbyter, azután főgondnok aa. 100 pftos urb. kötvény és utóbbi célra 50 pftos urbéri kötvénnyel járult. — E két adakozási összeg két elébb tisztelt lelkész és mlts Forray Ferencz akkori presbyter aai buzgósága által gyűjtetett össze, egészen 1,086 71

4.) 1860. jkvi 19. és 24. sz. ugyanezen utóbbi célra 33 90

5.) 1861. jkvi 39. sz. különféle egyházi szükségek fedezésére 87 60

6.) 1862. jkvi 61. sz. hasonló célra 64 80

7.) 1863. 1864. jkvi 5. sz. hasonló célra 152 60

8.) 1864. 1865. jkvi 7. és 10.

sz. hasonló célra

341 34

9.) 1865. jkvi 10. sz. helyi lutheran temető oratoriumára, azt mindkét protestans testvér hitfelekezeti közösen használnván 60 —

10.) 1866. jkvi 17. sz. b. e. Boda Sámuel ev. ref. püspök emlékére 10 frt, helyi lutherán temetői oratoriumra további 40 frt ev. ref. püspöki kolozsvári házra 85 frt és egyházi szükségek fedezésére 78 frt 75 kr. összesen 213 76

11.) 1867. jkvi 12. sz. különféle egyházi szükségek fedezésére 36 85

12.) 1868. jkvi 32 sz. hasonló célra 45 65

13.) 1869-ké számadás szerint templomtorony, rectori és harangozó lakra 3 nagy és 3 kisebb ablakredőnyre 99 —

14.) 1870-ké számadás szerint — helyben megkezdett vasúti munkát és mostoha évi termés miatt adakozóiv nem köröztetvén, 5 adomány folyt bé (mai jkv.) 74 —

15.) Végül ha elébbi összeghez 1857—1870-ig 14 éven keresztül rector aának évenként legalsó mértékben középszámmal felszámított s a hivek adakozásából legatusi díj címen fizetett mintegy 30 frt segély hozzáadatik 420 „ — „

mindössze 3,530 frt 76 kr. ¹⁾

Elsőbb években gyűlt nagyobb összegek, azután időközben 1861-iki előállott új államrendszer következtében számos hitfelekezetünkbeli államhivatalnok inneni eltávoztával apadtak le kisebb összegekre.

Szerfelett szerencsésnek érzem magamat egyházunk iránt ily nagy mérvben áldozatkész és buzgó egyháztagtársaim támogatásával mindnyájunk közérdekekben fajunk s egyházunk öröndetes gyarapodása s ez által mi szebb felvirágztatására más ajku testvéreink közé a gondviselés által helyezett ez óázunkon közremunkálni; megnyugvásunkat tanálván a nagyhirű amériki protestans hitshónok Channing eme szavaiban: „a hiven teljesített kötelesség megnyitja a lelket az igazság előtt!“

¹⁾ Ez összeghez jegyzőkönyvi feljegyzések és számadások szerint főgondnok aa. maga részéről 275 frt 50 krral járult. — Ezen felül ugyancsak 1857-től fogva Kiss József-féle és 1867-től fogva többi lefolytatta perekre eddigelő sajátjából előlegezvéen ügyvédi fáradsága mellett kész pénz kiadást s több rendbéli első perben tett utazási költségeit az egyházi pénztár legkisebb megterhelhetése nélkül; mely eljárással, ha e tetemes perköltségek fennebbi összeghez készpénzben betudatnak, az összes adakozás tulajdonkép jóval meghaladja a 4,000 frtot. Béküldő.

Kedves kötetmemet vélém teljesíteni, az előrebocsátottak felemlítésével egyházunk alapítói, hagyományozói és jelenben élő áldozatkész fenntartóinak kegyelet oltárát ékiteni, de sőt mulhatlannak is találtam egyházvagyonunk mondhatni rövid idő alatt valóban meglepő növekedése iránt egyházunk minden tisztelt tagját mi jobban felvilágosítani.

Mi már magát belső személyeink fizetése történetét illeti, kikutattam, főbb adataim im ezek:

1.) 1790. febr. 7 én mltszs főconsistorium helyi pap fizetését 500 mfrt, énekvezetőét 250 mfrt és harangozóét 50 mfrtba határozta volt meg. Ez első nyoma rendes fizetéseknek. — (Egyház alakulásával megkezdett jegyzőkönyv 60 lap. 68. §. 7. bekezdés).

2.) 1825. január 30-án állítottott elemi iskolánk fel, midőn Bardocz Dániel rector aa. gyermek tanítással egybekapcsolt énekvezetői állomását elfoglalta. (1825. január 30-ki jkvi 3. sz.).

3.) 1829. oct. 26-ki jkvi 1. sz. szerint belső személyek sok esztendőkön át semmi fizetést nem kaptak; akkori lelkésznek még a főconsistoriális pénztárból járó javadalma sem adatván ki, s mindez, mert a követelések pereltettek.

4.) 1837. ezelőtti lelkész n. Izsák Elek papi szegődvényébe papi fizetés 500 rhfrtra váltópénzben lőn szabályozva. (1837-ki oct. 5-ki jkvi 1. sz.).

5.) 1841. Dimény György-féle 5412 vfrt 30 vkr. befolyt hagyománytőke kamatából papi fizetési javításra 100 frt és a rectorira is 100 frt váltóban rendeltetett.

6.) 1856. tiszt. Bodrogi Sámuel lelkész aa. szegődvényébe évi fizetése megállapítottatott:

a) Egyházi alaptőke kamataiból	500	frt	—	kr.
b) 1837. országgyűlési 1,000 vfrt alapítvány kamata	60	—	—	—
c) Dimény György-féle hagyomány kamatából	100	—	—	—
d) Városi majorsági pénztárból failletmény	142	30	—	—
e) Gyujtó István-féle 580 vfrt hagyománytőke kamata	30	48	—	—
f) Ivánics Bartha Theresé 3,124 vfrt 59 kr. hagyománytőke évi kamata	187	30	—	—
összesen	1,020	vfrt	48	vkr.

vagyis 428 frt 73 kr o. é. (1856. december 7-iki jkvi 40. szám).

7.) 1867-ben közzsinati rendelkezésre kimutatatték:

A) papi fizetés:				
a) Egyház pénztárából rendes fizetés	252	frt	—	kr.
b) 1837. országgyűlési 420 frt tőke kamata	25	20	—	—
c) Dimény György-féle hagyomány kamatából	42	—	—	—
d) Gyujtó István-féle 215 frt 50 kr. alapítvány kamata	12	93	—	—

e) Ivánics — Bartha Theresé-féle 1312 frt 50 kr. hagyomány kamata	78	75	—	—
f) Városi majorsági pénztárból failletmény	59	84	—	—
g) Országos tébolydai papi fizetés	50	—	—	—
h) Négy darab föld haszonbere	40	—	—	—
i) Házbérből	85	—	—	—
összesen	645	frt	72	kr.

Jegyzés:

A Dimény György hagyomány-féle 42 frt — kr.

mely a számadások szerint a 252 frt fizetésbe be lévén tudva, külön nem fizettetvén, az összeg tévedésből lőn fennebbi kimutatásba felvéve, levonatván, illetőleg 603 frt 72 kr.

B) rectori fizetés:

a) Egyházi pénztárból rendes fizetés	105	frt	—	kr.
b) Városi majorsági pénztárból rendes tanítói fizetés	120	—	—	—
c) Egyházi pénztárból 3 innapi legatusi díj	8	82	—	—
d) Ignácz Márton-féle 200 pfrt hagyománytőke kamata	9	76	—	—
e) Gyujtó István-féle 107 frt 75 kr. hagyománytőke kamata	6	47	—	—
f) Hegedüs Sámuel-féle hagyománytőke kamata	1	49	—	—
összesen	251	frt	54	kr.

Jegyzés:

a) Az innapi legatusi díj fizetésének pedig eredete az, hogy 1825-ik évig nagy-enyedi főtanodánkból ide is, mint jelenben is más egyházainkhoz négy főtanodánkból a 3 sátoros innepeken, legatus jelenvén meg, irt időn kezdve, hogy a csekély tanítói fizetés valamivel gyarapíttassék, legatus innepek alatt ide nem jár, hanem ennek kötelességét rector aa. végzi, melyből az egyháztól fennebbi évi 8 frt 82 kr. o. é. és a hallgatóktól kiosztatni szokott innepet üdvözlő levél kézbesítése mellett középszámitással biztos évi jövedelmi 30 frtra tehető.

b) Miután értesültem, hogy a városi majorsági pénztárból a helyi lutherán tanítók mintegy 13,000 frt és rom. kath. iskolák népszámuk arányához mérve, mintegy 600 frt évi segélyben részesülnek kezdeményezésem folytán egyházunk nevében szükséges folyamodást elkészítvén és előmozdítván, közbejárásommal helybeli nemes városi közönség a helybeli h. h. tanító részére is fennebbi évi 120 frt segélyt felajánlván; Ő cs. és kir. apost. Felsége 1862. sept. 18-án 3493. sz. a. kelt legkegyelmesebb udvari rendeletével ez éven kezdve állandóan leendő kiadását elrendelni méltóztatott; mely a tanítónak városi majorsági pénztárból havi részletekben szolgáltatik ki. — (1862. dec. 7-iki jkvi 58. sz.).

c) Tandij fejében fizet 12—14, együtt tanuló fiu és leánygyermek évenként mintegy 40 frtot.

C) Harangozói fizetés:
(egyházi számadások szerint)

Egész évre	25 frt 20 kr.
E kimutatás szerint tehát belső személyeinknek fizetése 1868-ik évről elejéig tényállás szerint egyházunk pénztárából alap- és hagyománytörvények befolyt kamatából következőleg szolgáltatott ki évenként:	
a) lelkesi fizetés rendes címen	
252 frt és hagyománytörvény nevezet alatt	
116 frt 88 kr. együttesen:	368 frt 88 kr.
b) rectori fizetés rendes címen	
105 frt, hagyománytörvény nevezet alatt 17 frt 72 kr. és mint innapi legatusnak 3 sátoros innappan 8 frt 82 kr. együttesen	131 54
c) harangozói fizetés rendes címen	25 „ 20 „
összesen	525 frt 62 kr.

Egyházunk belső személyei fizetésének eredetét és mennyiben ide tartozónak véletem, időrendszertől fejlődését jelenleg megtanultam adatok alapján előadván, bátorodom előterjeszteni:

Folyó 1871-ik évre szóló bevételünk előirányzatát

A) Bizonyosan befolyó kamatok:

1.) 7,790 pfrt urbéri kötvény 5%-os kamata egész évre 7%-os adólevonása után	380 frt 35 kr.
2.) 400 pfrt urbéri kötvény hasonló kamatozással félévre	9 76
3.) 3,776 frt o. é. tőke pénz 6%-os évi kamata	226 56
4.) 600 frt tőkepénz 7%-os évi kamata	42 —
5.) Egyházfőtanács pénztárból befolyó évi Daniel Imre-féle papi fizetési segély	42 „ — = 700 frt 67 kr.

B) Vegyes bevétel:

6.) Harangozásból utóbbi öt évi jövedelem közpszámítása szerint körülbelül	18 frt — kr.
7.) Templom perzselyből utóbbi öt évi jövedelem közpszámítása szerint mintegy	20 „ — „ = 38 —

C) Bé nem folyó kamatok:

8.) Néhai Kiss József örökös Komáromi István-féle 346 pfrt 45 kr. hátraléktőke 5%-os évi kamata	16 frt — kr.
9.) Gróf Tholdy Samu-féle 172 frt 41 kr. tőke évi 6%-os kamata	10 34 ⁶ / ₁₀ „
10.) Kovátsi Lőrincz-féle 80 frt 88 ¹ / ₂ kr. tőke évi 6%-os kamata	4 „ 86 ⁷ / ₁₀ „ = 31 frt 21 ³ / ₁₀ kr.
összesen	769 frt 88 ³ / ₁₀ kr.

Okozatos előadásom nyomán tisztelt presbyteriumnak legmelegebben szívókre kötöm megérdemelt tekintetbe vételre ezen tervjavaslatomat, melynek alapján atyafiságosan felkérem jegyzőkönyvileg legközelebb tartandó közgyűlésünknek elhatározás illetőleg elfogadásában ajánlani következő indítványt:

tekintve azt, hogy nem csak kegyeletes kötelemünk de törvény parancsolta szigorú kötelességünk is, az alapítók és hagyományozók által tett alapítványokat céljukra fordítani;

tekintve azt, hogy belső személyeink rendes fizetése 1790. szabályoztatott volt s az akkori aránytól eltérnünk nem szabad;

tekintve azt, hogy az idő hosszú folyama alatt egyházi tőkevagyon az 1811-beli devalvatio, mulasztások kezelése és az adósok kamat nem fizetése miatt perlekedésekkel több éveken át belső személyeknek fizetés nem adathatott, ebből kifolyólag;

tekintve azt, hogy a kezdetleges alap, és azután hagyománytörvények összevissza cseréltetvén, az alapítók és hagyományozók fényes nevei nagyobb részt eltűntek és helyükbe a változó adósok léptek;

tekintve továbbá azt, hogy az utolsó négy évtized alatti költséges hosszas perelés által buzgó és erőfeszítő elődeink, mint nevezetesen n. b. e. b. Radák István, Gyujtó István és Debreczeni Márton főgondnokok alatt s azután lassan lassan egyházunk vagyona, ha néha nem kis veszteséggel is befolyt, és az időközbeni jóltevő különösen Dimény György és Ivánits Bartha Therese-féle hagyományokkal, s legfőképp az 1831-től óta 40 éven feljül per alatt álló Kiss József-féle alapítókhoz tartozó követelésünk legnagyobb részének befizetésével gyarapodott;

tekintve azt, hogy ez által és a múlt évben végbevitt vagyonunk rendezése szabályos kezelés alvételével és bizonyos befolyása biztosításával belső személyeink rendes- és alapítványi fizetésüket a kegyes alapítók és hagyományozók célja szerint helyre állítva, ezután pontosan kiadhatjuk;

tekintve azt, hogy ha tiszt. lelkes aa. helybeli ev. luth. főgymnásiumi magyarnyelv tanárságáért évi 460 frt fizetéssel nem lenne ellátva, bizony eddigi csekélyebb papi fizetésével, mely rendetlenül folya bé, nem tudhatni, hogy tarthatta volna itten fenn magát s a jövőre gondolva, vajjon a jövődől lelkesek is a magyarnyelv tanári állást szerencsések leendnek-e elnyerhetni; és végül

tekintve azt, hogy mennél jobban fizetvén belső személyeink, annál gondtalanabban élhetnek hivatásunknak, mindnyájunk vallásos lelki épülésére, a presbyterium egyik legmegnyugtatóbb kötelességét véli teljesíteni, midőn indítványozza:

Méltóztat tisztelt egyházi közgyűlés hatásköréből kifolyólag belső személyeink fizetéseit immár hála az egek urának érette, a nagykegyű alapítók célja szerint kiegészíteni, illetőleg folyó 1871-ik év elejétől meghatározni, és egyházi pénztárunkból utalványozni: még pedig évenként, mint következők:

I. Papi fizetés:

A) Rendes fizetés cím alatt:

1.) Egyházfőtanács pénztárból minden évben beszolgáltatni szokott b. Bánffy Farkas-féle 1176 frt tőke (1788.) 6%-os kamata 70 frt 56 kr. és Daniel Imre-féle papi fizetési évi segélypénz 42 frt, együttesen	112 frt 56 kr.
2.) Egyházi kezdetleges alapítókéből	97 44 = 210 frt — kr.

B) Hagományok címén:

5%-os urbéri kötvények és o. é. készpénzben:	
3.) Gróf Székely Ádám (1789.) 500 pfrtos kamata	24 frt 41 kr.

4.) Gr. Kendeffi Elekné sz. gr. Bethlen Krisztina (1799.) 500 pfrt kamata $\frac{2}{3}$ része	16	24
5.) Dimény György (1823.) 2200 frt kész- pénz és 100 pfrt urbéri kötvény kamatából	42	—
6.) 1837-ki országgyü- lés adakozása 500 pfrt kamata	24	41
7.) Gyujtó István (1841) 550 pfrt kamatából	17	90
8.) Ivanits — Bartha Therése (1852.) 2400 pfrt kamata	117	17 „ = 242 frt 13 kr.
összesen		452 frt 13 kr.

II. Rectori fizetés:

A) Rendes fizetési címen:

1.) Egyházi kezdetleges alap- tőkéből	105 frt — kr.
--	---------------

B) Hagyományok címén:

5% urbéri kötvény tőkék:

2.) Gr. Kendeffi Elekné sz. gr. Bethlen Krisztina (1799.) 500 pfrt kamata $\frac{1}{3}$ része	8 frt 14 kr.
3.) Dimény György (1823.) 2200 frt kész- pénz és 100 pfrt urbéri kötvény kamatából	42 —
4.) Hegedüs Sámuel (1835.) 50 pfrt kamata	2 44
5.) Gyujtó István (1841.) 550 pfrt kama- tából	8 95
6.) Ignác Márton (1856.) 200 pfrt kama- tából	9 76 = 71 frt 29 kr.

C) Legatusi címen:

7.) Három sátoros innepen együttessen	8 „ 82 „
összesen	185 frt 11 kr.

III. Harangozói fizetés:

Egyházi kezdetleges alaptő- kéből	50 frt — kr.
--------------------------------------	--------------

Egyházi pénztárunk tényleges bevételeiből	738 frt 67 kr.
a) lelkési fizetés	452 frt 13 kr.
b) rectori fizetés	185 11
c) harangozói fizetés	50 „ — „
összes kiadásokat	687 frt 24 kr.
levonván, fennmaradt apró kiadásra előirányozva =	51 frt 43 kr.

E fizetés szabályozás eredménye, hogy lelkési fize-
tés ez uttál évi 83 frt 25 kr., rectori 53 frt 57 kr. és
harangozói 24 frt 80 krral emeltetett összesen: 161 frt
62 krral, mely összeg az egyházi pénztárból fedeztetik.

E szabályozás folytán még beigtattatik
belső személyeink mindenünnen befolyó jöve-
delmeiknek

Kimutatása.

A) Papi évi fizetés:

1.) rendes fizetés az egyházi pénztárból	210 frt — kr.
2.) hagyományok kamatai az egyházi pénztárból	242 13
3.) városi majorsági pénztárból failetmény	59 84
4.) Országos tébolydabani papi szolgáltatért	50 —
5.) négy darab föld haszonbére	40 „ — „
összesen	601 frt 97 kr.

Ehez járul még a szokott keresztelési, esketési és te-
metési díj; szép szabad szállás és pinczék, melyekből ren-
desen minden lelkész néhány darabot bérbe szokott adni
s jelenben is mintegy 100 frtot jövedelmez.

B) Rectori évi fizetés:

1.) rendes fizetés	egyházi	105 frt — kr.
2.) hagyományok kamatai	pénz-	71 29
3.) innepi legatusi díj	tárból	8 82
4.) városi majorsági pénztárból		120 —
5.) három sátoros innepnapon a hall- gatóktól legatusi díj		30 —
6.) tandíj évenként mintegy		40 „ — „
összesen		375 frt 11 kr.

Ehez járul szabad szállás pincével. ¹⁾

C) Harangozói évi fizetés:

Egyházi pénztárból	50 frt — kr.
--------------------	--------------

Ehez járul szabad szállás pincével.

J e g y z é s:

Mind három belső személy lakása és oskola a város egyik
főutcájára mészáros-utcában a templom közvetlen szomszéd-
ságában 111. ház szám alatti ugyanazon emeletes házban
van. — A terjedelmes öt szép szobát, konyhát és élés-
kamarát sat. magában foglaló emelet egészen lelkészi; —
földszint pedig rectori és harangozói lakosztály.

Határozat: Ez írásban benyújtott és okadatolt
belső személyeink fizetésük kiegészítését célzó indítványt
is a presbyterium megnyugtató örömmel fogadván, teljesen
helyeslő és jegyzőkönyvbe igatni rendelvén, egyház
közgyűlésnek elfogadásába hasonlóan legmelegebben ajánlja,
hatásköréből kifolyólag határozottá emelni, és ennek alap-
ján belső személyeink kiegészített fizetéseit egyházi pénz-
tárból folyósítani, szóval e részben intézkedni atyafiságo-
san felkéri.

Főgondnok aa.-nak nagy gonddal és buzgó lelkiismer-
ettel egyházunk további gyarapodását és felvirágzását
megállapító és biztosító e fizetési javaslata előállítása is,
mely a kiküldött bizottság közreműködésével rendezett
tőke — vagyoni állás nyomán kidolgozott javaslat egyhá-
zunk tőkepénzeit főgondnok aa. határt nem ismerő áldozat
készséggel párosult fáradsága folytán nem csak eredeti
állásukba visszahelyezte, de nagyobb részt meguevelve jö-
vedelmezőbbé változtatta, mintha azok az egyház alapítása
óta maig semmi veszély és csökkenésnek nem lettek volna
kitéve, megelőzőleg nyilvánított újabb legbensőbb hálás
elismeréssel fogadtatott.

(Béküldő)

¹⁾ Néhány évtől fogva rector aa. egyházfőtanácsai pénztár vagy
államsegélyből évi 40 frt jutalékban részesült. Béküldő.

ERDÉLYI PROTESTÁNS KÖZLÖNY.

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETILAP.

I. ÉVFOLYAM.

KOLOZSVÁRT, 1871, ÁPRIL 27.

17. SZÁM.

Megjelenik minden csütörtökön egy iven. — Előfizetési ára egy évre 6 frt., félévre 3 frt., negyedévre 1 frt. 50 kr. — Szerkesztő-ségi iroda — hová a kéziratok és előfizetések bérmentve küldendők: külmagyarutca 237 sz. —

Viszszapillantás.

Kolozsvárt, ápril 24-én, 1871.

Az ügy rendkívüli fontosságánál fogva, aligha lesz feleslegés még egy visszapillantást vetni azon epochalis munkára, melyet egyházi főtanácsunk népes gyűlése anyaszentegyházunk főbb hatóságainak szervezése tárgyában a közel-múlt napokban végzett, mert méj-jen meg vagyunk győződve a felől, hogy a reformatio százada óta egyházunk beléletében ennél áldásosabb, eredményeiben meszszebire kiható alkotás nem ment végbe.

Nem célunk ez alkalommal részletekbe bocsátkozni, csupán egy pár általános, s úgy szólván, ez alkotás keletkezésére s lényegére vonatkozó észrevételt tenni: szolgálván egyfelől néni fölvilágosító adatokkal ennek genesiséhez, s másfelől hangsúlyozván azon főelvet, mely abban kifejezve lőn, s mely nézetünk szerint, a valódi protestans szellemnek eléggé nagyra nem becsülhető vívmánya s fenséges diadala.

Olvasóink tudják, hogy a szervezésre vonatkozólag két tervjavaslat készült, s terjesztetett az egyházi főtanács népes gyűlése elé. Az egyik a zsinaté, másik a consistorialis bizottságé, mely a legutóbbi napokban saját munkálatahoz még egy pótjavaslatot is szerkesztett. Az előleges megállapodás dacára, mely szerint a zsinatnak és főconsistoriumnak, mint a gyakorlat szerint statusunkban a törvényhozó hatalom két factorának, egy vegyes bizottság útján, együttes működése folytán egy terv-javaslat volna készitendő, miként jött létre külön a zsinati, s külön a consistorialis? e kérdés fejtegetését mellőzzük, mert nagyon helytelennek tartanók recriminatiokba bocsátkozni épen most, midőn az egyetértésre jutás ünnepét üljük. Legyen elég csak annyit megjegyeznünk, hogy *peccatur intra muros et extra.*

Az eldöntendő első, s merjük mondani végetes kérdés, mert nagy részben attól függött az ügy további sorsa, tehát e volt: a két javaslat közül a tárgyalás alapjául melyik fogadtassék el? Lehet, hogy téves, de erős meg-

győződésünk, hogy bármelyik fogadtatott volna el, nem juthatunk azon kielégítő, minden oldalról megnyugtató eredményre, mely ma előttünk áll; sőt a zsinat és főconsistorium, illetőleg a szorosabb értelemben vett egyházi s világi elem között kétségen kívül igen sajnós s eredményeiben káros, tán az egész szervezkedés ügyét megbuktató viszátkodás magva lett volna elhintve. Azon első gyűlésben legalább, midőn e kérdés vitatás alá került, minden jel erre mutatott.

És ezt részünkről nagyon is könnyen kimagyarázhatónak, s úgy szólván, természetesnek tartjuk, s megmondjuk miért.

Nagy része azon férfiaknak, kik a két javaslat külön-külön kidolgozására jelentékeny befolyást gyakoroltak, sőt abban közvetlen részt vettek, személyesen jelen voltak, s mellettök mindkét oldalról tekintélyes s jól consolidált párt állott, mely egyik vagy másik javaslatot — legalább főbb pontjaiban — magáévá tette. Az eredmény, mely jobbra vagy balra csupán szavazás útján dölhetett volna el, kétesnek látszott, s bár miként üt is ki, a két párt közül egyiknek vereségét constatálja. Juthattunk volna-e ez uton óhajtott egyetértésre? határozottan kétségbe vonjuk.

Sőt van még egy nagy fontosságu szempont, mely mindkét javaslat félretevését követelte. Ugyanis, egyikben sem volt alapulskiindulási ponttul elfogadva a főconsistorium és zsinat egyesülésének, hogy úgy szóljunk, egy magasabb egységben egybeolvadásának elve, s ennél fogva a kérdés sikeres megoldásának biztos vezérfonalául nem szolgálhatott.

Vessünk csak egy futó pillantást mindkét javaslatra.

A bizottsági tervezett alapelve az, hogy a dualistikus formák föntartandók, azaz, legyen továbbra is külön consistorium, s külön zsinat, amaz tulnyomóan világi, emez csaknem egészen papi elemekből egybealkotva. Merőben figyelmen kívül hagyja, hogy statusunkban az erők sikeres öszszeműködésének, s

ez által a józan haladásnak, legfőbb akadálya törvényhozásunknak, s kormányzási rendszerünknek éppen ezen dualistikus formáiban rejlett. A legnagyobb fontosságú kérdések a zsinat és főconsistorium közti meddő huzalkodások miatt óhajtott megoldásra évek hosszu során át sem juthattak, s ennek következménye volt azon aléltság, sőt dermettség, mely egyházunknak a közelmúlt évtizedekben egyik szomorúan jellemző vonása lón. Az erők egymást paralizálván, mondhatni stagnáltunk. Nekünk pedig, ha élni akarunk, haladnunk kell, mert a haladás az élet maga. Különben is, határozottan ki merjük mondani, hogy nálunk, e dualistikus formáknak jogsútsúga nincs, s azon felfogás, mely a világiakat s a papságot egymástól külön választja, s az egyházat, mely magában egy megoszthatatlan egységes testület, két részre szakítja, a protestantismus valódi alapelvével homlok-egyenest ellenkező, hozzánk, a meny nyiben érvényre emelkedett, a katholicus traditiók s deformatiok csatornáján csuszott be. A bizottsági tervezet tehát, mely ez antiprotestans elvet irta homlokára, midőn a főconsistoriumot, mint tulnyomóan a világiak gyűlését akarta szervezett alapokra fektetni; s másfelől a zsinatot, mint papi gyűlést, egyházi törvények hozatalára, intacte főtartandónak véleményezte: tárgyalási alapul elfogadható nem való. Mellékesen megjegyezve, e munkálatnak lényeges fogyatkozása volt még az is, hogy a főbb hatóságok szervezésének kérdését nem ölelte fel a maga egész kiterjedésében, s ennél fogva félszeg s bevégzetlen. Már pedig csonka tervezetek: provisoriumnak igen, de maradandó értékű alkotásnak alapjául soha sem szolgálhatnak.

A zsinati tervjavaslat — elfogulatlanul tekintve — az óhajtott célnak sokkal inkább megfelelő volt. A dualistikus formát, a haladásnak e legfőbb akadályát, teljesen föladata, s a helyett az egység alapján akarta keresztül vinni a szervezkedést. Képviseleti alapon, egy törvényhozó testület, s annak kifolyásakint felelős igazgató-tanács, s független legfőbb törvényszék életbe-léptetését sürgette. Ez elapelvek — igénytelen nézetünk szerint — annyira correctek; a parlamentarizmus életnek, úgy a politikai, mint az egyházi téren, annyira kitisztázott s általános elfogadott axiomái, hogy tüzetes igazolásuk merőben felesleges. A hosszas vita után létrejött törvényben is ezek nyerne kifejezést, s így a végeredmény a zsinati tervjavaslat alapelveinek elfogadása lón. Van azonban e javaslatnak két oly

nagy hibája, mely miatt, a szervezkedés kérdésének sikeres megoldhatása szempontjából, a tárgyalás alapjául még sem szolgálhatott. Egyik az, hogy nem emelkedett föl azon álláspontra, melyen a történelmileg létrejött dualistikus formáknak egy magasabb egységes formában egybeolvadása, az ellentétes érdekek kiegyenlítésével, a történelmi jogok lehető respectálásával vala eszközözlendő. Homlokára nem az eddigi zsinat és főconsistorium egyesítését, hanem a főconsistorium eddigi állásának merőben figyelmen kívül hagyásával, annak a zsinatba, mint legfőbb testületbe beolvasztását irta föl, míg az eddigi consistoriumot egyszerűen kormányzó közeggé degredalta. Ez volt az oka azon ellenszenvnek, a világiak részéről, mely e javaslatnak jó oldalait sem akarta ez egyik hibája miatt nyíltan elösmerni. Másik nagy hibája a volt, hogy a legfőbb testületek szervezésénél, nagyon csekély eltéréssel, a paritást fogadta el, elvül, ez pedig, nézetünk szerint, nem igazolható a protestans egyházban, mely alapelveinél fogva kizárja azon felfogást, mely szerint a papság a hívekkel szemben coordinált állást foglal el. A papságnak is természetes joga van befolyást követelni magának az egyház ügyeibe, de e befolyás joga túlnyomó mértékben kétségen kívül a hívek egyetemét, s illetőleg annak képviselőit, a világiakat illeti meg.

A kérdés óhajtott megoldhatása érdekében tehát mindenképp szükséges vala a tárgyalás alapjául, mindkettő mellőzésével, egy oly javaslat elfogadása, mely mind a bizottsági tervezetnek egyoldalúságát, s mondhatnók, félszégességét, mind a zsinati projectumnak egységes álláspontja mellett is lényeges hibáit kikerülve, a szervezkedés ügyét azon magasabb szempontból fogja föl, mely egyedül teheti lehetségessé az ellentétes érdekek kiegyenlítését, az eddig szétágazott erőknél, mondhatnók, testvéries kibékülését s harmonikus egybeolvadását.

Ez a szellem lengi át azon törvényt, melynek teljes szövegét alább egész terjedelmében közöljük. Nem mondjuk, hogy tökéletes alkotás, mert hiszen csak emberek gyarló műve; de annyit bizony merünk állítani, hogy egyházi főtanácsunk teljes gyűlése önzéstelen jó akarátának s törvényhozói bölcsességének oly ritka szép bizonyossága, melynek párját az egész protestans anyaszentegyház szervezetének története alig mutatja föl. Éppen ennél fogva, meg vagyunk győződve a felől is, hogy közssinatunk — melylyel annak közöltetése, igen helyesen, meghatározott — elnökének bölcsessége által vezetve, ha a részletekben fog is egyes módosításokat ajánlani, de e

törvényt, mint a valódi prot. szellem termékét, lényegében teljesen magáévá teendi. Adja Isten!

Szász Domokos.

Nyílt levél Szász Gerőhez.

Lapod irányáról, kedves barátom, a Csiszér Gábor-féle cikk fölvétele után mulhatlanul szólnunk kell.

Te — a mint sok helyett látható megjegyzéseidből következtetni lehet — csak a gyakorlati téren akarnál maradni. Építsük templomainkat, iskoláinkat, szervezzük egyházunkat; a tudományra majd rá jön a sor stb.; világosan mutatják ezen szavaid, hogy te milyen irányban ohajtasz dolgozni.

De miután a Csiszér Gábor cikkét minden megjegyzés nélkül vezércikkül bétetted, addig határozottnak látszott irányodra nézve, zavarba jön az ember. Ugyanis, azután azt kell gondolnunk, hogy te dolgozol gyakorlati irányban; de ottan-ottan belé fogsz szólni a tudományba is azért, hogy a protestans egyházi és iskolai lapok liberalis irányával szemben conserváld egyházunk meglevő tanait.

Ha csak e két véleményből, t. i. a te megjegyzéseidből és a Csiszér Gábor cikkéből kellene lapod irányára határozott következtetést vonni: akkor a dolog tisztán így állana: te a tudományban conservatív, a gyakorlati egyházi életben liberalis irányt képviselsz lapoddal.

Belé szól a Szász Domokos cikke is, s az a lap irányára nézve új bizonytalanságba ejt. Mert Szász Domokos egész fejtegetéséből kilátszik, de ő maga nyíltan is mondja, hogy ő a tudományban is a haladás embere, tehát nem conservatív.

Már most lapodnak melyik a határozott iránya?

Mulhatlanul feleletet vár e kérdés, barátom; egyfelől azért, mert közlönyöd irányáról következtetnek az erdélyi magyar protestans emberek gondolkozására; másfelől azért, mert a mostani idő nyílt terén teljes világos határozottságot kíván mindenben.

Tisztába lesz hozva a dolog egészen, s világos irányt vall lapod, ha fölveszed belé ezen indítványt, t. i.:

1. Az idő int, erős szava mindenfelől hallszik: lépünk ki a munkára, vegyük fel sorban egyházunk tanait, a dogmákat is, vizsgáljuk, próbáljuk, úgy a mint a jó Isten tudunk adta, vitassuk meg, készítsük elő, s mihelyt lehet — okvetlenül mostani püspökünk életében — tegyük meg generalis zsinaton az indítványt arra, hogy az irodalmilag reformált tudomány az egyházban nyilvánosan életet nyerjen.

2. Ez alatt egyénileg, és egyleti úton is mindent tegyünk a végre, hogy egyházunk külső élete lehető leg-szebb rendben s legjobb egészséges fejlődésben legyen; tehát növeljük népünket, építsük templomainkat, gazdagítsuk egyházainkat stb., hogy annak idejében a megtisztított evangyéliumi vallás újuló virágzásnak indult mezőre találván, áldásdús termésben mutassa meg isteni befolyását.

Feleletedet nagyon várom. *)

Demeter Samu.

*) Feleletemet a jövő számban okvetlenül — megkezdem.
Szerk.

A ref. egyházi főtanács népes gyűlése

1871, ápril 16—20.

II.

Ápril 17-kén délelőtti 10 órát írjuk. Azt hittük: döntő csata napjához érkezünk, pedig hát még jóra való előőrsi csatározás sem volt; mindkét fél elérhetetlen távoból vesztegette egymásra löszereit, s az eredmény egy napi idővesztés, képzelt, a levegőben röpkedő okok miatt. De lássuk a vita vázlatát, hogy az olvasó önmaga ítélhessen.

A terem zsufolásig telt; 70—75 tanácskozó tag s a helyszükéhez mért hallgatóság. Elnök megnyitja a gyűlést s fölteszi a kérdést: a tegnapi felolvasottak közül, melyik tervet választja a gyűlés tanácskozási alapul?

Tisza László: talán ezen kérdés föltevése előtt kellene némely sarkalatos elveket megállítani, melyek aztán irányadónak szolgálnának a feltett kérdésre való feleletünkben. Ily sarkalatos elvnek tartja ő a zsinat és egyházi főtanács egyesítésének előleges kimondását.

B. Kemény Gábor: mikor oly alap, melyen határozni kívánunk, nincs elfogadva: a tanácskozás meg sem kezdődhetik; ez az országgyűlési szokás is, és bármely helyesen tanácskozó testületben ez az első eljárás. Ajánlja a bizottsági tervezetet alap gyanánt.

Vályi Pál: csak ott lehet tanácskozási alapról szó, hol az alapelv már meg van állapítva.

Id. gr. Teleki Domokos: legcélszerűbb, a leg-egyszerűbb utat követni, s ez a b. Kemény Gábor által ajánlott; jobb ez, mint az elvről előre hosszszon vitatkozni, mert így a munkához rögtön hozzá foghatunk; a tanácskozási alap el lévén fogadva: ekkor, ha tetszik, kezdhethük az elvi vitán a dolgot. Azonban, úgy hiszi, inkább célt érünk, ha a dologba most közvetlenül belebocsátkozva: az elvi vitát későbbre halasztjuk.

Gyarmathi Miklós: a két munkálathoz közt cardinális különbséget lát; ha a tanácskozási alapot megállítjuk, az elv felett is már némileg döntöttünk. Első kérdésnek tartja: akarjuk-e a két főtestület egyesítését, vagy nem?

Tisza László: általános vitát kíván a kérdés feltevése előtt, mert ő egyik munkálathoz sem tartja olyannak, hogy annak fonálán indulva, jó eredményre juthassunk.

Szász Béla: Tisza L. azon nézetét: hogy most előlegesen csak a főbb elvi kérdések vitája lehet felszinen, úgy érti, hogy ő két alapterv közül egyikről sem várván jó eredményt, talán az általános vitából egy harmadikat hisz keletkezőnek, mely aztán új utat szabna meg. Aligha elvetheti azonban az egyházi főtanács a Tiszának nem tetsző munkálatokat, miután éppen ezen kész terveket küldte szét az autonóm testületekhez sat., s ezek megvitatását tűzte ki előre a népes gyűlés tárgyánál; tehát az általános vitába ez alapterveket is okvetlenül be kell vonni.

Tisza László: kerülni ohajtotta volna itt a tervek bírálatát, azonban a dolog rövidítése végett, lehető ki-mélettel mégis belebocsátkozik. Ő csakis egy közös testületet kíván: ez elég bírálat mindkét alapterv ellen; ugyanis, a zsinat csak tetszőleg egyesít, inkább beolvast a historiai joggal ellentétben, s miután jogait magához ragadta: a főconsistoriumot is meghagyja, csakhogy más szervezet-

ben, igazgatótanácsosá sülyesztve. A bizottsági tervezet, csak egyik főtestületet szervezvé: a dualismust még élesebben előtérbe állítja, a jelen helyzetnél. A két rossz közül a kisebb rosszat választja, mely tovább képezhető, s mely a multat is inkább szem előtt tartja; ezért szorultságból a bizottsági tervezetet alapul elfogadja. Szeretné, hogy meddő kritikai viták helyett kezdjünk a dolog érdeméhez.

B e n k ő J á n o s: jelen volt a tervjavaslatot készítő zsinaton, de meri állítani, hogy ott senki még csak szóba sem hozta, az általa nagyon tisztelt főconsistorium beolvastását, hanem csak egy közös törvényhozó testület létrehozása volt a cél. Félreértésre adott sokaknál alkalmat, hogy a zsinat az új közös főtestület számára „generalis synodus” nevet hozott ajánlatba, s az igazgatótanácsra kívánta a főconsistorium nevet átruháztatni. Tekintsük a lényegét, s ne adjon viszályra, szemrehányásokra okot: a puszta név.

G y a r m a t i M i k l ó s: egyes szavak és nevek gyakran vezettek már félreértésekre, sőt viszszaelésekre is; így áll a dolog jelenleg a zsinat munkálatában, mely már megállapított értelmű nevet, más jelentésűekké akar átváltoztatni. Az egyesítési főelvet előre kimondva, ő is elfogadja alapul a bizottsági munkálatot.

S z á s z D o m o k o s: egyiket sem fogadja el. A zsinati tervjavaslat megfordítja statusunk eddigi állapotát, mert míg eddigelő a főconsistorium volt a legfőbb testület, a javaslat szerint a zsinat válnék azzá, s eként ki lenne zökkenve a dolog rendes medréből. Továbbá, igen nagy mértékben látja a zsinati munkálatban az egyházi elemet képviselve; elnökül is egyházi személy van benne ajánlva; a multtal, a status-quoval ellenkezik. A bizottsági tervezet azonban egészen dualisticus formákban mozog, s ezért azt sem fogadhatja el. Ajánlja egy vegyes bizottság kiküldését, hogy holnapra készítsen egy harmadik, egyöntetű, újabb tervet.

K o r e k e s J ó z s e f szerinte is a vezérelvet kell előre kimondani; e nélkül nem lehetünk tisztában az iránt: vajjon a régi alakot meghagyva, csak reformálni akarunk-e, vagy újat szándékozunk létrehozni?

T o l e k i D o m o k o s: az indítványozott bizottságot elfogadja, oly móddal, hogy a mit ma dolgoznak, reggelre nyomassák ki s juttassák a tagok kezébe, hogy a munkálattal a holnapi gyűlés kezdete előtt meg lehessen ismerkedni.

B. K e m é n y G é z a az egyesítés főelvében mindkét alapterv megegyezik; a bizottság tervezete elveszi a levéget a zsinattól, s ez aztán nincs miért tovább fennálljon; a zsinati tervjavaslat járt azonban példával elől, mert ez a főconsistoriumot egy bizottsággá sülyesztette. A különbség csak az, hogy míg a bizottság munkálata a ref. statust önmagáért organizálja, a zsinati javaslat a papságot teszi előtérbe, s ennek igényeihez akarja a statust szabni.

K a s z a D á n i e l már több mint két órája beszélünk, s beszédeink mind csak kerülgetik a tárgyat: a dolog lényegéhez még egy lépéssel sem közeledtünk; pedig ide a vidékről sok ember sereglett össze, kik otthon hagyott teendőik miatt idővesztegetés nélküli dolog-javítást kell hogy kívánjanak. Miként lehet valaki oly merész, a megvitatott

alaptervekkel szemben, hogy egy nap alatt ezeknél jobbnak készítésére vállalkozzék: nem bírja felfogni; ha a most készen álló munkálatok alap gyanánt nem alkalmasok, akkor hasztalanul jött össze a népes gyűlés, mert nem igazíthat semmit. Az indítványozott egy napos bizottság, lehetetlen, hogy az eddigiektől eltérő új alapot teremtsen, s így teljesen szükségfeletti. A bizottsági tervezet, kivált a beérkezett véleményekből kiszemelt könyomatu toldalékkal, nem áll utjában az egyesítésnek, s a célt, melyre készült, nézete szerint, jól oldja meg; míg a zsinati javaslat tetszőleg egészet szervez, de rosszul. Ajánlja, hogy fogadjuk el a tervezetet tanácskozási alapul, s kezdjünk munkához, különben az elvek feletti nagyon ruganyos, hosszúságos vita alatt a tagok rendre elolvadnak, s mikor arra kerül a sor: nem lesz, a ki dolgot igazítsen.

B. K e m é n y G á b o r: évek óta készülnek e tervek, évek óta állanak nyilvánosság előtt; mindenki előkészülhetett, tisztába kellett hogy jöjjön: melyik felel meg inkább vagy kevésbé egyéni nézeteinek, anynyival inkább, mert alig van közöttünk, ki az előleges vélemények tárgyalásakor valamelyik vidéki gyűlésben részt ne vett volna. A bizottság kiküldése: a kérdés elnapolása lenne! nem képzel oly bizottságot, mely egy nap alatt megnyugvásra vezető új tervet tudna készíteni. Ez idő szerint, tényleg a zsinat is gyakorlatában van némely tárgyakra nézve a törvényhozó hatalom egy részének, de hogy fő törvényhozó, megerősítő mindig a főconsistorium volt: az kétségtelen. A bizottsági tervezet nem terjeszkedett egyszerre mindenre ki, de ez némi részben éppen érdeme. A tekintélyt, meglevőt lerontani könnyű; újat, állandót tenni helyébe: vajmi nehéz! A historiai alapon fejlett elveket, melyek mindig létező körülmények és az időszaki szükség szerint jöttek létre: elvetni, nem helyes eljárás, — s a történelem napjainkban is mutatja a példát: mennyire nem képesek a historiai alapról leszállott alkotók, állandót hozni létre. A politikában érvényes elv, mely a mi munkánkra is illik: mindig csak az égetőt, napirendben levőt kell igazítani, a többi elintézi, mikor napi rendre kerül, a jövő. Ajánlja még egyszer a tervezet alapján a tanácskozás megkezdését, s a szerkezetbe vezessük aztán belé, ha a többség kívánja, az egységesítést.

T i s z a L á s z l ó: csak azért vesztettünk el anynyi időt, hogy az elv előleges vitatását és eldöntését mellőztük. A közvetítő tervezet már készen van (hól?); az eszmékben elkészült operatumot egybeállítani könnyű. A bizottsági tervezet nem fokozatos, mert a zsinatot közből szerveztelenül hagyja.

E l n ö k: menjünk belé a munkába, mert a bizottság kinevezése minket előbbre nem viszen.

S z a b ó S. úgy látja, hogy csak formakérdés felett foly a vita. A főbb elvekre nézve mindnyájan egyetértünk: legyen egy közös törvényhozó hatalom, képvisleti alapon, és felelősséggel járó végrehajtás; a részletekre nézve: a mi eltérés van közöttünk, csak úgy kiegyenlíthető, ha a dologhoz kezdünk. A zsinati tervjavaslat egységesnek látszik, de nem az; a bizottsági tervezet nem látszik egységesnek, de az. Meg van győződve, hogyha a főbb elvekben egyetértünk: bármelyiket válaszszuk tanácskozási alapul, kihagyásokkal és utánpótlásokkal ugyanazon eredményre jutunk. A bizottság

kinevezését, új terv készítés végett, szükségtelen idővesztésnek tartja, mert hiszen: ki állhat jól róla, hogy az a munkálat egyéb és jobb lesz a mostaniaknál, s tárgyalási alapul elfogadható? hanem szolgáljon ez a bizottság arra, hogy az egyik gyűlésen megvitatott elvek alapján, a másik gyűlésre a szöveget szerkeszsze, hogy ne kelljen itt a gyűlés színén a fogalmazással, — hol az eredeti szerkezet változik, vagy új részlet jön bele, — időt tölteni. Kezdjünk a munkához, s ha csak a tagokról szóló első szakaszt megállapítottuk: szervezkedésünk nagyobb része el van intézve. Ajánlja tárgyalási alapul a bizottsági tervezetet, mint a mely a többség nézetével egyezőbb.

Szász Domokos: kedélyeket koseritünk, ha akármelyik alaptervet elfogadjuk, s új alapot nem készít egy bizottság.

Pogány György: minő kérdések állhatnak előttünk, ha a tárgyaláshoz kezdünk? legelől a tagok, aztán a hatáskör sat. ezekhez akármelyik tervzetet vesszük elő, mindenki egyformán hozzászólhat, s holnap is csak úgy fog szólhatni, mint ma. A bizottság kinevezése: a dolog elodázása lenne.

Benkő János, b. Kemény Géza oly szavakat mondott, melyeket mint kalvinista pap el nem tűrhet; szavai azt tartalmazzák, hogy „a papság nálunk úgy tekinti magát, mint a kiért van a status.” Ha így lenne: inkább letenné hivatalát, s koldusbotot venne kezébe; ama gyanúsítást, mint rá nem illő valótlan: visszautasítja.

B. Kemény Géza, az ő állítása nyomtatásban benne van a tervjavaslatban; a mit ő mondott, azt a zsinati munkálatról s nem a papi statusról mondotta, és mondja most is. A tervjavaslat lényege, jól felfogva és gyakorlatilag kivive oda vezet, a mit ő állított: papi suprematiára!

Garda József: a tervezet alapján a tárgyalás megkezdését kívánja.

Elnök az elvi kérdésben, hogy legyen egy fő képviselő testület mindnyájan egyetértünk, tehát kezdjünk a bizottsági munkálat alapján a tárgyaláshoz.

Nagy Péter: hasonló értelemben a tárgyalás megkezdése mellett nyilatkozik.

Elnök: úgy hiszi, hogy a t. papságnak sem lesz ellenére, ha a nyilvánult nézetek után, a tárgyalás megkezdetik.

Kezdődött volna — de némelyek szavazást sürgettek; szavaztunk felállással. Megtörtént az ellenpróba is, de szemmértékre oly egyenlő számu volt a két fél, s a valóság a háttérben a tagokkal vegyesen ülő hallgatóság miatt oly kétes, hogy biztos eredményt csak névszerinti szavazás adhatott volna.

Elnök a bizottság kiküldést mondja ki határozatul, s kineveztek összesen 9 tagot; Kasza D. és Szabó S. a bizottsági tagságot, mint meggyőződésükkel ellenkező szükségtelen idővesztéget: nem fogadták el.

— Az olvasó közönség iránti tekintetből: szabad legyen a dolgok menetét kissé megszakítva, a két napi tanácskozás után megállapított szervezeti törvény szövegét szó szerint közölnünk:

(Folytatjuk.)

Szabó Sámuel.

Törvény

az erdélyi ev. ref. egyház-kerület törvényhozó, kormányzó és ítélő hatóságainak szervezetéről.

I.

Anyaszentegyházunkban az eddig fennállott egyházi főtanács és közszentszínat a képviselőlet alapján szervezett egyházkerületi közgyűlésben egyesítettnek.

Ezen egységes legfelsőbb egyházi testület hatásköréhez tartozik mindaz, mit eddig az egyházi főtanács és közszínat együttesen, vagy külön intéztek.

II.

Az egyház-kerületi közgyűlés tagjai:

a) Az egyház-kerületi főgondnokok (állam-gondnokok; status-curatorok), kiknek száma, a püspököt is ide értve, hatnál több nem lehet.

b) A közjegyző és közügyigazgató (generalis notarius; — generalis director.)

c) Az egyházmegyék, úgy a négy fő-, és három középtanoda fő- és algondnokai, kik egy-egy helyen négynél többen nem lehetnek; valamint a püspöki vizsgálat alatt álló egyházaknak, mig ilyenek léteznek, egy-egy főgondnoka.

d) Az egyházmegyei esperesek és jegyzők.

e) A tanodák rendes tanárai.

f) Az egyházmegyék választott képviselői oly számmal, mint a mennyi az egyes egyházmegyék népességi arányának megfelel; és pedig 5000-ig egy képviselő; 5—10,000 kettő; 10—15,000 három; és így tovább; megjegyezvén, hogy az egyházkerületi képviselők választásának tekintetében a püspöki vizsgálat alatt álló egyházak is az egyházmegyékhez számítatnak; a mennyiben külön választó-kerületet nem képeznek. Egyházkerületi képviselő választása végett az egyházmegyei közgyűlések saját egyházmegyéjüket, népességi arány szerint, anynyi választó kerületre osztják, a hány képviselő választásra azon egyházmegye jogosítva van. Minden egyházban a képviselőlet közgyűlés, vagy a hól ez nincs, a praesbyterium szavaz egy egyházkerületi képviselőre. Választhatnak bárkit szabadon; tekintettel annak önállóságára, erkölcsiségére és értelmi képzettségére. Az egyházi képviselőlet közgyűlések, vagy a hól ez nincs, a praesbyteriumok a szavazatok többségét nyert egyén nevét a választó gyűlés színén lepecsételvén, beküldik az egyházmegyei közgyűléshez, mely ezen szavazatokat választó-kerületenkint csoportosítva, számba veszi, s az eredményt kihirdeti, viszonzlagos szavazat-többség szerint. Szavazatok egyenlősége esetében, sorshuzás dönt. Az egyház-kerületi képviselők 5 évre választatnak.

Ezek szerint, választ a jelenlegi népesség szerint: a) a vajda-hunyad-zarándi egyházmegye 1 képviselőt; b) a károly-fehértvári: 1; c) a nagy-enyedi: 4; d) a kolozsvári: 2; e) a kolozskalotai: 5. f) a szilágy-szolnoki: 10. g) a dézsi: 2. h) a széki: 4. i) a nagysajói: 1. k) a görgényi: 4. l) a marosi: 8; m) a külülői: 4; n) a nagyszebeni: 1. o) az udvarhelyi: 7. p) az erdővidéki: 2. q) a sepsii: 4; r) az orbai: 3. s) a kézdi: 2. t) a maros-vásárhelyi egyház: 1. u) a fogarasi: 1.

Az így megválasztott képviselők az egyház-kerületi közgyűlés tartásának ideje előtt 10 nappal tartoznak megbízó-levelüket az állandó igazgató-tanácsnak beküldeni.

g) Az állandó igazgató-tanácsnak az egyházkerületi közgyűlésen választott hivatalnokai.

h) Minden egyházmegyéből az ev. ref. néptanítói karnak egy-egy általuk titkos szavazat útján választott képviselője.

i) Végre azok, kiket az egyházmegyék, vagy főiskolák ajánlatára, rendkívüli érdemeikért, az egyház-kerületi közgyűlés, titkos szavazat útján, kebelébe felvett.

Az oly egyes egyházak, melyek kebelökben önerejükből legalább három tanítóval ellátott népiskolát alapítanak és tartanak fen, folyamodhatnak az egyház-kerületi közgyűléshez, hogy magukat azon, egyházmegyéjüktől külön, egy küldött által képviseltessék.

III.

Az egyház-kerületi közgyűlés székhelye és összehívása.

Székhelye, ez idő szerint, szab. kir. Kolozsvár városa. A mint azonban ezt az egyház-kerületi közgyűlés szükségesnek és kivihetőnek látandja, az egyház-kerületi közgyűlés más központi helyeken is lesz tartható.

Összehívja a világi egyházkerületi főgondnokok közül a hivatal szerint legidősebb, évenként rendszeren egyszer, még pedig augusztus 3-ik vasárnapjára. A meghívó leveleknek, az ülés napját megelőzőleg egy hónappal, szét kell küldetniök. Ha azonban, előre nem látott sürgős körülmények rendkívüli összehívást igényelnének, az állandó igazgató-tanács határozatára, rendkívüli közgyűlés is hívható össze.

IV.

Elnöke és jegyzője.

a) Elnöke, a közgyűlést összehívó egyház-kerületi főgondnok; akadályoztatása esetében a hivatali időre utána következő egyház-kerületi világi főgondnok.

b) Jegyzője, a közjegyző és az állandó igazgató-tanács titkára.

Érvényes határozat-hozatalra, 50 tag jelenléto kívántatik. Az ülések nyilvánosak. Tanácskozási rendjüket hozandó házszabály rendezi.

A hallgatóságnak a tanácskozásokba beleszólási joga nincs. Tetszés, vagy nem-tetszés-nyilvánítás esetében az elnök a hallgatóságot, ismételt figyelmeztetés után, kiutasíthatja.

15 tag kívánatára, egyes ügyek megvitatására, a közgyűlés zárt-üléssé alakítandó; de ilyenkor jogérvényes határozat nem hozható.

V.

Hatásköre.

a) Az egész anyaszentegyházban a törvényhozó hatalmat gyakorolja, s mint egyszermind főkormányzó testületnek, hatásköréhez tartozik anyaszentegyházunknak, mind egyházi, mind közjogi, mind pedig nép-, közép-, és főiskai ügyeit érdeklő minden nemű törvények érvényben tartatása és végrehajtása; valamint az egyesek és testületek kérvényei és indítványai feletti végérvényes határozat hozatala.

b) A rendes hivatást nyert és előlegesen, a maga módja szerint, megvizsgált ifjú lelkészeket az első napon tartandó isteni tisztelet alatt, az egyházi előjárók által szokott módon hivataluk folytatására ünnepélyesen kibocsátja.

c) Választja kebeléből a felebbviteli törvényszéket az alább kijelölendő módozatok szerint; minden kijelölés nélkül a püspököt; közjegyzőt; és közügyigazgatót; az egyház-kerületi főgondnokokat; a fő és középtanodák előljárósága által felajánlott 3—3 egyén közül azok fő-, és algondnokait; az egyházmegyék által alkalomszerűleg felajánlott 3—3 egyén közül azok számára a fő-

és algondnokokat; a püspöki vizsgálat alatt álló egyházakba, míg ilyenek léteznek, azoknak főgondnokait, hasonló módon tett felajánlás után; a fő-, és középtanodák tanárait, az eddigi gyakorlat szerint; és végre, az állandó igazgató-tanács tagjait és annak hivatalnokait.

A szavazás minden egyes esetben titkosan történik; s a megválasztás általános szótöbbségtől függ.

A már megválasztottakra nézve e törvénynek visszaható ereje nincs.

d) A nép-, közép- és főtanodák, valamint az anyaszentegyház minden nemű vagyoni és ügyei, az egyes egyházak ugy szellemi, és anyagi, mint jogi ügyei állapota felett az állandó igazgató-tanács útján örökös, és mindazoknak virágzását munkálja; valamint a tanodák, ugy az egyes egyházak vagyonát és az anyaszentegyház általános pénztára kezelésével megbízott gondnokok, igazgató-tanárok, és pénztárnokok számadásait évenként felülvizsgál-tatja és azokra nézve intézkedik.

e) Az állandó igazgató tanács ügykezelését megvizsgálja és annak a szükséges utasításokat megadja.

f) Az egyházmegyei közgyűlések, vagy a tanodák előljárósága által az egyház, vagy nevelés körül tett rendkívüli érdemeiért felajánlott egyéneknek tagjain fel-, vagy fel nem vétele kérdésében határoz.

g) Az államkormány és anyaszentegyházunk között a fontosabb ügyekben a hivatalos érintkezés közege.

h) Választott tagjai igazolását az állandó igazgató-tanács, mint a közgyűlés küldöttsége által, megelőzőleg eszközölteti jelentés-tétel kötelezettsége mellett; kétes esetekben maga az egyházkerületi közgyűlés dönt első ülésében.

i) Az egyház-kerületi közgyűlés jegyzőkönyvét nyilvános ülésében hitelesítvén, annak kinyomatását és az egyházmegyékhez, valamint a tanodákhoz való szétküldését eszközli az igazgató-tanács által.

VI.

Az állandó igazgató-tanács szerkezete.

A) Elnöke: a hivatal szerint legidősebb egyház-kerületi főgondnok, ennek akadályoztatása esetében az utána következő.

B) Jegyzője: az egyház-kerületi közgyűlés által választott titkár.

C) Tagjai

1. Az egyház-kerületi főgondnokok.

2. Az állandó igazgató-tanács hivatalnokai, u. m.

a) Az egyház-kerületi közgyűlés által 6. évre választott hat tanácsos, kik közül az első ízben sorshuzás útján, később hivatali idősbesség szerint, három évenként, három kilépik, kik azonban újra megválaszthatók.

b) az ügyvéd,

c) a pénztárnok,

d) a számvevő.

D) Jogérvényes határozat hozatalára legalább ö. tag jelenléte kívántatik.

E) Az állandó igazgató-tanács választott hivatalnokai évi fizetést huznak.

F) Székhelye: szab. kir. Kolozsvár városa.

VII.

Az állandó igazgató-tanács hatásköre.

a) Az egyház-kerületi közgyűlés által hozott minden nemű törvények végrehajtását eszközli.

b) Általában, egyik egyház-kerületi közgyűléstől a másikig,

kormányozza az egész anyaszentegyházat; de intézkedéseiről az egyházkerületi közgyűlésnek — ügyiratainak felterjesztése mellett — jelentés-tétellel, illetőleg, felelősséggel tartozik.

c) A fő-, közép- és néptanodák minden nemű vagyona és ügyei; az egyes egyházak anyagi, jogügyi állapota felett örököl és mindazoknak virágzását munkálja.

d) A körülmények és idő kívánalmai szerint, törvényjavaslatokat készít elő és terjeszt az egyház-kerületi közgyűlés elébe. Az egyház-kerület kebelében más uton felmerült indítványokat és törvény-javaslatokat megvizsgálja, azok iránt az egyházmegyei közgyűléseknek s az ügy természetéhez képest, a tanodák előjáróságának véleményét is megkérdezve, ez ügyeket saját indokolt véleményével együtt az egyház-kerületi közgyűlésre végérvényes eldöntés végett beadja.

e) Az állam-kormány és anyaszentegyházunk közti érintkezésnek a kijelölt hatáskörben közege.

VIII.

Egyház-kerületi igazság-szolgáltatás.

A) Első folyamodásu bíróság egyházi férfiakra, ide értve a néptanítók, számadó gondnokok és az egyházi szolgákat is, melynek az egyházfi, harangozó sat.: az egyházmegyei köztörvényszék; a tanárookra nézve pedig a tanári törvényszék, mely egy főiskolai főgondnok elnöklete alatt 3 gondnok és 3 tanárból áll, kiket esetről-esetre az állandó igazgató-tanács nevez ki; és a kik a törvényszék jegyzőjét maguk közül választják.

B) Főlebbviteli törvényszék.

1. Egyház-kerületi törvényszék.

a) Elnöke: az egyházmegyei köztörvényszékektől felebbezett ügyekben a püspök; a tanári törvényszékektől felebbezettekben pedig a hivatal szerint idősebb egyház-kerületi világi főgondnok.

b) Tagjai: közjegyző, közügyigazgató, s az egyház-kerület, közgyűlés által titkos szavazat útján e végre választott 3 esperesi, 3 tanár és 3 világi képviselő, kik az illető altörvényszék határozat-hozatalában részt nem vettek. Érvényes határozat-hozatalára legalább 7 tag jelenléte kívántatik.

c) A köztörvényszéket egybehívja az elnök, rendesen közvetlenül az egyház-kerületi közgyűlés utáni időre és annak ülései helyére. Rendkívüli sürgető esetben pedig máskor is.

d) A köztörvényszék hatásköre kizárólag anyaszentegyházuk egyházi és világi tagjai ellen, egyházi törvényeink értelmében indított, az első folyamodási bíróság által ellátott és főlebbezett köz, vagy panaszos keresetek végellátására terjed ki.

e) A köztörvényszék tagjai bizonyos meghatározandó napi-díjban részesülnek.

f) A d) pontban körvonalozott ügyek körül felmerülő tisztán semmisségi kérdésekben maga az egyház-kerületi közgyűlés dönt.

2. Az egyház-kerületi házassági törvényszék egybealkotása, egybehívása, tagjai díjazása, és minden a házassági ügyekre vonatkozó teendők az eddig fenállott egyházi törvények és szokás szerint intézendők el, azon különbséggel, hogy a közszentszínatban eddig ez ügyekben is részt vett főconsistorialis biztosok helyett ez után az egyház-kerületi közgyűlés választ a maga kebeléből ezen házassági felebb-viteli törvényszékhez, mint eddig, 12 világi bírót.

IX.

E törvény az egyház-főtanács népes gyűlésében elfogadtatván, a közszentszínattal közzétetik, s a következő 1872-ik évben hatályba lépik.

X.

Átmeneti intézkedés.

A törvény hatályba lépéséig is, az egyház-főtanács ügyek pontosabb elláthatása tekintetéből a VI. és VII-ik számok alatt tervezett állandó igazgató-tanács ideiglenesen beállítatik és ez állandó igazgató-tanács (permanens consistorium) teendőit — felelősség alatt — azonnal átveszi. Az állandó igazgató-tanács 6 ülőke ez évre 100 — 100 frt. tisztelet-díjban részesül.

Kolozsvárt, az erdélyi ev. ref. egyházi főtanácsának az 1871-ik év, április 16. 17. 18. 19. és 20-ik napjain tartott népes üléséből.

S Z E M L E.

* Döllinger, mint előre látható vala, eretnekségének szörnyű (!) büntetését csakugyan megkapta. Érseke a középkori lomtárból elővette az anathema rozsdás bunkóját, még pedig a legnagyobbakat, s igaz keresztyén indulattal az istentelen apát fejéhez vágta. A kegyes főpásztori kiközösítő körlevél a következő keneteljes szavakkal végződik: „miután főtisztelendőséged a kath. egyház világos, tiszta hitszabályait köztudomásulag konokul tagadja; miután továbbá főpásztorának több ízben ismételt atyai intésére s figyelmeztetésére nem hallgatott, sőt inkább nyilván kikél az egyház ellen, s pártfeleket toborz; miután végre, a hívőkre ez által támadt nagy veszély a hosszabb idő óta szem előtt tartott figyelmet az ön magas egyházi s világi állása, az ön kétségbevonhatlan érdemei iránt sokkal felülmulta: az ön lelkének megmentésére s mások intéséül külön ítélet által ki kell mondanunk önre a nagyobb egyházi átkot, gondoskodván egyszersmind a lépésünk nyilvánosságra hozataláról.“ Döllinger ennek folytán kijelenté, hogy capitulumának kellemetlenségeket szerezni nem akarván, egyházi funkciók végrehajtásától tartozkodni fog. Hasonló átkokkal sujtatott az eretnek Friedrich tanár is, ő azonban, a „N. Fr. Pr.“ távirati értesülése szerint, kijelenté, hogy az excommunicatit nem ismeri el, s működését továbbra is folytatni fogja. Rövid idő alatt kétségen kívül e sorsra fog jutni Huber, ugyancsak müncheni tanár is, ki egy közelebből tartott beszédében a Döllingeréhez hasonló istentelen dolgokat hirdetett, s e miatt az „Aug. Allg. Zeitung“ hasábjain az órsékkal igen élénk vitába elegyedett.

Pauler miniszter, a Schwartz Gyula, s Glycy interpellatioira e hó 22-én félig meddig kielégítőleg válaszolt. Az elsőre vonatkozólag kijelenté, hogy a csalhatatlansági dogmának több egyházmegyében történt kihirdetéséről hivatalos tudomása nincs, s ennélfogva e tekintetben nem intézkedett; a kormány azonban kötelességének tartotta, s tartja a placetum csorbíthatlan főtartását az államjogok biztosítása érdekében, s reméli, hogy e törekvéseiben minden rendű (?) hazafiak kész támogatására számíthat. Részünkről e nyilatkozat végét örömdetes tudomásul vesszük, de a miniszternek azon állítását, hogy az eddig megtörtént kihirdetésekről hivatalos tudomása nincs, nagyon gyalró mentésnek tartjuk. Hát a kormánynak a megyékben oly mihaszna közegei vannak, hogy az ilyen nyilván törvényben ütköző dolgokról sem értesül hivatalosan általok? Eszünkbe jut a példa szó: „a pap házán gólya fészek, mindenki látja, csak a pap nem látja.“ Az ultramontan factiók ellen csak egy óvszer lehet sikeres: férfias föllépés, s erélyes intézkedés, különben bizony a nyakunkra nőnek. A Glycy interpellációjára kijelenti a miniszter, hogy a menyinyben a kath. önkormányzati szervezkedés által fennálló

örvények megváltoztatása céloztatik, fogamatba vétele előtt, a törvényhozás hozzájárulását multhatatlanul szükségesnek tartja; innél fogva a kormány, mihelyt a congressus munkálatai elébe otnak terjesztetni, ez értelemben fog intézkedni. A ház helyes-éssel fogadta e választ, kétségen kívül azon reményben, hogy az géret nem marad pusztá szó.

== Egy új vallásfelekezetről tudósítanak a lapok, mely 3écsben alakult, „az igazság, szabadság és szeretet“ felekezete, s nint törvényesen be nem vett felekezet bejelenté magát a kornánynál. Hitágazata a következő: 1. A világot térben és időben égnélkül való egységnek ismerjük, melynek teremtő erejét világ-zellemnek nevezzük. 2. Hiszszük, hogy az emberiség egyike azon égtelen számú alakoknak, melyekben a világsszellem fejlődési fozzataiban nyilatkozik. Valljuk, hogy az emberi nem folyvást haad, s minden egyes embernél kötelességnek tartjuk, hogy a töké-etesbülésnél közreműködjék. 3. Hiszszük, hogy a lényeg a világ-zellem minden jelentkezésében elpusztíthatlan, tehát az emberben s az, s azért hiszszük, hogy a halál csak átmeneti alak egy másik ételre. 4. Hiszszük, hogy minden cselekvény elnyeri a maga ju-almát, vagy büntetését, mely azonban csak véges. 5. Hiszszük, hogy azon cselekmények a jók, melyek a lény alapelvének az em-beriek egyenlőségének megfelelnek, s az emberi haladást elősegi-ik. Az ezzel ellenkező cselekedetek elvetendők. 6. „Isten“ esz-néjét az abszolút tökély eszméjének ismerjük el, mint a melyre az emberi értelemnek szüksége van.“ — E felekezet tízparancsolatja következő: „A szabadság parancsai: légy mérsékletes, nyugodt, gaz, tiszta, szorgalmas, takarékos. Az igazságosság parancsai: ne sérts más, ne bánj mással rosszul, ne öl, ne csalj, ne lopj, ne abolj. A szeretet parancsai: légy barátságos mindenkivel, szána-ozó a szerencsétleneken, örvendő az örvendőkkal, segéld a sze-nyeket, ápolod a betegeket, oltalmazd a gyengéket.“ — A feleke-et kéri a kormányt, hogy e bejelentést vegye tudomásul.

KÜLÖNFÉLÉK.

== Szegény hazánkuk ismét gyásza van!

Nyári Pál

országgyűlési képviselő, az ellenzéknek egyik vezér-tagja; Pest-megyének éveken át vezetője, és tisztviselője; sok tehetséggel, gazdag tapasztalatokkal bíró hazánkfia, ki őszinte tiszteletünk-nek annál méltóbb tárgya vala, mert disze a lángoló haza-sze-retet volt: folyó hó 22-én életének erőszakosan véget vetett.

Mentől fényesebb tulajdonokkal és mentől nagyobb böl-cesességgel állunk szemben itt: annál megdöbbenőbb ránk néz-ve e végzetes sors, melyet el nem birt háritani magától, tőlünk, e kipróbált vas-jellem; e lemondásokhoz szokott erős akarat.

Nyugodjék csöndesen; mi pedig keressünk megnyugvást abban, hogy kövessük példáját a jóban, nemesben és igazban, mely életének történetében megörökítve maradt ránk!

== A népes egyház-főtanács útján már meghozott törvény rtelmében, részint, hogy az ügyek annál gyorsabban haladjanak észint, hogy a felelősség elve már életbe legyen léptetve ddig is, míg az egész törvény alkalmazást nyer anyaszentegyhá unkban, szükségesnek mutatkozott, egy átmeneti intézkedés ez nyulni, mely szerint hat rendes ülnök választatott meg

Főmunkatárs: SZÁSZ DOMOKOS,

A róm. kath. lyceum